

מדשן ביתך

גליון
מס' 582

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

ואתחנן
תשפ"ו

פטירתה, אלא רק כתום ימי ה'שבעה' - בי"ז בניסן, באותו יום הכה משה את הסלע ונגזר עליו שלא יכנס לארץ, ומאז ואילך התפלל בכל יום על ביטול הגזירה שלוש פעמים - בשחרית, במנחה ובערבית. אם נחשב את הימים שמכאן ואילך, נמצא כי את התפילה התקין ד' נשא במנחה של יום הכיפורים. באותו יום עמד ותקן תפילה נוספת - תפילת נעילה, לפי שלא רצה שיעבור עליו יום כיפור מבלי שתתבטל הגזירה, שכן אמרו חכמים [ר"ה י"ז]: שגזירה שנגזרה על היחיד ביום הכיפורים, שוב אינה מתבטלת, וזו היתה התפילה התקט"ו. מעתה מובן מפני מה דווקא 'בעת ההוא' בקש לדעת אם התקבלה תפילתו, אם לאו, לפי שמכל הזמנים שהתפלל עד עתה, שעה זו היתה הקובעת אם בקשתו תתקבל אם לאו.

"ואתחנן אל ה'" (ג' - כ"ג)

שואל הרבי ר' העשיל, הלא נאמר שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, א"כ מדוע לא הניח לו הקב"ה להוסיף ולהתפלל? ותירץ בדרך צחות, הגמ' בברכות [י"ג]: אומרת, המאריך בתפילה, מאריך לו ימיו ושנותיו. ולכן, אילו הוסיף משה והתפלל, היה זוכה בכך לאריכות ימים, ודבר זה לא היה אפשרי, שהרי כבר נגזר עליו זמן הפטירה.

ה"חתם סופר" היה מאריך מאוד בתפילה, שאל אותו אחד, הרב לא חושש מביטול תורה ו"מסיר אזור משמוע דברי תורה גם תפילתו תועבה"? ענה לו: המאריך בתפילה מאריך לו ימיו ושנותיו, ומשום כך אני מאריך בתפילה ככל האפשר, שאזכה לאריכות ימים, וממילא כבר יהיה בידי להשלים את שהחסרתי בלימוד תורה שהארכת בתפילה.

"ואתחנן אל ה'" (ג' - כ"ג)

כתוב בספרי: ומה משה רבנו שהיה יכול לטעון עבור מעשיו הטובים, אע"פ כן ביקש תחנונים (מלשון תחינה שהוא לשון חנים), וכן דוד המלך, על אחת כמה וכמה אנחנו...

בספר "כרם חמד" מביא את [פרשת חיי שרה], הגמ' בגיטין [פ"א]. שאומרת, בוא וראה לא כדורות ראשונים דורות אחרונים, דורות ראשונים היו מכניסים את התבואה דרך הדלת כדי לחייב אותה במעשר, ואילו דורות אחרונים מכניסים אותה דרך גגות וחצרות כדי לפטור מהמעשר. ראיית פני הבית לגבי מעשר מחייבת רק לגבי אכילת ארעי ולא לגבי אכילת קבע, ובכל מקרה, שבת קובעת למעשר, ולכן התחמקות זו טובה עד שבת, וכשמגיעה שבת, בכל מקרה גם אם זה נכנס דרך החלון צריך לעשר. שואלים התוספות, א"כ, מה רצו להרוויח בכך? עונים התוספות, שמותר לתת את התבואה לבהמה, משום שאכילת בהמה נחשבת אכילת עראי.

"ואתחנן אל ה'" (ג' - כ"ג)

ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים, שנאמר "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר", ואתחנן בגימטריא הכי הוי. [דבר"ר י"א ט']
כותב ה"חתם סופר", גימטריה זו היא גם הגימטריה של תפלה, ועם שם ה- ו-י-ה שעולה בגימטריה עשרים ושש, שניהם יחד עולה בגימטריה תקמ"א כמניין ישראל, וזה רמוז בפסוק "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", כשישראל דבוקים בהקב"ה ע"י שעומדים ומתחננים בתפילה אזי "חיים כולכם היום".

"ואתחנן אל ה'" (ג' - כ"ג)

ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים, שנאמר "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר", ואתחנן בגימטריא הכי הוי. [דבר"ר י"א ט']
בפסוק וברש"י לא מבואר במשך כמה זמן התפלל משה רבנו את חמש מאות וחמש עשרה תפילות, אומר ה"פני יהושע" [ברכות ל"ב]. רש"י על המילים, "בעת ההוא", מבאר, - לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דימיתי שמא הותר הדבר, נמצא שהתחיל להתפלל לאחר מלחמת סיחון ועוג שחשב שהותר לו להיכנס לארץ, ומלחמת עוג התקיימה ביום שכל בו מתי מדבר, ומבואר בגמרא [בבא בתרא קכ"א]: שבט"ו באב התברר לדור המדבר שהם פסקו מלמות, ומאז החל בתפילתו. אם נחשב מנין התפילות מט"ו באב עד ז' באדר יום פטירתו, ג' תפילות ביום, חוץ משבתות וימים טובים שבהם אסורים התחנונים, עולה יחד למנין תקט"ו תפילות.

האדמו"ר רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצה מחשב באופן אחר, משה רבנו התחיל להתפלל מראש השנה ועד בוקרו של שמיני עצרת שאז הוא גמר החיתום, סה"כ תקט"ו שעות, שעה לכל תפילה, עד שאמר לו הקב"ה "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", אז חדל מלבקש ולהתפלל.

ה"חתם סופר" בדרשותיו [ח"ב עמוד של"ד] חישב בזמנים אחרים את זמני תחילת תפילותיו של משה רבנו וסיומם. ומקדים בחישובו את דברי רש"י שכתב: "זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו" [רש"י, ע"פ דבר"ר ב' - ו'] ולא נענה. ולכאורה בקשה זו היתה התפילה האחרונה - ה-תקט"ו במספר, שכן לאחריה הורה ה' [להלן פסוק כ"ו]: "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה". ויש להבין מדוע המתין עד עתה מלבקש זאת?

מבאר ה"חתם סופר": המאורע שמחמתו נגזר על משה שלא יכנס לארץ היה הכאת הסלע כדי שיוציא את מימיו שפסקו לאחר פטירת מרים - בי' בניסן. מסתבר כי מפני כבודה של מרים לא פסק נביעת הבאר מיד עם

רבי זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו "אזנים לתורה" תירץ קושיה זו בב' אופנים:
א. משה התחנן על עצמו, רק אחרי שכבש את ממלכות סיחון ועוג וכסבור
היה שהותר הנדר, כמבואר ברש"י (ד"ה בעת ההוא), אבל אהרן מת תיכף
אחרי מי מריבה, ואז עדיין לא היה למשה שום ספק שמא הותר הנדר, ואם
כן מה בצע כי יתפלל ??.

ב. כשאמר הקב"ה למשה 'קח את אהרן ואת אלעזר בנו וגו' והפשט את
אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם' [במדבר כ',
כ"ה-כ"ז], ידע אהרן כי אין מקום עוד לתפלה, שהרי הגיע זמנו של אלעזר
לכהן, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא [ויצא ל"ח], אבל
כשאמר ה' למשה 'עלה אל הר העברים וגו' והאסף אל עמך ולא קרא בשם
מי ימלוך אחריו, ראה בזה משה אות לטובה שיש עוד מקום לתפילה
ותחנונים, לזאת 'ואתחנן אל ה' בעת ההוא ... אעברה נא', ורק כשאמר לו ה'
'רב לך' - התפלל "יפקד ה' וכו' איש על העדה ... , ויאמר ה' אל משה קח
לך את יהושע" [במדבר כ"ז, ט"ז-י"ח], מאז לא הוסיף לדבר מזה עוד. ואע"פ
שדרשו חז"ל שמושה רבינו ע"ה התפלל תקט"ו תפילות כמנין 'ואתחנן',
הרי ביאר ב"אדרת אליהו" להגר"א מוילנא זצ"ל שתפילתו היתה כוללת
תקט"ו עניינים, אבל התפלל אותה בפעם אחת.

"ואתחנן אל ה'" (ג' - ב')

כתוב במדרש [דבר"ר י"א - י"] שהתפלל משה רבינו חמש מאות וחמש עשרה
תפילות כמנין "ואתחנן". וכך אמר משה רבינו לפני ה' יתברך: ריבונו של
עולם, אם אין אתה מכניס אותי לארץ ישראל הניחני כחיות השדה, שהן
אוכלות עשבים ושזות מים ורועות את העולם כך תהא נפשי כאחת מהן!
אמר לו הקב"ה: רב לך! אמר משה לפניו: רבונו של עולם, אם לאו, הניחני
בעולם הזה כעוף זה שהוא פורח בכל ארבע רוחות העולם! אמר לו הקב"ה:
רב לך!

שואל בספר "מראש אמנה", הדברים צריכים ביאור רב, משהגיע שעתו של
משה רבינו לסיים את חייו כבן אנוש, הוא ידע מה מצפה לו בעולם האמת.
הוא הרי היה במרום בעת קבלת התורה וראה כיצד נראים החיים
האמיתיים. ואם כן, מה טעם היה בבקשתו להשאיר בעולם הזה כבעל חי
המושטט בשדות או כעוף הפורח באויר?! וכי יש משמעות לחיי הכלב
והציפור מול השהיה בעולם שכולו טוב, במחיצת הבורא יתברך, בעולם
הנשמות?

וביאור הענין הוא, שלכל בעל חי יש תפקיד שעל ידו הוא מרבה כבוד שמים.
אין אנו יודעים בדיוק מהו תפקידו של כל יצור בבריאה אך באופן כללי אנו
יודעים כי "כל הנברא - לכבודי בראתיו!"

משה רבינו העדיף למלא תפקיד ולהרבות כבוד שמים אפילו כך שהוא יחיה
חיי כלב, מאשר לקבל שכר ולהנות בעולם הנצח!

ומכאן עלינו ללמוד את השאיפה הצריכה למלאות את ישותו של כל נברא
- למלא תפקידו ולהרבות כבוד שמים בכל מצב ובכל תנאי, כי לך הוא נוצר
- "לכבודי בראתיו!"

הגמ' בחולין [י.] מספרת על חמורו של רבי פנחס בן יאיר שלא רצה לאכול
מהתבואה שהביאו לו, שאל רבי פנחס בן יאיר האם עישרו את התבואה,
וענו שלא, אך התבואה הזו עדיין לא התחייבה במעשר והיא מותרת
לאכילת בהמה, אמר להם שהחמור שלו מחמיר. וצריך להבין, מה שייך
שחמור יחמיר על עצמו? אלא יש לומר, שהקדושה של רבי פנחס בן יאיר
השפיעה על החמור ועל מעשיו והתנהגותו.

נמצאנו למדים, שההבדל בין הדורות הראשונים לבין הדורות האחרונים
הוא לא רק לגבי ההתחייבות במעשר, אלא ההבדל הוא עמוק יותר ושורשי
יותר, בהשפעת הקדושה, דורות הראשונים ידעו שאין להם מה להרוויח
מכך שייפטרו את התבואה מחיוב מעשר, כי ממילא הבהמות שלהם לא
יאכלו מתבואה זו למרות שהיא מותרת להם כאכילת עראי, משא"כ דורות
האחרונים יש להם מה להרוויח מלהכניס דרך החלון, כי בהמתם לא
מושפעת מהם ותאכל תבואה לא מעושרת.

לפי"ז מפרש ה"כרם חמד" את דברי הגמ' אם ראשונים כמלאכים, אנו כבני
אדם, ואם הראשונים כבני אדם, אנו כחמורים ולא כחמורו של רבי פנחס בן
יאיר [שבת ק"ב:], ומדוע? כי אצל חמורו של רבי פנחס בן יאיר הקדושה עברה
לחמורו, ואנו אפילו לכך לא הגענו.

מוסיף ה"כרם חמד", מה רצו חז"ל להשמיענו במשפט "אם הראשונים
כמלאכים"? שאם תמצא מאה אחרונים שחולקים על ראשון אחד, שלא
תחשוב שמאה לעומת אחד יכולים להכריע אותו, כי אם תיקח מאה
חמורים וכולם יהיו בדעה אחת שהאדם טועה, מי צודק?! ... זה ההבדל בין
הראשונים לאחרונים, רצו חז"ל להראות לנו מה זו דרגה של "ראשון", ומהי
דרגת ה"ראשון" כלפי תנא, והתנא כלפי נביא והנביאים לעומת משה רבנו.

"ואתחנן אל ה'" (ג' - ב')

דוד המלך מביא בתהילים את פרקו של משה רבנו תפילה למשה, והמעין
יראה בפסוק הרביעי כתוב [צ' - ד'] "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי
יעבור". שואל המהר"י אסאד, לכאורה פסוק זה לא מובן איך הוא קשור
לפרק הזה? ומתיר, משה רבנו התפלל שהקב"ה יניח לו להתיר נדרו, כבעל
המפר נדר לאשתו, אבל הרי הבעל יכול להפר רק ביום שמעו? ובקשת
משה היתה, היות ויומו של הקב"ה הוא אלף שנים, א"כ זה כמו יום שמעו.
וזה פירוש הפסוק: "תפילה למשה", משה רבנו ביקש להיכנס לארץ ישראל,
ולכאורה, הלא הקב"ה כבר נדר שלא יכנס לארץ ישראל. לכן בא הפסוק
ואומר, שהתפלל, אני "איש אלוקים" - "בעל דמטרוניתא", ואוכל אני להפר
הנדר כבעל המפר לאשתו, ולכן דיין ואומר "איש". ואם תאמר שזה אחרי
יום שמעו ולא יוכל להפר, על זה אומר משה "כי אלף שנים בעיניך כיום
אתמול", וא"כ עדיין נקרא יום שמעו ויש לי עוד זמן להפר נדריך.

"ואתחנן אל ה'" (ג' - ב')

שואלים המפרשים, מדוע לא התחנן אהרן הכהן להיכנס לארץ ישראל, כמו
משה רבנו, כדי לקיים מצוות התלויות בארץ? ומתרצים, אהרן חשש
שיאמרו עליו שכוונתו לזכות בארץ ישראל ולקבל כ"ד מתנות כהונה, ולכן
בחר לקבל באהבה את מיתתו בחוץ לארץ.

והשבתי ל"חזון איש" שיש לי עט שאינה כותבת. אמר לי החזון"א, גם לי יש מטאטא שאינו כותב. עט שאינה כותבת, הרי היא כמטאטא שאינו כותב. לימוד גדול למדנו ממנו באותה שעה, בן תורה צריך לדקדק בדבריו עד כדי כך שיבין שעט שאינה כותבת איננה בגדר עט בכלל, ואיך אפשר לומר שיש לך עט אבל היא אינה כותבת, הרי גם לי יש מטאטא שאינו כותב. גם זה סעיף ב"חזון איש"....

יש מכאן עוד לקח מאלף, שגאון כמו ה"חזון איש", מוצא לנכון להעיר לבן ישיבה, לא רק על שלימות בתורה, במידות וביראת שמים, אלא גם על שלמות הדיבור, שתהיה כל מילה היוצאת מפיו מובנת לכל.

"ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר" (ג' - ב"א)

לאחר שכבשתי את ארץ סיחון ועוג חשבתי שמא הותר הנדר. [רש"י] שואל האדמו"ר רבי יצחק אייזיק מקאליב, לכאורה תמוה, מדוע דווקא אחרי מפלת סיחון ועוג חשב משה כן? ומתריץ, חטאו של משה היה שהכה את הסלע ולא דיבר אליו כמו שנצטווה, למעשה משה עשה זאת בכוונה טובה, הוא חשב: אם ידבר אל הסלע ויציאו מים, יהיה קטרוג גדול על בני ישראל, שיאמרו, הסלע שמע למשה ובני ישראל לא. אם כן, המחשבה היתה טובה, אבל המעשה לא. ואילו אצל עוג היה להיפך, כתוב בפסוק [בראשית י"ד - ג'] "ויבוא הפליט ויגד לאברהם העברי", אומר רש"י בשם המדרש, זה עוג שפלט מדור המבול ומתכוין שיהרג אברהם וישא את שרה. א"כ, המעשה היה טוב, שעל ידו התקדש שם שמים, אבל המחשבה היתה רעה. לכן, כשראה משה רבנו שעוג נחל מפלה, למד מזה שהולכים אחר המחשבה, ומחשבתו של עוג היתה פסולה, לכן חשב משה שהותר הנדר, שהרי מחשבתו היתה טובה.

"ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר" (ג' - ב"א)

בפסוקים רבים בתורה נכתבה המילה "לאמר", שהקב"ה אמר למשה לומר לבני ישראל את הדברים. אך כאן ובעוד מקומות בתורה, נראית המילה "לאמר" מיותרת, שהרי משה מדבר עם הקב"ה, ולמי אומר הקב"ה להעביר את הדברים? לכן בא רש"י ומסביר, "לאמר" זה אחד משלושה מקומות שאמר משה לפני הקב"ה איני מניחך עד שתודיעני וכו'.

ה"בן איש חי" מפרש, כידוע משה רבנו התפלל אל הקב"ה כמנין "ואתחנן" תקט"ו תפילות [דבר"ר פרשה י"א - י' ילקוט שמעוני וילך תתקמ], ואם היה מתפלל תפילה אחת נוספת הקב"ה לא היה יכול לסרב לבקשתו ולכן הקב"ה ביקש ממנו ביקש ממנו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה [פסוק כ"ו], "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר", מה הכוונה "לאמר"? אומר משה רבנו לקב"ה, רבש"ע, תן לי להגיד זאת עוד הפעם, מה התחננתי? "לאמר".

בספר "מאזני צדק" מובא, שיש כאן רמז לגאולה העתידה לבוא, שאנו זועקים ומצפים לה. בנביא צפניה [פרק ג' פסוק כ'] נאמר על ימות המשיח "בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהילה בכל עמי הארץ בשובי את שבתיכם לעיניכם אמר ה'". וזה מה שמשה רבנו אומר כאן, "ואתחנן", אני מתפלל ומתחנן לפני ה', ועל מה התחננתי, ש"בעת ההוא

כותב ה"אור החיים", ארבעה תנאים נדרשים מהאדם בזמן התפילה כדי שתתקבל תפילתו. א'. שיתפלל מתוך שברון לב, כעני הדופק בפתח, וכלשון הפסוק במשלי [י"ח - כ"ג] "תחנונים ידבר רש". ב'. שיתפלל שתקויים בקשתו מצד מידת הרחמים. ג'. שיהיה זה זמן ראוי לקבלת התפילה, כמו שכתוב "ואני תפילתי לך ה' עת רצון". ד'. שתהיה תפילתו בלשון מפורשת וברורה, שאינה סובלת פירוש שאינו הגון. לכן אמר משה "ואתחנן" בלשון תחנונים כפי התנאי הראשון, "אל ה'" ממידת הרחמים כפי התנאי השני, "בעת ההוא" בעת הידועה לקבלת התפילה שהיא עת רצון כפי התנאי השלישי, "לאמר" תפילה מפורשת וברורה כפי התנאי הרביעי.

על פי פירוש זה מסביר רבי חיים פלאג' בספרו "תנופה חיים" את הפסוקים במגילת איכה [איכה ג' י"ה - י"ז] "קראתי שמך ה' מבור תחתיות קולי שמעת אל תעלם אזנך לרווחתי לשוועתי קרבת ביום אקראך", גם בפסוקים אלו נרמזו ארבעת התנאים הדרושים לקבלת התפילה. "קראתי בשמך ה'" בקשה ממקור הרחמים, "מבור תחתיות" כעני בפתח, "אל תעלם אזנך לרווחתי לשוועתי" תפילה מפורשת וברורה, "קרבת ביום אקראך" שתהיה התפילה בעת רצון.

שאלו את הגר"ש אלישיב זצוק"ל [מופיע בספר "דברי אגדה"], מה הפירוש בדברי ה"שלחן ערוך" [או"ח סימן צ"ח סעיף ג'] "יתפלל דרך תחנונים כרש וכו'" ובמשנה ברורה [ס"ק ט'] אומר שאם האדם "מתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו, אינו נכון, ומאוד צריך לזהר בזה וכו'". מה זה "תחנונים", ואיך דבר זה בא לידי ביטוי? והשיב, שאחד הביטויים לכך הוא הניגון בקול תחנונים, דהיינו להוציא את מילות התפילה מן הפה בקול מתחנן, כעני המתדפק על הפתח ומבקש נדבה, שכל כולו תחנונים. כי כאשר האדם מתחנן, ומוציא את המילים מפיו בקול תחנונים, הוא מוכיח להשי"ת את תלותו המוחלטת בו, ושהוא נסמך רק עליו, ואז קיים סיכוי הרבה יותר גדול שתפילתו תהא נשמעת. וזה מה שאנו אומרים "שמע קול תחנונינו", את קול התחנון שהשמענו לפניך בתפילה.

שאלו את האדמו"ר רבי חיים מצאנז, מה עושה רבנו לפני התפילה? אמר להם, לפני התפילה אני מתפלל שבשעת התפילה אתפלל, ולמדתי זאת ממה שאמר משה רבנו "ואתחנן אל ה'", ומה התחננתי? ש"בעת ההוא לאמר", שבשעה שיגיע הזמן ואתפלל, תהיה זאת תפילה כפי שצריכה להיראות תפילה. וזה הפירוש בדברי הגמרא [ברכות ל:] "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת לפני התפילה", לא שישבו והתבטלו שעה שלימה, אלא חשבו איך אפשר להגיע למצב שכל כולי אהיה בתוך התפילה ולא שהתפילה תעבור מעלי ופתאום ארגיש שאני נמצא בסוף התפילה.

והנה אחר דברי ה"אור החיים" על חשיבות תפילה ברורה שאינה סובלת פירוש שאינו הגון, יש מקום להביא מה שסיפר רבי יצחק זילברשטיין [מובא בספר "טובך יעיו"], פעם אחת באתי לפני ה"חזון איש", ומרן ביקש ממני עט לכתוב קושיה מסוימת. כשהוצאתי את העט, הבחנתי שהיא אינה כותבת,

לאמר, "אנא רבש"ע, אמור כבר כעת את ה"בעת ההיא", את ה"בעת ההיא" אביא אתכם ובעת קבצי אתכם", שתבוא כבר הגאולה השלימה.

בספר "ציצים ופרחים" מפרש באופן אחר, הגמ' בתענית [כ"ה:] מספרת שהיתה עצירת גשמים, וגזרו תענית ציבור, ולפני שהספיקו להתפלל על הגשם, כבר נענו וירדו גשמים. חשבו שיש בכך סימן למעלתם, שהרי הקב"ה נענה מיד לתפילתם. אמר להם שמואל הקטן, משל למה הדבר דומה, לעבד שמבקש פרס מרבו, ורבו שאינו אוהבו אמר למשרתיו, תנו לו ואל אשמע קולו. אף כאן, כיון שאין הקב"ה רוצה בתפילתכם, נענה לכם היום, וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה. כסבורים היו שיש בכך סימן למעלתם, שכל כך חפץ הקב"ה בתפילתם, ולכן המתין כל היום כולו עד שנענה להם והוריד גשמים. אמר להם שמואל הקטן, משל למה הדבר דומה, לעבד שמבקש פרס מרבו, ורבו שאינו אוהבו אמר למשרתיו, המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער ורק אח"כ תנו לו. שואלת הגמ', אם לא טוב להיענות קודם התפילה ולא טוב להיענות לאחר זמן, מהי התפילה הראויה שמעידה על שבח מתפלל? מתרצת הגמ', כשיאמרו "משיב הרוח" תנשב רוח, וכשיאמרו "מוריד הגשם" ירד גשם, כלומר, כאשר יענה הציבור מיד לאחר שהתפלל, זו הראיה שהקב"ה נענה לתפילתם. אמר ה"ציצים ופרחים", זה רמוז כאן בפסוק, "ואתחנן אל ה'", מה התחננתי, ש"בעת ההוא לאמר", שהקב"ה יאמר שהוא נענה מיד בעת ההיא, ואז ידע משה שנענה בזכות התפילה ומכוחה.

"ואתחנן אל ה' בעת ההוא וכו' ה' אלקים אתה החלות וכו'" (ג' - ב"ג - כ"ד)
שואל הרבי מקוצק, למה הכוונה "בעת ההוא"? אומר האדמו"ר מקוצק, אדם צריך להתחנן כל חייו כי "בעת ההוא", כשיעמוד רגע לפני מותו שיזכה לומר "ה' אלקים". יצר הרע לא מוכן לתת לאדם את הרגע האחרון הזה, כי זה הרגע המכריע שבו יכול לקנות את עולמו ע"י שיתחרט על מעשיו הרעים ויעשה תשובה, ונמצא שנפטר מהעולם צדיק גמור. כל חיינו מנסה יצר הרע להכשילנו, ולבסוף, ברגע אחד, יכול האדם להוריד לטמיון את כל המאמצים של היצר הרע.

רבי אליהו לאפיאן [מובא ב"לב אליהו" בהקדמה] נקרא למיטת יהודי פושע גדול, שהיה ברגעיו האחרונים. כשהגיע אליו, אמר עם האיש את כל הווידוי, כשסיים, התחיל אותו פושע לקלל, ושילב בדבריו דברי כפירה. אמר ר' אלי שהדבר לא מפתיע, כי אדם זה היה בשליטת יצר הרע כל חייו, והוא לא יתן שיגזלו אותו ממנו.

הוסיף רבי דב יפה, שזהו מה שאנו מבקשים בסליחות "פדנו ממהומות מות ואחור בל נסוגה".

"ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר וכו' אתה החלות להראות את עבדך את גדלך" (ג' - ב"ג - כ"ד)

"ואתחנן" - אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. [רש"י]

כתב הש"ך לבאר את דברי משה רבנו, כי הנה על הפסוק "ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך" מובא במדרש [שמו"ר מ"הו'], "באותה שעה הראה ה' למשה את כל האוצרות של מתן שכר המתוקנים לצדיקים", שאל משה רבנו אוצר זה של מי הוא? ענה לו הקב"ה, "של עושי מצוה". והאוצר הזה של מי הוא? של מגדלי יתומים. והאוצר הזה של מי הוא, "של גבאי צדקה", וכן כל אוצר ואוצר. לאחר מכן ראה משה אוצר גדול, אמר: אוצר זה של מי הוא? אמר לו הקב"ה, מי שיש לו אני נותן משכרו, ואם אין לו, אני נותן לו חנם מזה האוצר, שנאמר "וחנתי את אשר אחן".

אומר הש"ך כשישמע זאת משה רבנו, אמר לקב"ה: אני רואה שיש לך גמ"ח, שהרי "אתה החילות להראות את עבדך את גדלך", ואם כך, תן לי גם מאוצר זה.

ה"דבר שמואל" כתב, שמושה רבנו הסתמך על דבר אחר. כתוב באיוב [מ"א - ג'] "מי הקדמני ואשלם", הקב"ה אומר, ממני ביקשתי שיעשה ברית מילה לפני שנתתי לו בן, תמיד אני נותן לאדם את הנצרך לו לפני קיום המצוה, למרות שלא מגיע לו, ומבקש שיעשה את המצוה. אמר משה, "אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה", הרי אתה תמיד מתחיל לתת, תן גם לי אפוא "מאוצר המנוצר", מתנת חנם.

"ואתחנן אל ה' וכו' אעברה נא ואראה וכו' ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (ג' - ב"ג - כ"ה)

אמר משה, רבון העולמים, אתה קראתני משה עבדי, שנאמר [במדבר י"ב - ו'] "לא כן עבדי משה", וכתבת בתורתך [שמות כ"א - ה'] "ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני", ואני אהבתי אותך ותורתך ובניך, "לא אצא חופשי", אינני מבקש למות, "והגישו אדוניו וכו' ועבדו לעולם", ולא קיימת עימי. [מדרש תנחומא ואתחנן ד']

ב"ילקוט שמעוני" מובא, כך טען משה רבנו, כתבת בתורתך [שמות כ"א - ה'] "ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי וכו' ועבדו לעולם", "את אדוני" זה הקב"ה, "את אשתי" זו התורה, כמו שכתוב "תורה ציווה לנו משה מורשה" אל תיקרי מורשה אלא מאורשה, "ואת בני" זה כנסת ישראל, "לא אצא חופשי" לא אמות, כמו שכתוב "במתים חופשי", כיון שמת נעשה אדם חופשי מן המצוות. לכן ברצוני שיהיה בי דין עבד עברי, שבמקרה כזה "ועבדו לעולם". ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה,

שואל המהרי"ל דיסקין, לכאורה טענה חזקה היא, ולא מצינו שהקב"ה השיב לו על טענותיו, השופט כל הארץ לא יעשה משפט? ומתרץ, הגמ' בקידושין [כ"ב.] אומרת, עבד עברי אינו נרצע עד שיאמר וישנה, שנאמר "אם אמר יאמר העבד", וזה שאמר לו הקב"ה "אל תוסף דבר אלי עוד", אל תאמר ותשנה.

בקובץ "הבאר" [אדר תרפ"ה] מובא הסבר נפלא בשם אחד מחכמי פולין: משה רבנו טען שיקיים לו הקב"ה את הדין שכתוב "ועבדו לעולם", היינו יובל, וביקש מהקב"ה שיוסיף לו חמישים שנה לימי חייו כמנין שנות היובל. והשיב לו הקב"ה "רב לך", כי שנותיו של אדם הם שבעים שנה, כמו שכתוב בתהילים "ימי שנותינו בהם שבעים שנה", והקב"ה קורא הדורות מראש ראה וידע שמושה רבנו יטען כך, ולכן הוסיף לו כבר חמישים שנה

מלכתחילה, ושבעים וחמישים הם מאה עשרים, ומשה היה אז בן מאה עשרים, כמו שנאמר "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום", וזה מה שהקב"ה השיב לו "רב לך", יש לך חמישים שנה כמנין "לך" יותר על שנותיך שהם שבעים, ולכן "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה"...

"ואתחנן אל ה' וכו' אעברה נא ואראה וכו' ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (ג' - כ"ג - כ"ה)

מה הכוונה "אל תוסף דבר אלי עוד וכו'"? פירש הגר"א מוילנא, למשה רבנו היתה קבלה ממלאך המוות, אם אתה רוצה להשיג משהו, אמור פעמיים "נא", בקשה ועוד בקשה, אם תעשה כך, תקבל כל מה שאתה רוצה. לכן כשמושה רבנו התפלל על מרים אחותו, הוא אמר "א-ל נא רפא נא לה", פעמיים נא. משה רבנו אמר "אעברה נא ואראה", אמר לו הקב"ה, "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", אל תגיד לי עוד פעם "נא".

"אתה החילות להראות את עבדך" (ג' - כ"ד)

שואלים המפרשים, מה רצה משה להרוויח בדבריו על ראיית הארץ, הרי אדרבה, צערו יתרבה כאשר הוא יראה את הארץ שאליה לא יוכל להיכנס, והרי זה דומה לילד שחושק בממתק - מראים לו אותו, ולא מביאים לו? ומתרצים, על מתי מדבר כתוב [במדבר י"ד - כ"ג] "וכל מנאצי לא יראה", וכדי שלא להוציא לעז על משה רבנו שגם הוא היה בכלל "מתי מדבר", לכן הראה לו הקב"ה את ארץ ישראל. תשובה נוספת, משה רבנו התפלל "אעברה נא ואראה", החלק הראשון "אעברה נא" לא התקבלה, "ואראה" התקבלה.

בספר "דברי יאיר" מבאר, הלא אתה עצמך כך אמרת לי, שאין זו אלא התחלה, במפורש אמרת "ראה החלות" תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש"י [ב' - ל"א], ואם התחלה היא, משמע שיבוא המשך, ואם כן "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה".

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה" (ג' - כ"ה)

שואל הרבי מקוצק - מדוע משה רבינו אומר בדבריו אעברה "ואראה", הרי מובן מאליו הוא שאם יבוא אל הארץ, יראה אותה. אלא, התפלל משה, שבבואו אל הארץ לא ייכשל ושיזכה לראות את הטוב שבה, "את הארץ הטובה", ולא כפי שראוה המרגלים.

האדמו"ר ממטרסדורף רבי בונים יואל טייטלבוים זצ"ל סיפר בשם אביו כ"ק האדמו"ר רבי ישראל זצ"ל: 'איש ירושלים' אחד היה בכל בוקר רוקד בחצרו... לשאלת הבריות לשמחה זו מה עושה? השיב: משה רבינו התפלל תקט"ו תפילות - כמנין ואתחנן - כדי לזכות לארץ ישראל ולא זכה. אני שזכיתי - לא ארקוד?! [בספר "בית ישראל השלם"]

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה" (ג' - כ"ה)

הגמ' בסוטה [י"ד] אומרת, דרש רב שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו להיכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא: כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. אמר לו הקב"ה, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם.

מלכתחילה, ושבעים וחמישים הם מאה עשרים, ומשה היה אז בן מאה עשרים, כמו שנאמר "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום", וזה מה שהקב"ה השיב לו "רב לך", יש לך חמישים שנה כמנין "לך" יותר על שנותיך שהם שבעים, ולכן "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה"...

"ואתחנן אל ה' וכו' אעברה נא ואראה וכו' ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (ג' - כ"ג - כ"ה)

מה הכוונה "אל תוסף דבר אלי עוד וכו'"? פירש הגר"א מוילנא, למשה רבנו היתה קבלה ממלאך המוות, אם אתה רוצה להשיג משהו, אמור פעמיים "נא", בקשה ועוד בקשה, אם תעשה כך, תקבל כל מה שאתה רוצה. לכן כשמושה רבנו התפלל על מרים אחותו, הוא אמר "א-ל נא רפא נא לה", פעמיים נא. משה רבנו אמר "אעברה נא ואראה", אמר לו הקב"ה, "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", אל תגיד לי עוד פעם "נא".

"ה' אלוקים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה" (ג' - כ"ד)

בספר "אבני שהם" (לרבי משה לייב שחור) כותב: הבה נתבונן, משה רבנו ע"ה שקיבל את התורה כולה מסיני מידו של הקב"ה עצמו, עד שאמרו רבותינו [ויק"ר כ"ב], שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כבר נאמר למשה רבנו בסיני. משה רבנו שראה את כל הניסים והנפלאות, היד החזקה והזרוע הנטויה שעשה הקב"ה לישראל, עם כל זה, בזמן שהוא עומד בשערי ארץ ישראל אומר "אתה החילות להראות את עבדך", שכל מה שהשיג בתורה וכל מה שראה בנפלאותיו של הקב"ה, אינם אלא בגדר "התחלה" ולא יותר, כי באמת ככל שתרחיב ידיעת האדם, וככל שיוסיף ויתעלה יותר בהשגתה, כך ירגיש צימאון וכמיהה כפולה ומכופלת להרחיב את ידיעותו עוד ועוד, וכל מה שהשיג והשכיל להבין עד עכשיו, נחשב בעיניו כמעט, ורואה הוא את עצמו רק כ"מתחיל".

"אתה החילות להראות את עבדך" (ג' - כ"ד)

מובא בספרי [ואתחנן כ"ז]: אמר משה: כבר התרת לי שבועה במדין. (כשנשבע ליתרו שלא יעזוב בלי בקשת רשות, התיר לו הקב"ה את השבועה.) על כן "אעברה נא ואראה את הארץ", "אעברה נא ואראה את הארץ".

שואל בספר "ליקוטי בשמים", מה השייכות בין בקשת "אעברה נא" לבין זה שהקב"ה התיר למשה רבינו את השבועה במדין.

רבי שמחה הכהן רפפורט, אב"ד לובלין, מסביר, מה היתה בקשתו של משה להיכנס, "אעברה נא ואראה", וכי כוונתו של משה רבנו היתה רק להיכנס ולראות את הארץ? אלא, משה רבנו אמנם ידע שהקב"ה נשבע שהוא לא יכניס את עם ישראל לארץ ישראל אלא ימות במדבר, ולכן ביקש רק להיכנס לארץ ישראל לזמן מה כדי שיוכל לקיים את המצוות התלויות בארץ, ורק אח"כ כשיגיע הזמן להיכנס לארץ ישראל, יצא חזרה לחוץ לארץ וימות שם, ועל ידי כך לא תתבטל גזירת הקב"ה. לכן ביקש בלשון "אעברה נא ואראה", כאדם רואה את המקום לזמן קצר, אך אינו רוצה להשתקע שם. וידוע המעשה המובא במסכת כתובות [ע"ז] על רבי יהושע בן לוי שנכנס עם

האוכל פירות ארץ ישראל בארץ ישראל חותם בברכה אחרונה על הארץ ועל פירותיה. ואם אוכל פירות חו"ל בחו"ל מברך על הארץ ועל הפירות. אך אם אוכל פירות ארץ ישראל בחו"ל נחלקו הראשונים האם משנים את הנוסח הנהוג בחו"ל ומברכים כברכת הפירות הנאכלים בארץ כיון שפירות אלו נאכלים בארץ ולכן יחתמו על הארץ ועל פירותיה או שאין משנים מהנוסח הנהוג בחו"ל ולכן מברכים על הארץ ועל הפירות, דעת רבינו יונה [הובאה בב"י או"ח סי' ר"ח] שאין משנים, אך דעת הרשב"א שמשנים ומברכים על הארץ ועל פירותיה וכך פסק בפסק בשו"ע [או"ח סי' ר"ח ס"ו] ובביאור המחלוקת ביאר האדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" שנחלקו האם מעלת קדושת פירות ארץ ישראל תקפה גם כשמוציאים את הפירות לחו"ל, או שבטלה הקדושה מהם.

והוסיף, לפי שיטת הרשב"א שגם בחו"ל שורה קדושת ארץ ישראל על הפירות, יש להקשות מדברי הגמ', מה הקשתה הגמ' 'מפני מה וכו' וכי לאכול מפריה הוא צריך', הרי היו יכולים להוציא פירות ארץ ישראל אל המדבר ומשה רבינו יאכל הפירות ויהנה מקדושת ארץ ישראל? ומוכח מהגמ' כשיטת רבינו יונה, שאין קדושת ארץ ישראל נשארת על הפירות היוצאים לחו"ל. אמנם ה"מנחת יצחק" דחה את הראיה, שהרי לא התחילו לקיים מצוות התלויות בארץ אלא לאחר כיבוש וחילוק, ואם כן עדיין לא התחילה קדושת הארץ לחול עליהם לפני זה, ושפיר לא היה אפשר להביא מן הפירות אל המדבר שהרי עוד לא נתקדשו, ושוב אין ראיה מכאן לרבינו יונה.

אומרים בשמו של ה"אמרי אמת", שהביא ראיה ממאמר חז"ל זה, למה שפסק הרמב"ם [פ"א מהל' תרומות הכ"ב], שפירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ, פטורים מן המעשרות, כי אם היו חייבים במעשרות גם בחו"ל, משה רבנו לא היה צריך להיכנס לשם כך לארץ ישראל, אלא היה יכול לבקש שיביאו את הפירות אליו, וכך היה מקיים את המצוות התלויות בארץ, אלא ראיה שבחו"ל אי אפשר לקיים מצוות אלו ולכן משה רבנו רצה להיכנס לארץ.

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה" (ג' - כ"ה)

הגמ' בסוטה [י"ד] אומרת, דרש רב שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו להיכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא: כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. אמר לו הקב"ה, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם.

יש להבין את קושית חז"ל מפני מה נתאוה משה וכו', הרי מוטל עליו לקיים מצות ישוב ארץ ישראל, וא"כ משום זה לבד ירצה הוא ליכנס, ואין צריך להגיע לשאר מצוות התלויות בארץ? מתרין רבי יעקב קמינצקי זצ"ל בספרו "אמת ליעקב", יתכן שמצות ישוב ארץ ישראל אפשר לקיים גם על ידי ישיבה בעבר הירדן, ואולי יש להוכיח מזה כי מצות ישוב ארץ ישראל אינה אלא למי שיש לו חלק ונחלה בארץ ישראל, וכיון שבני לוי לא היה להם חלק ונחלה בארץ, א"כ אולי היו פטורין גם ממצות ישוב ארץ ישראל וצ"ע בזה.

ה"פנים מאירות" מבאר מדוע משה רבנו כ"כ השתוקק להיכנס לארץ ישראל עפ"י הגמרא במסכת מכות [י"ז]. לאומרת, שאם נגמר דינו של אדם בבית דין להריגה, וברח, ואחר כך בא לפני בית הדין, אין שבים ודנים בו, אולי ימצאו לו צד זכות, אלא משאירים את דינו כפי שפסקו עליו בתחילה. אולם אם נגמר דינו למיתה בחוץ לארץ, וברח לארץ ישראל, דנים את דינו שוב, שמא מתוך זכותה של ארץ ישראל ימצאו לו פתח זכות. מטעם זה רצה משה להכנס לארץ ישראל, כדי ששם ישובו וידונו אותו בשמים, שמא מתוך זכותה של ארץ ישראל ימצאו לו פתח זכות.

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן" (ג' - כ"ה)

מדוע לא זכה משה רבנו שתפילתו תתקבל, הרי בוודאי אמר בתפילתו י"ג מידות של רחמים, והגמ' בראש השנה [י"ז:] אומרת, "ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם", ובגמרא כתוב "ויעבר ה' על פניו ויקרא", אמר רבי יוחנן: "אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שיששראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם". מהו "יעשו לפני כסדר הזה"? בפשטות משמע שלא די באמירת י"ג מדות, אלא יש לעשות ולקיים את המידות הללו בפועל. וכיצד? על זה הגמ' במסכת סוטה [י"ד:] אומרת, "וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה", וכן הגמ' בשבת [קל"ג:] אומרת, "הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום". ועל זה אמר הקב"ה "כל זמן שיששראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה", אם יעשו ויקיימו בעצמם את מידותי, אני מוחל להם על חטאיהם.

ואפשר לפרש ש"יעשו לפני כסדר הזה" הכוונה שיאמרו סדר י"ג מידות, שאם הכוונה שיעשו כמידותיו של הקב"ה, איך יתכן לקיים את מדת "א-ל"? על כרחך ש"יעשו" היינו שיאמרו בפייהם. ורמז לדבר: בתפלת "א-ל-מלך" אנו אומרים: "א-ל הורית לנו לומר שלש עשרה", הינו שבאה מדת "א-ל" ומורה לנו שכוונת הקב"ה באמרו "יעשו לפני כסדר הזה" היתה לומר שלש עשרה.

לפי זה באר ה"ילקוט הגרשוני" בשם רבי מרדכי בנעט את דברי משה רבנו אל הקב"ה, משה רבנו ביקש שימחל לו, וכיניסו אל הארץ, שהלא אמר לו הקב"ה "יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם", והרי אין הכוונה שיש לעשות ולקיים בפועל את מידות ה', שהלא "מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך" אי אפשר לקיים בפעל מדת "א-ל", ועל כרחך הכוונה לאמירת סדר י"ג מדות. וכיון שדי בכך כדי שימחל עונו, יכול משה לבקש מאת ה' "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה". ענה לו הקב"ה, מה שבכח האדם לעשות - עליו לעשות, מה שאי אפשר לו לעשות - עליו לומר, אבל לא מספיקה אמירה פעם אחת, צריך לומר כמה וכמה פעמים. וממך אני מבקש "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה".

"ההר הטוב הזה והלבנון" (דברים ג' - כ"ה)

'ההר הטוב - זו ירושלים. והלבנון - זה בית המקדש'. [רש"י]

ה"מגלה עמוקות" מתרין, לפי מה שאמרו חז"ל, שאילו היה משה רבנו נכנס לארץ ישראל והיה בונה את בית המקדש, בית מקדש לא היה נחרב, ואז אם היו חוטאים חס ושלום, היה הקב"ה שופך חמתו עליהם, ולא שופך חמתו על עצים ואבנים, לכן מוטב היה להם שמושה לא יכנס לארץ ישראל, ואז הקב"ה ישפוך חמתו על עצים ואבנים של בית המקדש ולא על ישראל. וזה מה שכתוב "ויתעבר ה' בי למענכם", לטובתכם, שלא ישפוך ה' חמתו עליכם.

רבי יהונתן אייבשיץ מסביר, חטא זה שחטאתי והיכיתי על הסלע "למענכם" חטאתי, שלא לעורר עליכם קטרוג ושלא יאמרו: אפילו הסלע שומע בקול ה' יותר ממכם.

רבי מאיר צבי ברגמן בספרו "שערי אורה" מבאר כי החטא של מי מריבה נבע מכעסו של משה רבנו והתבטאותו כלפי ישראל "שמעו נא המורים", וכך הודיע הקב"ה לישראל כמה הם חביבים לפניו, וגם משה רבנו שמוכן היה למסור את נפשו על כלל ישראל, נענש על זה שפגע בכבודם של ישראל. וזה הפירוש ויתעבר למענכם - לטובתכם, להראות כמה גדולה אהבתו של הקב"ה לבני ישראל.

"ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף" (ג' - כ"ו)

כתוב ב"דעת זקנים" מבעלי התוס', אמר משה לפני הקב"ה: רבון העולמים, אם נדרת ונשבעת שלא אכנס לארץ, לך והתר נדריך כמו שהתרת לי נדרי כשנשבעתי ליתרו. אמר לו הקב"ה למשה "רב לך", יש רב שהוא גדול ממך ויכול להתיר נדריך, אבל לי אין רב ואין לי מי שיתיר נדרי.

ה"אברבנאל" מפרש על פי מה שפירש על הפסוק 'ואתחנן בעת ההוא' - דהיינו לאחר שמסרתי את ההנהגה ליהושע, כנאמר בפרשה הקודמת [ג' - כ"א] 'ואת יהושע ציויתי בעת ההיא'. ולפי"ז מפרש האברבנאל, משה רבנו חשב, אולי גזר הדין היה שלא יכנס לארץ ישראל כמנהיג, אבל כהדיוט יוכל לבוא לארץ. על זה ענה לו הקב"ה 'רב לך', ודרשו חז"ל [ספרי פנחס פי' קל"ה] רוצה אתה את יהושע לרב לך? מוטב לך שלא תעבור מאשר להיות תלמידו של יהושע.

"רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (ג' - כ"ו)

יש להבין מדוע זכה משה לתשובה תקיפה שכזו על רצונו הקדוש להיכנס לארץ ישראל !!! מבאר האדמו"ר מטאלנא - כל שאפתו של משה רבינו להיכנס לארץ היתה משום שבארץ ישראל ניתן לקיים מצוה באופן מאד יחודי - מצות ישוב הארץ היא מצוה תמידית המתקיימת ביום ובלילה בלכתו בדרך בשוכבו ובקומו, בלא לעשות שום פעולה, ומצוה כזו קסמה כ"כ למש"ר עד שלא יכל להתאפק מלהפציר. אמר לו הקב"ה: אם זהו רצונך - אתן לך אפשרות לקיים מצוה רבה שכזו גם כאן בחז"ל, הנני אוסר עליך לבקש על כך - 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה', ובוה שאינך מבקש הרי אתה מקיים כל הזמן מצוה, ובוה תבוא נפש משה רבינו על סיפוקה, ע"כ האימרה בשמו.

בספר "כפתור ופרח" בשם הקדמונים: מקדש של מעלה מאן בנאיה - הקב"ה, ומחנה דיליה בנאיה לכותל ראשון. אברהם בנאיה לכותל שני. יצחק לכותל שלישי. יעקב לכותל רביעי. ומשה בנאיה לגג, עד כאן לשונם. וביאר בזה הר"ה קרבי ישכר דב מבעלזא זצ"ל, הנה בנין המקדש שמו 'מחנה' כמספר - 103, והקב"ה הוא הראשון בבנייתו. והנה אברהם קרא לבנין בית המקדש ה', ויצחק קראו 'שדה', ויעקב קראו 'בית' כדברי הגמ' [פסחים פ"ה]. 'לא כאברהם שקראו ה'', ולא כיצחק שקראו 'שדה', אלא כיעקב שקראו בית'. וכך הוא ביאורו, כאמור שמו של הבית אשר קראו הקב"ה, הוא - 'מחנה' - שמספרו 103, והקב"ה בנה את כותלו הראשון, ועליו הוסיף ובנה אברהם את הכותל השני וקראו ה'', שמספרו 205 (ועם הכולל 206, כדאיתא בראשונים שסופרים את הכולל, משום שנאמר 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, שתיבות 'אפרים ומנשה' עולים כמספר 'ראובן ושמעון' רק עם הכולל), שהם ב' פעמים 'מחנה', עליו הוסיף ובנה יצחק את הכותל השלישי אשר קראו 'שדה', שהם ג' פעמים 'מחנה' דהיינו 309, ועליו הוסיף ובנה יעקב את הכותל הרביעי וקראו 'בית', שהוא ד' פעמים מחנה' דהיינו 412, ועל כולם התפלל משה רבינו כמנין 'ואתחנן', כדברי חז"ל - שהם 515 תפילות כמנין ה' פעמים 'מחנה' - על מנת להשלים את גג בנין בית המקדש לעד, וזהו 'ואתחנן' ... ההר הטוב הזה והלבנון, זה בית המקדש' שייבנה במהרה בימינו. ומסופר שאמר זאת רבי אהרן מבעלזא זצ"ל לרבי אלהן וסרמן הי"ד, וקילסו מאוד.

"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וכו' ויתעבר ה' בי למענכם" (ג' - כ"ה - כ"ו)

נתמלא חמה. [רש"י]

אשה מעוברת שיוולדת לפני הזמן, פעמים שהעובר מות. אומר ה"משך חכמה", כך אמר הקב"ה למשה, אם תיכנס לארץ ותבנה את בית המקדש ותרצה להביא את התיקון הגדול של העולם, דע לך שלא הגיע הזמן, "ויתעבר ה' בי" כאשר מעוברת שעדיין לא הגיע זמנה ללדת, ולכן עליך להישאר פה ולא להיכנס לארץ.

"ויתעבר ה' בי למענכם" (ג' - כ"ו)

"למענכם" - אתם גרמתם לי. [רש"י]

רש"י מפרש "למענכם" - בגללכם. אומר הנצי"ב מוואלוז'ין, אבל הפירוש הפשוט של המילה "למענכם" היא "לטובתכם", היינו, "ויתעבר ה' בי", נתמלא חימה "למענכם" לטובתכם. וא"כ צריך להבין, איזה טובה היתה בזה לישראל?

מתרין הנצי"ב, על הפסוק "ונשב בגיא מול בית פעור" אמרו חז"ל, שעבודה זרה של בעל פעור היתה מושכת אליה רבים בישראל, ורק בכוחו של משה רבינו היה להחליש את כוחה הן בחייו הן במותו, לכן נקבר משה "מול בית פעור", לכפר ולהחליש כוחה של עבודה זרה. זו היתה טובתם של ישראל בפטירתו של משה, כי ע"י שקצף הקב"ה על משה ולא הורשה להיכנס לארץ, נקבר מול בית פעור והחליש קטרוגו. זה שאמר משה "ויתעבר ה' בי למענכם" - לטובתכם.

"ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (ג' - ב')

דבר אחר רב לך הרבה מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך. [רש"י]

רש"י מפרש כפשוטו. ה"משך חכמה" מפרש פירוש נוסף ע"פ המבואר בגמ' [ר"ה י"ח]. שישנו הבדל בין תשובת היחיד לתשובת הציבור: ציבור יכול לעשות תשובה אף לאחר גזר דין, ויחיד יכול רק לפני גזר דין. כאן, משה רבנו מבקש מהקב"ה שיחזור בו ממה שהענישו שלא להיכנס לארץ, ואף שכבר היה גזר דין ולכאורה שוב לא ניתן לבטלו, טוען משה לפני הקב"ה: הלא גם במעשה העגל נשבעת שתהרוג את כולם, ולבסוף חזרת בך, א"כ חזור בך גם הפעם. ואין לומר שקיים לכאורה הבדל בין שני המקרים, שבחטא העגל מדובר ברבים ואילו כאן מדובר ביחיד - משה רבנו, שכן משה רבנו רבים זקוקים לו, הוא גדול הדור, וכיון שכך נחשב הוא כרבים שתשובתם מועילה אף לאחר גזר דין. על זה ענה לו הקב"ה "רב לך", כבר יש לך רב, כי חז"ל מספרים, שבזמן מסירת ההנהגה ליהושע, ישב משה רבנו לפניו כתלמיד לפני רבו, ומאחר והנך כבר כפוף לרב אחר, אומר לו הקב"ה, שוב אינך גדול הדור שרבים זקוקים לו, ולא ניתן לאחר גזר דין לבטל את הגזירה שנגזרה עליך.

"עלה ראש הפסגה ושא עיניך וכו' כי לא תעבור את הירדן הזה" (ג' - ב')

בספר "יד אבי שלום" לרבי יוסף שלום אב"ד פיונעץ שואל, איך יכול היה משה רבנו לראות בדרך הטבע את כל ארץ ישראל מראש הפסגה, ואם היה זה בדרך נס, היה יכול לראות את הארץ גם כשעמד במישור, ולמה אמר לו הקב"ה לעלות לפיסגה? ותירץ, בפרשת חוקת [במדבר כ' - כ"ב] על הפסוק "ויבאו בני ישראל כל העדה הר ההר" כתב רש"י "ואף על פי שהענן הולך לפניו ומשווה ההרים, שלושה הרים נשארו בהן: הר סיני לתורה, הר נבו לקבורת משה רבנו והר ההר לקבורת אהרן", וזה מה שאמר הקב"ה למשה רבנו "עלה ראש הפסגה ושא עיניך", כשתשא עיניך, לא תראה שום הר וגבעה, כי את כולם השווה עמוד הענן, הר סיני מובן מדוע נשאר, כדי לקבל עליו את התורה, הר ההר לקבורת אהרן, אבל הר נבו למה נשאר? על כרחך לקבורת משה, וזו הכוונה "וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה", כי אם לא כן, למה נשאר הר נבו?

האדמו"ר רבי יואל מסאטמאר שהה בעיר נירבאטור והתאכסן אצל הרב דשם, באה בתו של ראש הקהל לשאול שאלה על עוף, והרב פסק שהעוף כשר. אבל הרבי מסאטמאר פנה אל הנערה השואלת שלא היתה לבושה בצניעות, ואמר: 'אמנם העוף כשר כדברי הרב, אבל את טריפה'. הלכה הנערה הביתה וסיפרה לאביה. מכיון שהיה אדם נכבד בעיני הבריות וראש הקהל, נפגע מאד מדברי הרבי ועשה קול רעש גדול. מיהר ובא לפני הרבי מסאטמאר וצעק: מהיכן יודע הרבי כיצד הנערה לבושה? ואיך הוא מביט לראות צורת אשה? ועוד טענות בדומה לזה, כדרך הלצים ששונאים תוכחה ובאים בתרעומת על המוכיחים אותם.

כתגובה לכך דרש הרבי מסאטמאר שם בשבת קודש, ובתוך דבריו אמר: כתוב בתורה ק, שהקב"ה אמר אל משה 'עלה ראש הפסגה ושא עיניך וראה ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך', פי' - מי שעומד בראש הפסגה -

דהיינו מנהיג העדה, הוא מחוייב לישא עיניו לידע ולדעת מהמתרחש סביבותיו, כדי לידע להוכיח על כל דבר הצריך תיקון". (רבי שמעון הירשלער בספרו 'שה לבית': בשם רבי אלהן היילפרין זצ"ל)

"ונשב בגיא מול בית פעור" (ג' - ב')

יש פעמים שכתוב בפרשתנו בעל פעור ולפעמים כתוב בית פעור. כשכתוב בית פעור מופיעה לצידם תיבת 'בגיא', מבאר רבי שמשון מאוסטרופולי, מצאנו בגמ' [ברכות נ"ח]. ת"ר הרואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה, בחורבן אומר ברוך דיין האמת, בתי עובדי כוכבים בישובן אומר [משלי ט"ו - כ"ה] בית גאים יסח ה'. וסימן הוא לך מפרשתנו: 'בגיא מול בית פעור', שכאשר אתה עומד לפני בית פעור - בית ע"ז, תאמר את הפסוק הזה "בית גאים יסח ה'", ו"ת בגי"א.

"לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם" (ד' - ב')

כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו. [רש"י]

רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן" מביא שמקשים העולם, בשלמא "לא תספו" הוצרכה התורה להזהיר, כדי שאדם לא יטעה שכל מי שמוסיף על דבר ה' הרי הוא משובח, אבל מדוע יש צורך באזהרה "ולא תגרעו", הרי פשוט שאם גורע אדם ממצוות ה' הוא לא מקיים את המצוה בכלל? ומתרץ, אולי לכך כיון רש"י שכותב "וכן לא תגרעו", שאם תוסיפו ותשימו חמש פרשיות בתפילין של ראש, עלולים אתם על ידי זה לגרוע ולשים שלוש פרשיות בתפילין של יד, א"כ, נתנה התורה טעם לאיסור של "לא תספו", כדי ש"לא תגרעו".

ביאור נוסף אומר רבי יהונתן אייבשיץ, התורה היא סם חיים, תרופה שבאה לטוהר את האדם מכל רע שבו, ולכן לא תוסיפו ולא תגרעו. תרופה יש לקחת לפי מידה בדוקה ומדודה כפי שנרשמה, מידה קטנה אינה מועילה ומידה גדולה יותר מזיקה.

המגיד מודבנא מבאר ענין זה בדרך משל. אדם נכנס אל שכנו לשאול ממנו כף, למחרת בא והחזיר לו שתיים. תמה השכן, הרי לא השאלתי לך אלא כף אחת בלבד. ענה לו, הכף שלך היתה מעוברת וילדה כף. ראה השכן שעסק לו עם חסר דעה ונטל ממנו את שתי הכפות. כעבור יום, שוב בא ונכנס אצלו לשאול ממנו חפץ אחר, ושוב החזיר לו שניים, וכך חזר ונשנה הדבר. לימים, בא וביקש לשאול ממנו זוג פמוטי כסף, אמר השכן בליבו: עכשיו בוודאי יחזיר לי שני זוגות פמוטים, ונתן לו את הפמוטים ברצון. חלף יום, חלפו יומיים, והשכן אינו מחזיר את הפמוטים. קם השכן והלך אליו בצעקה, הייתכן, היכן הפמוטים שלי? הפמוטים שלך, השיב באנחה, מתו לא עלינו. משוגע! חסר דעה! פתח השכן בצעקה, וכי שמעת מימך שהפמוטים ימותו? ענה לו השכן, כמו שהכפות יולדות וכן חפצים אחרים, ונטלת אותם מידי ברצון, הרי שמתקבל על הדעת שהכף תמות והפמוטים ימותו. וכך, אם בקיומן של המצוות לא תקפידו על "לא תוסיפו", גם לא תקפידו על "לא תגרעו", שאם יש בכוחן של המצוות להיות פרות ורבות, מתקבל על הדעת שאף יהיו אצלכם מתות ופוחתות.

"לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם" (ד' - ב')

רש"י מביא דוגמאות ללאו של "לא תוסיפו", וכולן המספר חמש הוא הנוסף על הארבע, וזה לשונו "כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות". בספר **"טעמי הטעמים"** כתב: גם בטעמי המקרא זה נרמז, "לא תוסיפו" מונח רביעי, לומר לך, הנח אצלך ארבע דברים ואל תוסיף את החמישי.

רבי יעקב יוסף מפולנאה כתב רמז יפה. מצינו בברכת יצחק לעשיו "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוואריך" [בראשית כ"ז - מ'], כאשר תוסיף על מצוות התורה עוד מצוה ובכך יהיו תרי"ד מצוות במקום תרי"ג, אז "ופרקת עולו מעל צוואריך".

"לא תספו וכו' ולא תגרעו ממנו לשמור את מצוות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם" (ד' - ב')

כותב בספר **"דבר שלמה"**, נצטוו ישראל לקיים את מצוות ה' ולעבדו בלבב שלם ובתמימות, ולא לערבב את השכל האנושי. כשהאדם נוטה מהמצווה כצורת נתנתה מסיני ומשנה ממנה, אפילו שכוונתו לטובה ומחשבתו לשם שמים, עוון בידו. וכגון שמגרע מן המצווה בסוכרו שעל ידי כך יהיה חילול ה', או שמוסיף על המצוה כי סבור שעל ידי כך מוסיף תוספת הידור ומרבה כבוד שמים, זה וזה אינם מתקיימים בידו ונחשב לו לעוון.

בספר **"ילקוט הגרשוני"**, מוסיף על זה, ומפרש בדרך רמז את מאמר חז"ל **"צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים"**. כי הצדיקים אומרים מעט - מרוב אהבתם לתורה ומצוות, אומרים הם שהמצוות הם רק מעט, **"ועושים הרבה"** ומקבלים על עצמם עוד חומרות, עוד גדרים וסייגים לפני משורת הדין. ולהיפך מזה הרשעים, **"אומרים הרבה"**, אומרים שיש הרבה מצוות וכדאי להוריד חלק כדי לשמור על השאר, אבל האמת היא ש"אפילו מעט אינם עושים".

אנשי הרפורמה באו אל רבי **עזריאל הילדסהיימר** ואמרו לו, שאם יקלו על המצוות, יוכלו כולם לקיימם. ענה להם ר' עזריאל, הרעיון שלכם כבר מובא בתורה, והרעיון הופך. התורה אומרת **"ולא תגרעו ממנו לשמור את מצוות ה' אלקיכם"**, שלא תגרעו מהמצוות ואפילו כביכול כדי **"לשמור את מצוות ה' אלקיכם"** ויהיה יותר קל לקיימן.

"הפץ חיים" המשיך משל על אותם מקצצים ופשרניים. אדם אחד הוציא סחורה מחנות שעמדה על שפת הנהר והשליכה לנהר, ושוב חזר וזרק והשליך. אנשים שהתבוננו במחזה, אמרו, שבוודאי הוא משוגע. אמר **"הפץ חיים"**, אני עוד לא החלטתי האם הוא אכן משוגע או לא, אך דבר אחד ברור לי, החנות אינה שלו. אלה המתפשרים ומוותרים אפילו על קוצו של יוד ממצוות התורה, אינני בטוח שהם משוגעים, אבל דבר אחד ברור, הסחורה אינה שלהם.

"לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו" (ד' - ב')

שואל הגר"א **מזילנא**, מדוע בפרשת ראה [י"ג - א'] כתוב עוד פעם את הענין של בל תוסיף ובל תגרע בלשון יחיד, ובפרשתנו בלשון רבים? ומתוך,

אצלנו הכוונה שלא יוסיפו על תרי"ג מצוות בכלל, ובפרשת ראה כתוב שבאותה מצוה עצמה **"לא תספו ולא תגרעו"**. [העירני בזה ידידי הרב פרוש, שדברי הגר"א ש'בל תוסיף' של פרשתנו עוסק בהוספה על מניין תרי"ג מצוות, חולק לכאורה על דברי רש"י כאן ש'בל תוסיף' הוא הוספה במצווה עצמה כגון חמש פרשיות בתפילין וכדו' עצמה ולא במניין המצוות].

"לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם וגו' לשמור את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם" (ד' - ב')

בפסוק זה לכאורה יש כפל לשון, בתחילת הפסוק כתוב **"אשר אנכי מצוה אתכם"** ובסיום הפסוק חוזרת התורה על אותו הלשון, מדוע?

מבאר רבי **אליעזר דוד גרינוואלד** זצ"ל אב"ד סאטמאר בספרו **"קרן לדוד"**, הפסוק בא לרמז על מה שפירש הרמב"ם [הלכות ממרים פרק ב' - הלכה ט'] על מי שאומר שבשר עוף בחלב אסור מן התורה, לוקה משום **"בל תוסיף"**. ואף שחכמים אסרוהו, ואסור לאוכלו, אבל כיון שכוונתו לאסור הדבר משום שהתורה אסרה ולא משום שחכמים אסרוהו, על זה לוקין, כי אין לנו לקיים אלא רק מכח מצוות חכמים. ואמנם יש מצווה לעשות גדרים וסייגים, אך צריך לדעת שמה שאינו אוכל בשר עוף בחלב וכדומה הוא רק גדר וסייג דרבנן, ולא חלק ממצוות ה'.

ולפי"ז ביאור הפסוק, **"לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם"** - בכוונה זו **"לשמור את מצות ה' אשר אנכי מצוה אתכם"**, כי באופן זה שאוסר כאילו התורה אסרה, אסור לעשות, אלא מותר לאסור רק באופן של גדר וסייג.

מן הראוי להביא תוספת דברים מה"חתם סופר" בעניין זה. חוץ מהאיסור להוסיף מצוות חדשות, אסור הוא גם לומר על דבר שהוא לא כל כך חמור, שהוא חמור. אלא צריכים לדעת כל מצות עשה, לא תעשה, מצוות דרבנן, מנהגים, מהי דרגת חומרתו, ואפילו שגם מנהג קל, צריך לשומרו, והעובר עליו עונשו גדול, בכל זאת יש חילוק בין מנהג לאיסור תורה, כדי להקל בעת הצורך כגון במקום חולה וכדומה.

"לא תספו על הדבר וכו' עיניכם הוראות את אשר עשה ה' בבעל פעור" (ד' - ב' - ג')

מה ענין בעל פעור לאיסור **"לא תספו"**? מבאר הספורנו, התורה מזכירה שאל לך לחשוב שאם סיבת האיסור אינה קיימת אצלך, אז הוא יכול לגרוע מציויי התורה, שהרי אלה שחטאו בבעל פעור לא התכוונו לעבוד עבודה זרה, וכל כוונתם היתה לעריות בלבד, וכמו שכתוב **"ויחל העם לינות"**, ואמנם התורה הזהירה שלא יזנו עם בנות כנען שאולי "ויזנו את בניך", פירושו שהם יחטיאו אותם בעבודה זרה, אבל כל אחד חשב "לי זה לא יקרה", אבל בפועל **"כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור"** להידבק בבנות מדין, לא נשמר מלהיכשל בעבודה זרה עד ש"השמידו ה' אלקיך", לכן השמר לך **"לא תגרעו ממנו"**.

הגר"א **מזילנא** בספרו **"אדרת אליהו"** מתוך, האיסור של **"לא תספו"** הוא בגלל בעל פעור, אתם חשבתם שאין איסור בעבודה של בעל פעור, ואדרבה, הרי העבודה זרה היתה שאדם יעשה את צרכיו בפניה, ואתם הלכתם ועשיתם צרכים עליה כדי לבזותה, ונמצא שמה שביקשתם להוסיף, נכשלתם באיסור בעל פעור, ולכן **"לא תספו"**.

"כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו וכו' ואתם הדבקים בה' אלקיכם" (ד' - ג' - ד')

כתב בספר **"רביד הזהב"**, ידועה טענת אומות העולם שהם הרוב ועם ישראל המיעוט, והרי הכלל שהולכים אחר הרוב. ה"נועם אלימלך" בפרשת במדבר דוחה את דבריהם, ע"פ דברי השו"ע ביור"ד [סימן ק"ה] שכותב, אם חתיכת איסור הדבוקה לחתיכת היתר, שנפלו יחד להיתר אין דין ביטול ברוב, אם יש שישים רק נגד חלק האיסור, אלא צריך שישים נגד ההיתר והאיסור יחדיו. לפי זה, כיון שבני ישראל דבקים בקב"ה, אינם בטלים ברוב אומות העולם אלא א"כ יש רוב כנגדם וכנגד כביכול הקב"ה, וזה לא שייך, כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו והוא אין סוף.

וזה מה שכתוב כאן בפסוק **"כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך"**, ואם תשאל למה נענשו ישראל שעבדו את הפעור, והלא לפי הכלל שהולכים אחר "רוב העולם" שהם עובדי כוכבים יוצא שמותר לעבוד עבודה זרה, לכן אמרה התורה **"ואתם הדבקים בה' אלקיכם"**, והרי זה כאיסור דבוק שצריכים רוב נגד כל החתיכה, וכיון שלא שייך רוב נגדו יתברך, לכן במילה כל הטענה.

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום" (ד' - ד')

רבי חנוך העניך הכהן מאלכסנדר זי"ע בספרו **"חשבה לטובה"**, למד מפסוק זה עצה טובה לאדם ללמוד דרך ה'. משום שעבודת ה' קשה היא וצריך עצה כנגד היצר הרע, על כן אומר הפסוק - אם רוצה אתה לדבוק בה' אזי יש עצה - **"חיים כלכם היום"**, תאמר לעצמך שרק היום יש לנו חיים והיום אתה רוצה לעבוד את ה' ולא יותר, למחר גם כן אמור כך, שכן האדם היום כאן ומחר בקבר, ועל כן רצוננו לעבוד את ה', וכמו שאמרו חז"ל **"שוב יום אחד לפני מיתתך"**, מכוח זה תוכל להתעלות בעבודת ה' באמת.

על אותה הדרך ביאר **רבי אליעזר פאפו זצ"ל** בעל ה"פלא יועץ" בספרו **"אלף המגן"**, **"ואתם הדבקים בה' אלקיכם"** - כשתחשבו שמה שאתם 'חיים' - הוא רק היום' - ושמת תמותו למחר, כך תמצאו כל ימיכם בתשובה, כדברי רבי אליעזר לתלמידיו (שבת קנ"ג). ששאלו: **"וכי אדם יודע איזהו יום ימות?"** ואמר להן: וכל שכן ישוב היום, שמת ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה, וזהו 'כולכם היום' שכל ימיכם יהיו נחשבים בעיניכם כאילו 'היום' זה יומכם האחרון, כך תזכו להיות דבקים בה' אלקיכם כל ימיכם בתשובה ומעשים טובים.

לאחר הסתלקות השרף **מסרעליסק זצ"ל** ביקר בנו יחידו וממלא מקומו **רבי שלמה זצ"ל** אצל **רבי ישראל מרוז'ין זי"ע**, ולבקשתו סיפר לו מהנהגת אביו, וכך סיפר: מדי יום קודם התפילה היה נפרד מבני ביתו, והיה אומר להם שיידעו כי הכתבים הנמצאים במגירתו - אינם שלו, כי אם של רבו המובהק **רבי שלמה מקארלין**, וכל זאת מחשש שיסתלק מן העולם מרוב דביקותו בתפילה. התפעל **הרבי מרוז'ין** מאד, ובפרט מצוואתו בעניין הכתבים, ואמר, שעל פי זה ניתן לפרש מה שנאמר 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום', אלו הם הדבקים בה' עד שחוששים תמיד שמרוב דביקותם יסתלקו מן העולם, ואינם חיים כי אם היום ... [הובא בספר

"עשר צחצחות"

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום" (ד' - ד')

כתב בספר **"דגל מחנה אפרים"**, כתוב בספרים, כי רמ"ח תיבות שבקריאת שמע משפיעים כח וחיות ברמ"ח איברים של האדם, אבל באמת יש בקריאת שמע רק מאתיים ארבעים ושבע תיבות. אלא, תיבת "אמת" שאומרים יחד עם "אני ה' אלקיכם", משלימה את המנין של רמ"ח. וזה מרומז בפסוק **"ואתם הדבקים בה' אלקיכם"**, תדביקו ותצרפו את "אמת" (אותיות אתם) שתסיימו את קריאת שמע 'ה' אלקיכם אמת', ואז יהיו בכל הפרשיות של ק"ש רמ"ח תיבות, ואז "חיים כלכם היום", תשפיעו שהחיות תיכנס בכל רמ"ח האיברים.

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום" (ד' - ד')

שלוש פעמים, מציינת המסורה, מצויה בתורה התיבה "ואתם", בפרשת נח [ט' - ז'] **"ואתם פרו ורבו"**, בפרשת יתרו [י"ט - ו'] **"ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש"**, ובפרשתנו **"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום"**.

מבאר בספר **"ילקוט סופר"**: המסורה באה לרמוז, שתורת ישראל שונה היא ומנוגדת לתורותיהן של שאר האומות המטיפות לנזירות ולסיגופים ואפילו אוסרות על כומרניהן את הנישואין. התורה היא תורת חיים, כותבת ומלמדת בדיוק ההיפך, **"ואתם פרו ורבו"**, תחיו חיי אנוש ככל האדם, ואין זה מונע חלילה ש'אתם' תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, דווקא בכהנים הקפידה התורה שלא יצומו, אסרה עליהם לשתף עצמם בצער של קבורת המת, והם מצווים לאכול כל יום בשר מבשר הקרבנות, ובכהן הגדול גם נאמר "גדלוהו משל אחיו" ויש לדאוג שיהיה עשיר. הקירבה אל הקב"ה וההידבקות בו, לא תושגנה בדרך של הינזרות ועינוי הגוף, אלא בדרך החיים - **"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום"**.

"ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום" (ד' - ד')

בסידור **"התהילה והתפארת"** [עמוד קכ"ט] מביא **רבי יחיאל מיכל שטרן** בשם **רבי שלמה זלמן אויערבך**, יש האומרים שאפשר להידבק לה' רק לאחר המוות, ויש הטוענים, שהדבקות בה' אפשרית רק לאנשי מעלה ויחידי סגולה. ואילו אחרים טוענים, שאמנם כולם יכולים להידבק לקב"ה, אך נדרש לזה הרבה מאוד זמן, הרבה מעבר לימי שנותינו. בא פסוק זה ומפריך את כל השיטות: כנגד השיטה הראשונה אומרת התורה **"חיים כלכם היום"**, כלומר, כשהאדם חי ולא לאחר המוות, **"כולכם"**, ולא רק יחידי סגולה, **"היום"**, כל אדם מסוגל להגיע לזה בחייו ולו רק ברגע אחד.

"ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים וכו' לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה" (ד' - ה')

בנוהג שבעולם, לאחר שיושבים בני אדם יחד בארץ אחת, קובעים חוקים ומשפטים לטובת תושביה, לפי מצבם החומרי והרוחני באותה שעה. אבל אם אין רקע כלכלי ואין הם מגדירים את עצמם כתושבים, הם לא יקבעו מערכת חוקים ומשפטים. אבל ישראל אומר **רבי שמשון רפאל הירש**, הוא עם יחיד במינו, הקב"ה נתן לבני ישראל חוקים ומשפטים לפני שנכנסו לארץ - **"ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים וכו' לעשות כן בקרב הארץ**

אשר אתם באים שמה לרשתה", החוקים התאימו לכל התנאים ולכל הדורות, ועל זה אמרה התורה "רק עם חכם ונבון וכו' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת".

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם" (ד' - ו')

"ושמרתם ועשיתם", כותב ה"כתב סופר", עלינו לשמור את המצוות ולקיימן כפי שנצטוונו ללא חקירה ודרישה, "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", ההשתדלות להתחכם ולהבין בשכל את טעמן של המצוות, אינה דרושה אלא "לעיני העמים", אך ורק כדי להיות מקיימים "ודע מה שתשיב לאפיקורם". אנו עצמינו, דברי התורה נאמנים עלינו מצוותיה שכולם מקיימים "חוקים ומשפטים צדיקים".

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" (ד' - ו')

שואלים המפרשים, וכי הקב"ה משכנע את ישראל לשמור תורה כי הגוי מתלהב מהתורה, וכי זה טיעון משכנע? מסביר הסבא מקלם, אל יחשוב אדם שרוצה ללמוד תורה, שכדאי ללמוד קודם חכמות חיצוניות כמו חשבון והנדסה כדי שיוכל ללמוד ולהבין את חכמת התורה. באה התורה ואומרת "ושמרתם ועשיתם" אותם, "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", שבעצם תראו איך שכל החכמות כלולות בתורה, ומזה נלמד הכל.

סיפר רבי יוסף חיים זוננפלד, פעם אחת הגיע יהודי אחד לעיר המלוכה וינה, ולנגד עיניו נגלו מראותיה הנפלאים של העיר. ראה היהודי שלט גדול, והסתקרן לדעת מה כתוב בו, אך לא ידע לקרוא את הכתוב, כי לא הכיר את שפת המדינה. עבר שם יהודי עשיר, בנקאי גדול, מתושבי העיר, פנה אליו האורח וביקשו שיקרא לו את הכתוב בשלט. תמה אותו יהודי עשיר, מה, יהודי מסתובב בווינה בלי לדעת את שפת המדינה, איך יתכן הדבר? אמר לו היהודי: אשאל אותך שתי שאלות ואח"כ אענה לך. הסכים, שאלה ראשונה, את הבגדים שעל גופך, תפרת בעצמך? ענה, לא, אני לא יודע לתפור. אמר לו, אם כן, כיצד אתה לובש בגדים? ענה, מה הבעיה, הולך אני אל החייט והוא תופר לי. וזה לא עולה כסף? בוודאי שעולה. ולא יותר זול לתפור לבד? נכון, אבל אני לא יודע. ואולי כדאי שתלמד לתפור? עונה לו הבנקאי: הרי מה שאני מרוויח בשעה אחת, החייט לא מרוויח בשנה שלימה, לכן כדאי לי יותר לעסוק במקצועי, ואת הבגדים להזמין אצל חייט תמורת תשלום.

שאלה שנייה, אתה יודע לבשל מאכלים, לאפות עוגות? ענה, לא. א"כ, מה אתה אוכל? מה זאת אומרת, אני הולך לחנות וקונה את כל הדרוש למחייתי. וזה לא יותר זול להכין הכל מתוצרת בית? ודאי שיותר זול, אבל כבר אמרתי לך שאני בנקאי ומרויח הרבה כסף. ועכשיו, אומר הבנקאי, לאחר שעניתי לך על שתי השאלות, מה התשובה לשאלתי, איך אתה מסתובב בעיר בלי לדעת את שפת המדינה? ענה לו, כשם שאתה בנקאי ואתה עוסק בעניינים שהם בעיניך חשובים יותר, ואת הדברים האחרים אתה משיג ע"י אחרים תמורת תשלום, כך גם אני עוסק בדבר החשוב ביותר בעולם, אפילו יותר מבנקאות. ומהו? לימוד התורה! "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים". ואם תשאל, איך אסתדר? אענה לך, שאיעזר ע"י

אחרים, גם אם הדבר כרוך בתשלום. ואם תוסיף ותשאל מה יקרה אם אתקע פעם בווינה ולא אדע לקרוא, כיצד אסתדר? אענה לך, כי תמיד יעבור איזה בנקאי מקומי שיתנדב להקריא לי את הכתוב.

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם" (ד' - ו')

ושמרתם זו משנה: ועשיתם כמשמעו. [רש"י]

שואל רבי יהושע טרונק מקוטנא, מה חידש רש"י בזה שפירש "ועשיתם כמשמעו"? ומתרץ על פי מה שאמרו בגמ' בעירובין [י"ג:] על תלמיד אחד שהיה יודע לטוהר השרץ בק"ן טעמים, אבל כל זה לחידוד ולהגדיל תורה, אבל לא לענין קיום המצוות, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ושרץ – הוא טמא. וזה המובן בדברי רש"י "ושמרתם – זה משנה", אפשר לפלפל בה ולגלות על כל דבר מ"ט פנים טהור וטמא, אבל "ועשיתם – כמשמעו", הטהור טהור והטמא טמא.

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם" (ד' - ו')

החיד"א מביא ב"ברכי יוסף" [יו"ד סימן קע"ט ס"ק ו'] בזה"ל: "מצאתי בקונטרס כתיבת יד להרב מהר"ר אליהו הכהן ז"ל בעל "שבט מוסר" שכתב וז"ל: קיבלתי מרבותי, כשהיו רוצים לעשות איזה דבר והיו מסופקים אם לעשותו אם לאו, היו נוטלים חומש או ארבעה ועשרים [נ"ך], והיו פותחים אותו ורואים בראש הדף מה פסוק היה מוצא, וכפי מה שמראה היו עושים, ונמצא שהיו מתייעצים עם התורה כדת מה לעשות בכל עניניהם, וזה עצמו רומז מאמרם ז"ל [ילקוט משלי רמז תתק"ס] 'ליטול עצה מן התורה'. דמורה היתר לעשות כך, ואין זה בכלל משתמש בתורה, עכ"ל.

"ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון וכו'

ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (ד' - ו')

הגמ' בשבת [ע"ה]. אומרת, איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים, הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות. כותב הסטייפלר בספרו "חיי עולם", "ועינינו הרואות כי העמים למרות שעסקו והעמיקו במאוד בחכמת התכונה, כבר שינו וחזרו ושינו איזה מספר פעמים חשבונותיהם, כי התברר שאין חשבונם מכוון, ואנו יודעים שבין חודש לחודש כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים קולע בדיוק אל השערה בתכלית הדיוק, וכמבואר במסכת ראש השנה [כ"ה]. וכתב ב"ספר הברית" [חלק א' מאמר ד' פ"ג], שחכמי אומות העולם הודו שמוזה מוכח שהנבואה האמיתית היתה בישראל, ובשם כתב בשם "ספר יוחסין", שכל חכמי העמים תמהו בענין קביעות של כ"ט - י"ב - תשצ"ג של היהודים אשר מעולם לא נשתבש אפילו במשהו, לקיים מה שנאמר "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים".

"כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראינו אליו"

(ד' - ו')

מפני מה נקטה התורה: "קרובים אליו וגו'" בלשון רבים מה שאכן הביא לטעות המינים בדבריהם לרבי שמלאי [ירושלמי ברכות פ"י - ה"א], שעשו להיראות כאילו יש כאן שתי רשויות ח"ו? ביאר רבי אברהם חיים שור בעל ה"תורת חיים" (תורת חיים סנהדרין ל"ח): המושג 'קירבה' בלשון בני אדם אינו

תשכח את הדברים". הגמ' במסכת חגיגה [ט:] דורשת מהפסוק במלאכי [ג] - "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו", שאינו דומה השונה פרקו מאה פעמים, לשונה פרקו מאה ואחד פעמים. כותב ה"כלי יקר", רמז לדבר: ראשי תיבות של המילים "לא עבדו" הם בגימטריה מאה, ללמדנו, שהלומד מאה פעמים, עדיין הוא בגדר "לא עבדו", ואילו ראשי התיבות "עובד אלקים לאשר" הם מאה ואחד, כדי ללמד אותנו כי השונה פרקו מאה ואחד פעמים, הריהו עובד אלקים.

רמז נוסף מביא ה"כלי יקר" לך, ההפרש בין הגימטריה של המילה "זכר" [227] למילה "שכח" [328], הוא מאה ואחד, ללמדנו, כי הרוצה לבטל את השכחה, יחזור על לימודו מאה ואחד פעמים ובכך יפחית מ"שכח" מאה ואחד וישאר "זכר". המלאך הממונה על הזכרון "זכר" שמו, ויש לו מאתיים ארבעים ושבע כוחות, ואילו המלאך הממונה על השכחה קוראים לו "שכח", ויש לו שלוש מאות ארבעים ושמונה כוחות, וכיון שיש למלאך הממונה על השכחה מאה ואחד כוחות יותר מהמלאך הממונה על הזכרון, לכן גוברת השכחה על האדם, וכשאדם חוזר על לימודו, בכל פעם ופעם מחליש הוא את אחד מכוחותיו של המלאך הממונה על השכחה. יוצא, שכאשר הוא חוזר מאה ואחד פעמים, מחליש הוא את כל כוחותיו היתרים, ונכנס הוא תחת יד המלאך הממונה על הזכרון ולא ישכח עוד.

מביא ה"כלי יקר" עוד רמז, "השמור ושמור נפשך מאוד" ר"ת שלהן עולין למאה ואחד, ואילו ראש התיבה של המילה "לך" היינו למ"ד, כאילו אמר למוד תורתך מאה ואחד פעמים "פן תשכח את הדברים".

חסיד אחד התלונן לפני החידושי הרי"ם על שכחה. אמר לו: האם אירע לך פעם ששכחת לאכול? ענה לו: לא. אמר לו החידושי הרי"ם, באכילה כיון שתלויה בה חיות גופך ואיברך, אתה לא שוכח, א"כ, איך תוכל לשכוח את התורה שאף היא חיות האדם, כמו שדוד המלך אומר בתהילים [ק"ט - ז"] "לעולם לא אשכח פיקודיך כי בם חיתני", אחרי שהם החיות שלי, איך אשכחם?!

מסופר על רבי חיים מקרסנה, ממקורביו של הבעש"ט: לעירו בא איש אחד והתפאר שיעבור את הנהר על גבי החבל המתוח משתי גדותיו, אם ישלמו לו בשכר זה הרבה כסף. קהל גדול עמד על שפת הנהר לראות במחזה, ואף ר' חיים ומקורביו היו שם. ראו המקורבים את ר' חיים, שהעמיק מאוד במחשבתו בשעת מעשה. כששאלוהו לסיבת הדבר, ענה, כשהסתכלתי באיש המהלך על גבי החבל וראיתי איך שהוא מסכן את עצמו בעד בצע כסף, ואע"פ כן כשהוא הולך על החבל הדק ונתון בסכנה, הוא לא חושב על הכסף, שאם היה חושב על הכסף ומסיח דעתו לרגע קט מהחבל, מיד היה צונח, ובוודאי באותה שעה התפשטה מחשבתו מכל וכל וריכוז את כל מעייניו בשיווי משקל של גופו שלא יטה אפילו כחוט השערה. ואם בעד בצע כסף כך, בעבודת הבורא אינו דין שנתפשט מכל מחשבה זרה ופנייה.

שח המגיד מיישרים רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון וצ"ל בספרו "שאל אביך ויגדך": "שמעתי מפי תלמיד חכם מופלג אחד שסיפר לו זאת בעל המעשה,

מתאר דווקא קרבת משפחה, שכן קיימת גם קירבה הנוצרת מכוח המציאות, כקירבה הקיימת בין האדון לעבדו וכיוצא בזה. באותה מידה אף הקדוש ברוך הוא מתנהג עימנו בכמה דרגות של קירבה: לעיתים הוא נענה לתפילותינו כאב העונה לבניו, ולעיתים כאדון העונה לעבדו - הכל תלוי באופן שאנו נושאים לפניו את תפילתנו. זהו שאמר הכתוב "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו" - בכמה דרגות של קירבה, "כה" אלו קיינו" העונה לנו "בכל קראינו אליו" - לפי אופן תפילתנו.

בספר "שיח שרפי קודש" [ד"ה מי גוי] ביאר בשם רבי יואב יהודה אורנר מלודז' וצ"ל, כי בימי קדם, כשהעניות בפולין היתה גדולה ביותר מי שהיה לו דוד עשיר באמריקה היה מאושר. כי אחת לתקופה היה שולח מכתב אל הדוד מעבר לים, והיה מתנה בו את צערו ודוחקו הגדול, או אז היה הדוד מרחם עליו ושולח אליו שטר מכובד של סך דולרים, אשר היו לו למזון ולמחיה למשך זמן ארוך. בחלוף תקופה היה פונה שוב ושולח מכתב נוסף, ושוב מקבל תמיכה הגונה. אולם ברור שלא היה יכול לשלוח מכתב כזה כל חודש, כי אז לא היה נענה עוד. אמנם אדם אשר כל משפחת בית אביו התגוררו בארצות הברית, והיו לו שם כמה וכמה דודים ושאריו בשר, לא היה יודע מחסור כלל, כי בכל תקופה קצרה שלח מכתב לקרוב אחר, ואותו הקרוב היה שולח לו מעות די מחסורו. זהו שאמר הכתוב, כי לבני ישראל יש 'אלוקים קרובים אליו', כמו כמה קרובים, אשר יכול האדם לפנות ולבקש בכל יום מחדש, בלי סוף.

אחד שלח שליח אל ה"חפץ חיים", לבקש ממנו ברכה לעצמו. חייך ה"חפץ חיים" חיוב עצוב, ואמר: אוי ואבוי, קבצן אחד שולח קבצן שני לבקש ברכה מקבצן שלישי, וכי לא מנוחך הוא? וכי לא מוטב לפנות אל בעל הישועה עצמו, שהרי הוא קרוב כל כך, וכל כך קל להגיע אליו - "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו".

"רק השמור לך ושמור נפשך מאוד" (ד' - ט')

בספר "שיח אבות" מביא בשם האדמו"ר רבי שלמה חיים מקוידנוב, כל מקום שכתוב בתורה "אך" או "רק", הרי זה בא למעט. וזה מה שאמרה התורה, מה ששייך לך לגופך, צריך שמירה, אבל שמירה מועטת. "רק השמר לך". אבל מה שנוגע לנפש, שם "ושמור נפשך מאוד". לנשמה צריכים שמירה מעולה.

מסופר על רבי גדל אייזנר, משגיח "ישיבת חידושי הרי"ם", שפעם נסע באוטובוס, נגשה אליו אישה ושאלה: מה השעה? עשר, ענה לה. לאחר חמש דקות שאלה שוב, ענה לה: עשר וחמש דקות. שאל אותה שכנו שישב לידו, "ואם כל חמש דקות היא תשאל מה השעה, אתה תענה לה?" ענה ר' גדל: "מאיפה אתה ידע שזו אותה אישה..."

"רק השמור לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים" (ד' - ט')

המשנה באבות [ג' - ח'] אומרת, כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שנאמר "רק השמור לך ושמור נפשך מאוד פן

וגם אני הכרתי אותו שהיה בר-אוריין ושלוחא דרחמנא הרבה שנים למען ישיבות נובהרדוק. יום אחד הגיע כמנהגו לקרלין-פינסק אצל אחד מגדולי הדור הגאון רבי דוד **מטשעבענאוויצ' זצ"ל בעל "בית דוד"** (על הלכות אישות), שהיה אז כבר זקן מופלג בן יותר מתשעים שנה ומחלת השכחה גברה עליו מאוד, אבל ש"ס היה לומד כל היום תמיד בעל פה.

משנכנס אליו המשולח - נתן לו שלום והחזיר לו שלום, ושאל אותו בעל **"בית דוד"**: מה יהודי רוצה? והשיב לו כי בא לגבות עבור ישיבות נובהרדוק כמו בכל שנה בעת הזאת. ולאחר ששאל כמה הוא נותן בכל שנה והשיב לו המשולח, הוציא ה"בית דוד" את הארנק ונתן לו, ושב מיד ללמוד כדרכו תמיד, בנעימות ובקול נעים - אבל בע"פ, כי לעיין בספר היה קשה לו מחמת זקנותו לפי שענינו היו כהות ולא היה יכול לראות.

המשולח הלך וישב לו בקצה השולחן השני, התבונן בפניו המאירות של ה"בית דוד" והאזין לקולו היאך הוא חוזר בגמ' רש"י ותוס', וגם מצרף בתוך דבריו מה שאומרים בסוגיא גם שאר הראשונים בחטף, וכך הוא הולך וחוזר מדף אל דף באופן נפלא. המשולח היה מרותק לזיו פניו ולתורתו של בעל ה"בית דוד", והשתהה שם קצת.

כעבור זמן מה, קורא לו ה"בית דוד" ואומר עד פעם כפי שאמר לו בראשונה: שלום עליכם ר' יהודי, מה רוצה יהודי? והמשולח ענה לו: רבי כבר נתן לי מקודם כשגבתי ממנו עבור ישיבות נובהרדוק כבכל שנה. ה"בית דוד" פונה שוב ללימודו. אבל כעבור כמה רגעים חזר שוב אל המשולח עם קריאתו: שלום עליכם ר' יהודי - כנ"ל, ושוב ענה לו שכבר קיבל ממנו - רק הוא יושב ושונה כאן קצת. אמר לו ה"בית דוד": 'אה, לא עליכם - השכחה גוברת עלי באופן נורא, ומרגע לרגע ממש אני שוכח מה עשיתי ומה אמרתי. אבל ש"ס - ב"ה - אני זוכר כל הש"ס כולו, כמו שזכרתי בהיותי בחור צעיר בן 16 שנה. כמובן שהמשולח התפעל מאוד מכל זה, וכשהגיע כדרכו גם לה"חפץ חיים" סיפר לו את המעשה הנ"ל. כעבור תקופה, ה"בית דוד" נסתלק לעולמו זקן ושבע ימים. והמשולח מקבל מברק מה"חפץ חיים", שהיות ועורכים בראדן הספד על ה"בית דוד", הרי הוא מבקשו לבוא לראדן ולספר ברבים את המעשה הנ"ל, ומה שאמר לו ה"בית דוד". כשהגיע המשולח לראדן נכנס מיד ל"חפץ חיים", והח"ח חזר על בקשתו שישפר זאת ברבים בבית הכנסת. אמר לו המשולח בתמיחה: וכי אני אבוא להספיד בפני מרן שליט"א את ה"בית דוד"?!! ענה לו ה"חפץ חיים": אני אספיד, אבל אתם תספרו מקודם את המעשה, ואח"כ נעשה את ההספד ..

"רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך" (ד' - ט')

אינה דומה שמירת דבר שאין בו רוח חיים, לדבר שיש בו רוח חיים. דבר שאין בו רוח חיים, אין עליך להישמר אלא מפני אחרים שיבואו ויגנבוהו, אבל דבר שיש בו רוח חיים, מלבד החשש שיבואו אחרים ויקחו אותו, צריך לשמור עליו עצמו שלא יקום ויברח.

אומר רבי **שאל הלוי קצנלבו**גן, אב"ד קוברין, כך, שונה היא התורה משאר חכמות, שהן שוות לדבר שאין בו רוח חיים, ורק צריך להיזהר שלא ישכח אותם, אבל תורתנו הקדושה, תורת חיים היא, וחזן ממה שיש להיזהר

ולהישמר מאוד "פן תשכח את הדברים" על ידי שתעסוק בחזרה תמידית כל הזמן, חוץ מזה, עליך לחשוש "פן יסורו מלבבך", שהתורה עצמה תסתלק ממך, כי מי שאין בו יראת שמים, חכמתו מתנדפת ונעלמת.

"רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים וכו' והודעתם לבניך ולבני בניך" (ד' - ט')

לכאורה איך אפשר לקיים את הציווי האמור בחלקו הראשון של הפסוק שלא לשכוח את דברי התורה? אומר רבי **יהונתן אייבשיץ**, כוונת התורה כאן, על ידי "והודעתם לבניך ולבני בניך", אם אתה מלמד את ילדיך ואת תלמידך, נחשב לך שהנך זוכרם גם אם כרגע אינך עוסק בתורה בפועל. **הסטייפלר** היה אומר, "כמה טוב שכתבתי ספרים שאחרים לומדים בהם, שכן אני לדאבוני כמעט ולא לומד, אך הנני נהנה מפירות עמלי בתורה ע"י לימוד אחרים בספרים שכבר הוצאתי לאור". זו,

"רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכו' והודעתם לבניך ולבני בניך" (ד' - ט')

"אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון" (ד' - י')

ותקרבון ותעמדון תחת ההר וההר בער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל" (ד' - י"א)

סמיכות הפסוקים צריכים לימוד. אומר ה"לקוט גרשוני", יש השולחים בניהם ללמוד תורה וממלאים את כל חסרונם כדי שיהא בידם לעסוק בתורה באין מפריע, וסבורים שעל ידי כך יוצאים בעצמם ידי חובת מצוות תלמוד תורה, ופוטרים עצמם מתלמוד תורה. דעה זו נפסדת וכוזבת, אדם המוסר בנו לתלמוד תורה אך הוא עצמו לא עוסק בתורה, אמנם יקבל שכר על מעשהו הראשון, אך אין בזה כדי להפחית מחומרת מעשהו השני. אומרת התורה "רק השמר לך וכו' פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך", זו חובת תלמוד תורה של האדם עצמו, ומלבד מצוה זו, יש מצוה נוספת "והודעתם לבניך ולבני בניך", ואלו שתי מצוות נפרדות ולא קרבו זה אל זה. ואם יעלה בלבך לשאול מנין שכן הדבר, על זה מוסיפה התורה ואומרת, שגם במעמד הר סיני "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב" כך היה, נצטוו ישראל "אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים", ומלבד זאת "ואת בניהם ילמדון".

רבי **אלימלך בידרמן** לימד עוד מ'הלכות החינוך' מסמיכות המקראות, כי הדרך לקיים מה שנאמר 'ואת בניהם ילמדון' הוא רק אם האב והרב 'בוער באש עד לב השמים'

פעם בא אחד לפני **הרבי מקאצק** זי"ע ובקשה בפיו - שרוצה שבניו יהיו עוסקים בתורה, השיב הרבי: 'אם באמת רוצה אתה שיעסקו בניך בתורה - עסוק אתה בתורה והם יראו ממך וכן יעשו, ואם לאו - גם בניך לא יעסקו בתורה, אלא גם הם רק יזהירו בניהם לעסוק בתורה'. ודבר זה מפורש בתורה 'רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו' והודעתם לבניך ולבני בניך', באם שתשכח אתה ולא תעסוק בתורה ורק

'והודעתם לבניך' - אלא רק תודיע לבניך ותזהירם שהם יעסקו בתורה, אזי גם בניך לא יעסקו בתורה רק יודיעו לבני בניך ...

"והודעתם לבניך ולבני בניך" (ד' - ט')

הגמ' בבבא מציעא [פ"ה.] אומרת, "אמר ר' פרנך אמר ר' יוחנן כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם, שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם", והתוספות בכתובות [ס"ג:] ביארו, כי הבטחה זו לא נאמרה אלא בזמן שראו שלושת הדורות זה את זה. כתוב בספר "מלא העומר", שלכן בירכם משה רבינו "והודעתם לבניך ולבני בניך", אתם עצמכם תזכו להודיע וללמד את בניכם ובני בניכם, אזי מובטח לכם כי "החוט המשולש לא במהרה ינתק".

"קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול" (ד' - י"ב)

הפסוק נראה ככופל את דבריו. שבתחילה אמר "קול דברים אתם שומעים", ובסוף חזר ואמר "זולתי קול".

מבאר רבי ישעיה מושקאט מפראג זצ"ל בספרו "ראשי בשמים", מה שאמר לבסוף "זולתי קול", מדבר על מה שאמר סמוך לו לפניו "ותמונה אינכם רואים", שלא ראיתם שום דבר מלבד ה"קול דברים" שאמרנו בתחילה. כי את קול זה אכן ראיתם בחוש הראיה ממש, כמו שכתוב "וכל העם רואים את הקולות" [שמות כ' - ט"ו, ועי' אור"ח כאן].

"ואותי צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם" (ד' - י"ד)

יש לדקדק מהו כוונת הלשון "לעשתכם אתם", והרי לכאורה היה ראוי לומר "לעשות אותם", ותיבת "לעשותכם" לכאורה אין לה הבנה כאן, שהרי לא נצטוו לעשות את עצמם אלא לעשות את המצוות.

מבאר ה"חתם סופר", בכוח התורה ומצוותיה לשנות את האדם לגמרי ולעשותו כאדם חדש ממש, שהרי כאשר לומדים את התורה מתוך יראת שמים, קדושת התורה נבלעת באדם ומקדשתו ומרוממתו להיות מרומם בכל הליכותיו והנהגותיו, וכמו כן על ידי קיום כל המצוות מקדש האדם את רמ"ח אברי גופו שהם כנגד רמ"ח מצוות עשה, ונעשה עי"ז לאדם חדש המקודש בקדושת התורה, (עי' בהקדמת הרמב"ם לספר המצוות, והאריך בזה הח"ח בהקדמה לשמירת הלשון), וזהו מה שנצטוונו כאן "לעשותכם אותם", והיינו לעשות את עצמינו לבריה חדשה המקודשת בקדושת התורה ברמ"ח איברים ושם"ה גידים, וכאמור.

רבי משה שניידער זצ"ל היה אומר, שהוא מתפלל תמיד שכל תלמידי הישיבה יהיו "בני תורה" שניכר על כל הליכותיהם והנהגותיהם שהם בני תורה, ולא יהיו ח"ו רק "לומדי תורה" שאין ניכר עליהם שהשתנו למעליותא להיות מיוחדים בכל הליכותיהם, והיה אומר שמי שבא רק ללמוד תורה ואינו משתפר בדרכיו והנהגותיו, אינו מתאים לתואר בן ישיבה אלא הוא כסטודנט בעלמא שאינו בן תורה, ואין לו מקום בישיבה, והיה מכנה בחורים שלא היו באים בזמן לתפילה או שלא היו מדקדקים במצוות או שלא היו לומדים בהתמדה גם בימי בין הזמנים, בתואר "סטודנטים", מאחר שלימוד התורה אינו ניכר אצלם במעשיהם ובהליכותיהם.

"ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" (ד' - ט')

הגמ' בברכות [י"ג:] אומרת, נמשלו ישראל ליונה, מה יונה אינה ניצלת אלא בכנפיה, אף ישראל אינן ניצולין אלא במצוות. ולכאורה, שואל רבי ראובן מלמד בספרו "מליץ יושר" מה חידשו לנו חז"ל, הרי פשיטא כי קיום המצוות הוא המגן על כלל ישראל? אלא, יסוד חשוב הנחילו לנו חז"ל, כנפי היונה הן שמירתה "בטבע", כשם שלכל נברא ברא הקב"ה את שמירתו, לזה בכוחו, לזה במרוצתו, לזה בראייתו ולזה בשמיעתו, שמירתם של ישראל "בטבע" הן המצוות, בכך שונים הם מכל אומה ולשון. כאשר גוי נזהר ונשמר מלהיפגע, הרי הוא ניצל מפני שכך טבע הקב"ה בבריאה, שהנשמר לנפשו ניצל מכל פגע ומזיק, אבל כאשר יהודי נזהר ונשמר, הוא לא ניצל בגלל "טבע הבריאה", אלא כיון שבשמירת גופו קיים את ציווי התורה "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", מצוה זו היא "חוק הטבע" ששומרת על אדם מישראל שלא יאונה לו כל רע.

"ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" (ד' - ט')

כותב ה"חפץ חיים", חייב אדם להשגיח על גופו, כדרך שהעגלון משגיח על סוסו שלא ירעב ושלא יאונה לו כל רע, כי ממנו הוא משתכר לפרנסתו, לכן אסור לאדם לסגף את גופו, כי ממנו תוצאות חיים גם לנשמה.

פעם הוכיח ה"חפץ חיים" את אחד מראשי הישיבות המפורסמים, שמנע את עצמו מלאכול קצת בשר בכל יום, וחסך הכל לתלמידיו שלא יחסר להם כלום. אמר לו במתק שפתיו: בין הדברים הענייניים המוטלים על ראש הישיבה, יש עוד ענין אחד נחוץ שראוי לתשומת לב מיוחדת, והוא הדאגה שלתלמידים יהיה ראש ישיבה בריא...

הרב מבריסק היה אומר בשם רבי ישראל סלנטר, דרך העולם, שגם מי שמזלזל במצוות, כאשר הוא חולה ח"ו הוא נעשה לפתע מחמיר גדול מאוד. כגון, אם צריך לנסוע בשבת לצורך רפיון, הוא מתעקש שלא לנסוע, אם צריך לאכול ביום כיפור כי זה פיקוח נפש עבורו, הוא נמנע מלאכול. ולמה? כל זמן שאדם בריא, יש לו שש מאות ושלוש עשרה מצוות לקיים, ואז היצר הרע מתפשט על פני כל השש מאות ושלוש עשרה מצוות, אבל כאשר אדם חולה מסוכן, הוא פטור מכל מצוות התורה חוץ מ"ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ואז כל כוחו של היצר הרע מופנה רק למצוה זו.

האדמו"ר מבבלאזוב זצ"ל כשהיה במחנות ההשמדה אצל הנאצים ימ"ש, בכל יום כשבאו בני ישראל בחזרה מעבודת הפרך של כל היום, עשו הרשעים בור וצו ליהודים לקפוץ מעליו אל הצד השני, ומי שלא הצליח לקפוץ והיה נופל בבור - מיד ירו בו למוות ר"ל. בא יהודי אחד מאסירי המחנה אל הרבי מבבלאזוב ושאל: רבי, הלא משחקים הם בנו, וא"כ למה לנו כל הטורח הזה לקפוץ שעלולים ליפול וליהרג, הלא יותר טוב לסרב לפקודתם שלא לקפוץ וממילא יירו בנו? השיב לו האדמו"ר: הלא אין לנו כאן שום מצוה שביכלתנו לקיים, אלא את המצוה של 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם', וא"כ - וכי דבר קטן הוא בעיניך עוד שלשים רגעים של קיום מצות ה'?"

כותב רבי שמעון הירשלער בספרו "שה לבית": "סיפר לי הרה"צ מוהר"י סג"ל, ר"מ בשיבת מאנשעסטער, הדוקטור כמעמעל אמר - שמימיו לא היה לו פאציענט מטופל הגון כזה כמו הרב ליפקין, שהיה ממש מדייק בלשונו לקיים את כל פקודי הרופא, ככתבם וכלשונם בדקדוק נפלא, כדי לקיים מצות 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', וכידוע זה היה הגר"י סלנטר.

"פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה" (ד' - ט"ז)

כתב אחד מ"חכמי המוסר", עם ישראל היו ארבעים שנה במדבר, וכולו רצוף בניסים, מתן תורה, קולות וברקים, רואים את הקולות, מן, באר, ענני הכבוד עם כל הדברים הנלווים "שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה" [דברים ח' ד'], מיישר הרים וממלא בקעות, ובכל זאת משה רבנו היה צריך להזהיר את ישראל שלא לעבוד עבודה זרה, ולא ללכת אחרי אלהים אחרים. ויש בזה לימוד גדול, אסור לאדם להאמין בעצמו, וגם אדם מיישראל שהגיע לרום המעלות והמדרגות, צריך להמשיך להתעמל בעבודת השם שלא יכשל ח"ו בעבודה זרה.

"ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים וכו' אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים תחת כל השמים" (ד' - י"ט)

לא מנעו מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם. [רש"י]

שואל ה"משך חכמה", היכן מצאנו שהקב"ה עשה פעולות להטעות את העובדי כוכבים לחשוב שיש אלוהות לצבא השמים? ומתריץ, **"בתנא דבי אליהו"** זוטא [פרק כ"ה] מובא, שאברהם הכיר את בוראו בגיל צעיר, מזה שהתבונן על מהלך השמש וראה שלשמש יש מהלך קבוע ממזרח למערב ולא הפוך, ומזה הסיק שאין לה כח עצמי לשנות את מהלכה, אלא היא משועבדת לכח עליון, ומזה הסיק שיש בורא לעולם. הגמ' במסכת עבודה זרה [כ"ה] אומרת, במלחמת סיחון ועוג, הקב"ה העמיד למשה את השמש, ולומדים את זה מהפסוק [דברים ב' - כ"ה] "היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים", פתאום ראו העמים שלשמש כן יש כח עצמאי משלה ויכולה לשנות ממהלכה הטבעי. וזה מה שאמרה התורה **"אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים תחת כל השמים"**, בזה שהעמיד את החמה, הוא גרם לעובדי כוכבים לטעות, וכך הוא פרסם את שמך וגדולתך שהעמיד לך חמה.

רבי אברהם אבא קוסובסקי זצ"ל, הגיע לראדין ונכנס למרן ה"חפץ חיים" זצ"ל וביקש שיאמר לו ממה שחידש באלו הימים, והשיבו ה"חפץ חיים" בזה הלשון: כשהמשיח יבוא יכירו כולם את בורא העולם. וחשבתי איך יקום הדבר ויהיה ביום אחד, שכל האנשים שחיים במשך שנים ארוכות בטעות - זה באותו האיש, זה במוחמד, וזה בכוכבים ועבודה זרה, פתע פתאום יכירו הכל בבורא העולם!?! רק בהביטנו בתורה - הענין פשוט, דכתיב **"ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים"**

ונדחת והשתחווית להם ועבדתם אשר חלק השם אלקיך אותם לכל העמים' וכו', פירש רש"י הקדוש: **"אשר חלק"** - דבר אחר - לאלקות, לא מנעו מלטעות אחריהם, אלא החליקם בדברי הבליהם, הוא החליק להם את הדבר שלא יראו את השקר הגילוי. לפיכך פשוט - כשיבוא המשיח יורידו את **"אשר חלק"**, ואז תתגלה האמת, **"עכ"ל**. (ספר "שיחות החפץ חיים")

"וראית את השמש ואת הירח וכו' אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים וכו' ואתכם לקח ה' וכו' להיות לו לעם נחלה" (ד' - י"ט - כ')

הגמ' בשבת [קנ"ו]. אומרת, אין מזל לישראל, וכל המזלות הם נגדיים לישראל, והיינו, כי על פי המזלות לא היה ראוי להיות בן לאברהם אבינו, אלא שהקב"ה הגביה אותו. וא"כ, לפי המזלות לא היו ישראל ראויים להיות כלל בעולם. אומר הגר"א **מוילנא** בפירושו על מגילת אסתר, רמז לכך מצינו בפסוק **"וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים"**, היינו המזלות, **"אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים"**, כי אומות העולם נתונים להשפעתם של המזלות, אבל, **"ואתכם לקח ה' וכו' להיות לו לעם נחלה"**, הרי שעם ישראל אינו נמצא כלל תחת השפעת המזלות, שהרי על פיהם לא היה לו מקום בעולם, אלא עם ישראל נתון להשגחתו של הקב"ה.

"וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה" (ד' - כ"א)

פרשה זאת, הפסוקים הקודמים לשני הפסוקים האלה, והפסוקים שלאחריהם, מדברים בחומר האיסור של עבודה זרה. שואל ה"משך חכמה", איזה קשר יש לשני הפסוקים הללו שבהם הודיע משה הטעם שנגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל לענין עבודה זרה? ואפשר לומר, שהטעם שנגזר על משה העונש שלא יכנס לא"י ולא עונש אחר, כי היה חשש שהדור החדש בארץ ישראל יעשוהו אלוה. דור המדבר שחי איתו, ולפעמים רב איתו והתלונן עליו, לא היה חשש כזה, אבל הדור החדש שישמע על מעשיו ומופתיו הגדולים, ושלא הכירו את האדם שבו אלא ידעו רק את משה איש האלוקים, היה מקום לחשוש שמא יטעו בו ח"ו, לכן מת משה יחד עם דור המדבר. ולפיכך, כשמשנה מזהיר את ישראל על איסור עבודה זרה, אמר להם **"וה' התאנף בי וכו' וישבע לבלתי עברי את הירדן"**, וכל זה שלא תטעו בי ותיכשלו בעוון ע"ז. מזה תראו חומר האיסור של עבודה זרה, ולכן **"השמרו לכם פן תשכחו וכו' ועשיתם לכם פסל"**.

"וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה וכו' ואתם עוברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם אשר כרת עמכם" (ד' - כ"א - כ"ב)

בספר **"דברי שלמה"** שואל, מה הקשר בין העונש שקיבל משה רבנו שלא יכנס לארץ ישראל, לאזהרת משה לישראל שלא לשכוח את ברית ה' ומתריץ, מובא במדרש, כי אילו היה משה רבנו נכנס לארץ ישראל, היה חי לעולם, ולא היה חרב בית המקדש ולא היו ישראל גולים מארצם. ולכאורה איך יתכן לומר כי בטלה גזירת גלות מיישראל, וכי מעכשיו יוכלו ללכת אחרי שרירות ליבם ולסור מדרך ה' ולעשות ככל העולה על רוחם, כשהם יודעים

בהוסיפו: אכן כך, אף אני ראיתי שקיים אפילו תיאטרון בו מציגים שטיבל קוצקאי, בהעתק נאמן ממש למקור, שולחנות וספסלים סדורים ובהם חסידים, אחד פוסע הלך-ושוב אחוז שרעפים, השני צולל בלימודו בעומק הסוגיא, ואילו השלישי בפינתו שקוע בתפילה. תמהו כולם, וכי מה לחסיד שכמוך בבתי תיאטראות, שיצאת עד ורשה לראות במחזות כאלו. השיבם רבי בן ציון, לאו. לא בוורשה חזיתי כן, אלא כאן ממש. פה בזה השטיבל רואה אני תדיר 'שפיל' קוצקאי. באים הצעירים להתחקות אחר דרכי הראשונים מחסידי קוצק, וכסבורים שחסידים הם. מחקים את תפילתם ואת לימודם, אך לבם בל נכון עמהם. זהו תיאטרון מהודר לכל דבר.

עוד ימים רבים לאחר מכן עדיין הדהדה גערת תוכחתו של הארי הישיש, בחתירתו אל האמות המזוקקת, נוסח קוצק, ודרבנה את הצורבים הצעירים לבקר את מעשיהם ואת עבודתם בקודש שוב ושוב. (עי סוכת דוד [קויאט], מועדים, יו"ה כ' עמ' שפא; מפי ספרים וסופרים, דברים, עמ' נ בהערה)

"השמרו לכם פן תשכחו את ברית וכו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך ה' אלקיך" (ד' - כ"ג)

שואל רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב זצ"ל בספרו "אגרא דכלא", וכי ח"ו צוה הש"י לעשות עבודה זרה (עיין ברש"י)? ותירץ, כוונת הכתוב הוא על עבודה זרה הנסתרת - הנעשית בכוונה לא טובה בעת עשיית מצות הש"י, דהיינו עבודה מזוייפת ח"ו, כגון שעושה מצוות ומעשים טובים לכבוד ולשבח בני אדם שישבחוהו ויכבדוהו, או בעבור ממון וכיוצא, והנה כמדומה הוא שעובד את הש"י, והוא עובד את זולתו - בני אדם וממון, והוא עבודה זרה ממש. ועיין ב'חובות הלבבות' [שער יחוד המעשה פרק ד'] שגרע ערך עובד כזה מן עובד כוכבים בכמה עניינים, רחמנא לשיזבן, עיי"ש.

וזהו אשר פירש הרמ"ע בפסוק 'כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' [קהלת ז' - כ'], רצונו לומר שלא יחטא בעשיית הטוב שעושהו בצד מה מזויף. וזהו הפירוש 'השמרו לכם פן תשכחו וגו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך ה' אלקיך' - רוצה לומר בדברים אשר צוך ה' אלקיך, היינו במצותיו, שלא תעשה לך ח"ו פסל, ולזה צריכין שמירה יתירה.

"השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר ציוך ה' אלקיך" (ד' - כ"ג)
"אשר ציוך - אשר ציוך שלא לעשות". [רש"י]

מה שפירש רש"י צריך ביאור, הרי כתוב בפסוק "אשר ציוך" ומדוע הביאור הוא שלא ציוך? בספר "נפלאות חדשות" מסביר, הדברות "אנכי" ו"לא יהיה לך" נאמרו ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, וזהו מה שכתבה התורה שלא יעשו כל פסל כאשר ציוך ה' אלקיך כשאמר "לא יהיה לך".

בספר "פנינים משולחן גבוה" מביא בשם רבי מאיר בן אליהו, בנו של מחבר ספר "מעלות התורה" שהסביר בצורה אחרת: לעיל פסוק ט"ז כתוב, "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה" הזהירה התורה על עבודה זרה ממש, כשעובד לכוכבים ומזלות, אבל כאן התורה ביקשה להזהיר שגם אם תרצה לעשות איזה דבר מדעתך ולהוסיף על

שאין סכנת גלות מרחפת על ראשם? אלא, בוודאי אין הדבר כן, אלא שאם היה משה נכנס לארץ ישראל, היו ישראל באים לתיקונם ולא היה עוד יצר הרע בלבבם שיטה אותם מרצון ה'. זה שאומר משה לישראל, "זה' התאנף בי על דברכם", שבגלל חטאתיכם נגזר עלי "לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה", ואע"פ שאני לא אזכה להיכנס לארץ ישראל, "אתם עוברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת". והואיל ותהיו בארץ ישראל בלעדי, הרי לא יתבטל יצר הרע מליבכם, ואם תחטאו תהיו חבים לצאת לגלות, ולכן "השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם", כדי שלא תגלו מן הארץ.

"כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר וכו' השמרו לכם וכו' ועשיתם פסל תמונת כל" (ד' - כ"ג - כ"ג)

מאחר שמות מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברין. [רש"י]
 שואל ה"חתם סופר", במה גרע ערכו של משה מהשבטים ומיוסף שזכו להיקבר בארץ ישראל? ומתיר, המדרש אומר, מדוע "לא ידע איש את קבורתו", כדי שלא יעשו את עצמותיו עבודה זרה, לכן גם לא היתה אפשרות להביא את עצמותיו לארץ ישראל ולקוברו שם. לכן אומר להם משה רבנו, "כי אנכי מת אינני עובר", אפילו עצמותי אינן עוברות, כדי שלא תיכשלו בעבודה זרה, לכן "השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' וכו' ועשיתם לכם פסל".

בספר "ליקוטי יהודה" כתב: מה ראה משה רבנו לשוב ולהזהירם שלא יעשו פסל, והרי הוא כבר הזהיר אותם לפני זה [פסוק ט"ז] "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל"? אלא, משה רבנו חשש שלאחר מותו יעשו עגל כמו שעשו כשהתמהמה מלרדת מהר סיני והשטן הראה להם דמות מיטתו של משה ואמר להם "משה רבכם מת", לכן כשהזכיר להם את מיתתו, שב והזהיר אותם שלא יעשו חלילה פסל.

"השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם וכו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך ה' אלקיך" (ד' - כ"ג)

כתב בספר "דברי הלוי", תהיו זהירים ותשמרו מפני "תמונת כל" ממי שיש לו הרבה פרצופים ולא פרצוף והתנהגות אחידה, אלא בביתו הוא נוהג אחרת מאשר בציבור ואין תוכו כבדו.

הרבי מקוצק פירש פסוק זה [אמת ואמונה, ס: רמתיים צופים, ג: וועד] כי גם את ציווי ה' יש להזהר שלא לעשות באמצעות פסל ותמונה, מצות ה' מלומדה. ברית ה' היא דבר חי שצריך להיות בעור בתוכו, ולא שעושה אותה רק מחמת הרגל בתוך המסגרת בה הוא חי, כאדם שעובד לפי תמונה ותבנית מסוימת - כמותה הוא רוצה להיראות.

מסופר על 'בית החסידים' בעיר אוסטרובה שבפולין, בה שוחחו פרחי החסידים בהתפעלות על 'חדשות' שנשמעו לאחרונה, כי בוורשה הוקם תיאטרון יהודי המציג סיפורים ודמויות מהתנ"ך.

הגיעה שיחתם לאוזניו של החסיד רבי בן ציון רבינוביץ מאוסטרובה זצ"ל, שהיה משיירי דור דעה מחסידי קוצק, והחל מחרה-מחזיק אחרים

ישמעו בקול ה'. רבי משה וולפסון זצ"ל בספרו "אמונת עתיד" תירץ בשם אביו, תשעה באב חל בשבוע של ואתחנן שבו מופיעה פרשת 'כי תוליד בנים', והרי הקריאה מעורר הזמן, כדוגמא שאמר רבי צדוק מלובלין שבפרשיות 'בא ובשלח' נרגשת התעוררות של פסח, ובפרשת יתרו של שבועות, ולכן לא ניהא לך לקרוא בתשעה באב פרשה מסדרא אחרת, שאם כן נעורר פעמיים את ענין תשעה באב, ולכן בחרו דווקא מפרשת השבוע שלא יתעורר ענין תשעה באב יותר מפעם אחת.

"כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ" (ד' - כ"ה)

רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושתים שנה, כמנין ונושנתם. והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים והקדים שתי שנים ל"ונושנתם", כדי שלא יתקיים בהם [פסוק כו] כי אבד תאבדון. [רש"י] בספר "לקט יוסף" מביא בשם רבו, בעל "תרומת הדשן" ששאל, הרי יכול היה הקב"ה להקדים הגלות רק בשנה אחת, ומדוע הקדים הקב"ה בשנתיים? אלא מכאן יש ראייה מה שכתוב בספרי הקדמונים, שבגימטריה לא צריך שהמספר יהיה שווה בדיוק, וגם אם חסר אחד נחשב לגימטריה נכונה, ולכן אם היה הקב"ה מקדים רק בשנה אחת, היה עדיין נחשב שהתקיים בהם ונושנתם ואז היו ח"ו מתקיימים גם שאר הקללות, לכן הקדים הקב"ה שנתיים.

"כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל

ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך וכו' העידותי בכם היום וכו'" (ד' - כ"ה - כ"ו)

רבי איצלה מוואלוז'ין מסביר פסוק זה במשל: עשיר לקח חתן בן ישיבה לבתו, והבטיח לו נדוניה גדולה כדי שיישב וילמד. אבל החתן, ראשו לא היה מונח בלימוד, ובמשך כמה שנים רימה את חותנו כאילו יושב ולומד, עד שגולדו לו כמה ילדים, וחשב, עכשיו שיש לו כבר כמה ילדים, אין לו מה לחשוש מחותנו שוודאי ירחם על נכדיו, ולא ישאירם ללא מזון, והתחיל לעשות מה שעלה על ליבו ולא חשש מחותנו. כך אמר להם משה לישראל, "כי תוליד בנים ובני בנים" וכיון שכך תחשבו שכעת לא יגרש הקב"ה אתכם מהארץ כי הקב"ה ירחם עליכם ותעשו כל מה שעולה בדעתכם? על זה התורה מזהירה "העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ" שלא תחשבו שהעולם הוא הפקר, אלא "כי אבוד תאבדון מהר מעל הארץ".

"ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל וכו' כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ

וכו'" (ד' - כ"ה - כ"ו)

כתוב "מהר", כמה זמן זה לקח? מעל שמונה מאות שנה, האם שמונה מאות שנה יחשבו מהר? מביא החיד"א ב"נחל קדומים", הגמ' בגיטין [פ"ה] אומרת, "ונושנתם" בגימטריה שמונה מאות חמישים ושתים שנה, אכן, הגלות היתה צריכה לחול אחרי שמונה מאות חמישים ושתים שנה, אבל בצדקת ה' יצאנו מהארץ יותר מהר, לאחר שמונה מאות חמישים שנה בלבד, וזאת כדי שלא תתמלא הסאה של שמונה מאות חמישים ושתים שנה כמניין "ונושנתם", שאז היה גורל עם ישראל נחרץ חלילה כהמשך דברי הפסוק אבד תאבדון, כך התאפשר ומתאפשר המשך קיומו של עם ישראל ברצף הדורות.

"אשר ציוך ה' אלקיך", גם בזו יש בה משום עבודה זרה. לכן התורה מזהירה בהמשך "כי ה' אלקיך אש אוכלת הוא", כי טבע האש, כאשר משתמשים בה שימוש רגיל היא מועילה, אבל אם משנים מדרך השימוש בה, היא מזיקה מאוד אותה אש יכולה לחמם, לבשל ולהועיל, ומצד שני היא שורפת. כך הוא בעינינו המצוות, כאשר עושים את המצוה כתיקונה, קיום המצוה מועילה ונחשבת זכות, אבל כאשר מקיימים שלא כראוי, רק בשינויים העולים על הלב, הרי היא כעבודה זרה.

הרה"ק רבי יעקב שמשון משפטיאקא זצ"ל נסע יחד עם אחדים מתלמידיו לז'יטומיר. בדרך עמד בעל העגלה לפוש מעט. ירד רבי יעקב שמשון ותלמידיו מן העגלה ונכנסו לפונדק סמוך. בעל הפונדק העמיד להם חדר מיוחד וכיבד אותם במיני מגדנות וכוסות של חמין. ישב לו רבי יעקב שמשון שוקע ברעיונותיו ושמע רעש של וויכוחים סוערים מהחדר הסמוך, שבו ישבו גויים שיכורים ושיכורים למחצה, שסיפרו זה לזה את המעיק להם וכל מיני הרפתקאות שעברו עליהם. והנה שומע הוא שגוי אחד מספר לחבירו: יודע אתה סטשק, רע ומר לי. היה לי בן יחיד ויאנעק שמו, ששכלתיו לפני חדשים אחדים, וגוף המעשה כך היה. בני חלה במחלה קשה ומסוכנת, הרופאים אמרו נואש ושאין לו תרופה אלא להאכילו בשר, אבל היה זה בימים שאכילת בשר אסורה (ימי חגם), והלכתי אל הכומר כדי לבקש ממנו רשות להאכיל את בני בשר משום סכנת נפשות. כאשר שמע הכומר את בקשתי נעמד על רגליו ופנה אלי ברוגז: אל לך לבקש ממני שום היתר לאכילת בשר. מוטב שימות בנך ואל יאכל בשר שנאסר עליו לאוכלו. הוכרחת לשמוע לגזירת הדת שיצאה מפי הכומר, וכעבור ימים אחדים מת בני.

רבי יעקב שמשון בשומעו את הסיפור הזה התעורר משרעפיו ופנה אל תלמידיו ואמר להם בהתרגשות יתירה: ברגע זה נתחוויר לי פסוק קשה בפרשת ואתחנן, כתיב 'השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם וגו' ועשיתם פסל תמונת כל אשר צוץ ה' אלקיך', רש"י התקשה ופירש: 'אשר צוץ ה' אלקיך - שלא לעשות. אבל לאור הסיפור הנ"ל ניתן להבין את הפסוק גם באופן אחר, תורתנו היא תורת חיים, ואם יארע לאדם דבר שיש בו סכנת נפשות וצריך לעבור על מצוות התורה ע"מ להצילו - חייבים לעבור ואפילו לחלל את השבת, שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה, שנאמר 'וחי בהם - ולא שימות בהם'. תורתנו וכל ציווייה אינם דוממים כפסל - שאין בו רוח חיים, אלא תורת חיים היא. וכך פירושו של פסוק - 'השמרו לכם ... ועשיתם פסל וכו' אשר צוץ ה' אלקיך, כלומר השמרו מלעשות את ציווי התורה כפסל שהוא מוצב קבוע שאין בו רוח חיים, אלא דעו כי יש כח ביד החכמים לעקור דבר מן התורה ולעבור על המצוות - במקום שיש בו סכנת נפשות.

"כי תוליד בנים וגו'" (ד' - כ"ה)

מנהג ישראל לקרא בתשעה באב פרשה זו "כי תוליד בנים" העוסקת במצב שבו עם ישראל ישחית דרכו ועשה את הרע בעיני ה'. ולכאורה ישנם פרשיות נוספות העוסקות בעונש ובצרות העלולות להתרחש אם לא

יישאר מתי מספר "בגויים אשר ינהג ה' אתכם שמה", אלא היכן יישאר מתי מספר אחרי שהקב"ה יפיץ אותם. בספר "קהלת יצחק" מביא את תירוץ של רבי חיים מוואלוז'ין זצ"ל על פי המובא בגמ' [כתובות ק"ו]: "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוך, וכל הדר חוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוך, ופירש שם ה"פני יהושע" לפי שכל העולם הוא תחת מערכת המזלות וא"כ מי שדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוך, משא"כ מי שדר בארץ ישראל, אינו תחת ממשלת המזלות כי אם בלתי לה' לבדו כנודע.

אמנם אמר רבי חיים מוואלוז'ין, כל זה הוא רק באנשים בינוניים, אבל הצדיקים הגדולים האמיתיים, אף בחו"ל הם תחת ממשלת יד הקב"ה בעצמו, כמבואר בגמ' [בבא בתרא ח']. 'אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, אפילו בשעה שאתה מחבב עמים להשליטן על בניך, כל קדושיי של ישראל יהיו בידך', אך לא רבים יהיו אלו הקדושים שיהיו בידיו של הקב"ה, וזה שרמזה לנו התורה הקדושה בקללותיה, 'והפיץ ה' אתכם בעמים' - הוא גלות חו"ל, 'ונשאתם מתי מספר' - 'בגויים אשר ינהג ה' אתכם שמה' - ר"ל האנשים הגדולים אשר ינהג ה' - דהיינו, שה' בעצמו מנהיג אותם, 'אתכם שמה' - אף בהיותם שמה בגויים בחו"ל כנ"ל, אנשים כאלה לא יישארו אלא מתי מספר, משום שהגלות המר והנמהר ימנעו מלהשיג תכלית השלימות, וזהו ודאי קללה גדולה ונוראה לכלל האומה, כאשר יתמעטו בני העליה האלו מקרבם, להיות עומדים בפרץ עמם, ומונעים העם מלהשחית, הרחמן ישלח לנו הגואל צדק במהרה בימינו, אמן.

"ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" (י' - כ"ט)

רבי דב בער יפה תלמידו של רבי חיים וואלוז'ין, שואל, מדוע "ובקשתם" כתוב בלשון רבים, ואלו "ומצאת" בלשון יחיד? ומתרץ, הגמ' בראש השנה [יח]. אומרת, שנים עולים למטה (חולים), זה ניצול זה לא. זה מתפלל ונענה וזה מתפלל ולא נענה. מה ההבדל ביניהם? התשובה היא, תפילתו של האחד שלימה ושל השני לא. "ובקשתם" מתייחס לכולם, כולם יכולים לבקש, אבל "מצאת" כתוב ביחיד, כי הדבר תלוי בעומק כוונת ליבו של המתפלל, זה תפילתו שלמה וזה לא.

ה"משך חכמה" מסביר, עם ישראל הם כמו אדם אחד, וכל אחד ואחד מישראל הוא אחד מאבריו של האדם הכללי. אך זה בתנאי שכולם יחד דבוקים בקב"ה, ואז כל ישראל הם כמו קווים היוצאים מהנקודה המרכזית שכולם מחוברים אליה, אבל כשהם חוטאים ונסתרים מהשגחתו, שוב אין הם דבוקים בקב"ה, וממילא הם מפורדים ומפוזרים ואינם קשורים זה לזה. ולפי"ז, הביאור בפסוק הוא כך, כשתדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך אזי ומצאת, כיון שאינכם כל ישראל הם כיחיד, אבל לפני כן אז "ובקשתם" אתם בגדר רבים.

כתוב בזוה"ק [ח"ג ז]. 'צלותא מעומקא דליבא, הדא הוא דכתיב [תהלים ק"ל] - א] ממעמקים קראתיך ה'. סיפר הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל רבה של 'רמת השרון', פנה אליו יהודי וביקש ממנו שישתתף בהלווית חברו, באומרו

בתפילת שמונה עשרה אנו מתפללים "ולמלשינים אל תהי תקוה וכל הרשעה כרגע תאבד וכל אויבך מהרה יכרתו והזדים מהרה תשבר במהרה בימינו", אם ביקשנו "מהרה", מדוע מבקשים לאחר מכן "במהרה בימינו"? אלא, לפי דברי הגמ' הדבר מובן, "והזדים מהרה תשבר", אומר הקב"ה, תפילתכם התקבלה, תוך שמונה מאות וחמישים שנה הכל יהיה בסדר, כי מהר אצלי הוא אחרי שמונה מאות וחמישים שנה, לכן אומרים "במהרה בימינו", אנו מתכוונים על במהרה שבימינו. וכך גם בברכת ההפטר "רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו", לכאורה היה צריך לומר במהרה, ולמה כתוב במהרה בימינו? אלא, כי מבקשים במהרה לפי המושגים שלנו.

"והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגויים אשר ינהג ה' אתכם שמה" (ד' - כ"ו)

כותב "בעל הטורים", "בעמים" בגימטריה "בין הבבליים", "בגויים" בגימטריה "ובמד", "ינהג" בגימטריה "ביון", "שמה" בגימטריה "מרומיים", הרי רמזוין כאן ארבעת הגלויות.

"והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגויים וכו' ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון" (ד' - כ"ז - כ"ח)

שואל הגר"א מוילנא, למה בתיאור העבודה זרה משמיטים מה שהע"ז לא ידברון כמו שכתוב בתהילים [קט"ז ה] "פה להם ולא ידברו"? אומר הגר"א, נבוכדנצר בנה פסל מזהב ושם בפיו את הציץ, והפסל החל לצעוק "אנכי ה' אלקיך", הראה נבוכדנצר לדניאל את מעללי הפסל, ואמר לו, מה תאמר על הפסל המדבר? אמר לו דניאל: הייתי רוצה לתת לפסל נשיקה על פיו. למה דווקא על פיו? שאל נבוכדנצר. ענה דניאל, על כאלו דיבורים יפים יש לנשק. נתן לו רשות לנשק. עלה דניאל לראש הפסל, ואמר לציץ "אני עושה שליחותו של מקום, ואני מזהיר אותך צא מיד"! וכשנשק דניאל על פיו של הפסל, עבר אליו הציץ, וכאשר ירד דניאל, התפרק כל הפסל.

לפי"ז מובן מדוע השמיט הכתוב אצלנו עניין הדיבור, כי רצה לרמוז שיהיה פסל שכן ידבר וכך זה רמז בפסוק, "ועבדתם וכו' אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון", אבל הפסל בזמן נבוכדנצר כן ידבר, כלומר, הוא יצעק אנכי ה' אלקיך.

בספר "כרם חמד" הוסיף לבאר לפי"ז את הכתוב [תהילים קל"ה - י"ז] "אף אין יש רוח בפיהם", וצריך ביאור הלשון "אין יש", היה לו לומר "אין רוח בפיהם". ועל פי הנ"ל יש לומר דכוונת הכתוב לומר דאף כאשר יש רוח, אף הוא אין ואפס ולא תתפעל מכך. ובדרך הרמז אפשר לומר ד"אף יש רוח" בגימטריה "ציץ הקודש" היינו דמה שיש בו רוח הוא מציץ הקודש.

"והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגויים אשר ינהג ה' אתכם שמה" (ד' - כ"ו)

סימונו של פסוק נראה לכאורה כמיותר וככפל לשון. הפסוק מתחיל במילים "והפיץ ה' אתכם בעמים ונשאתם מתי מספר בגויים", וא"כ ברור שהיכן

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך" (ד' - ל')

ישנם שני סוגי אנשים השבים בתשובה. האחד, חוזר בתשובה בעקבות צרות וייסורים שפוקדים אותם, והשני, התעוררות רוחנית ורצון להתקרב לבורא עולם. אומר הר"ן בדרשותיו, אל תחשוב שאם אדם עושה תשובה מפני הייסורים, זו תשובה מעולה. אלא מוכח מהפסוק הקודם שהדרך השנייה מעולה יותר, שנאמר "ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" [כ"ט], כלומר, התנאי הוא, שהדורש ידרוש את ה' בכל לבבו ובכל נפשו. אבל הדורש את ה' מפני הייסורים, לא נקרא "בכל לבבך ובכל נפשך".

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך" (ד' - ל')

טעמי המקרא ב"הדברים האלה" הם "אתנחתא", והרי לפי פשוטו של מקרא האתנחתא היתה צריכה להיות על "באחרית הימים", כי שם ההפסק. אלא, יש כאן רמז, שסוף בני ישראל לחזור בתשובה, "באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך".

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (ד' - ל')

המגיד מדובנא הסביר את זה במשל. דרכו של רוכל, בסוף היום הוא ממחר ללכת הביתה, אחרי שרוב פירותיו נמכרו ונשארו רק שיריים מכל מין ומין המוחלקים בחבילות ושקים שונים, תפוחים בתיבה זו, אגסים בתיבה אחרת, אגוזים בשק זה ושקדים בשק אחר, מערב את כל הסחורה יחד, ועושה מהכל "סחורה" אחת כדי לצרור כליו כדי שיוכל לילך לביתו. וזה הפשט בפסוק "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה", כשירדו עליך כל מיני פורעניות מעורבים יחד, "באחרית הימים", תדע שזהו הקץ - "עקבתא דמשיחא", הגיע הזמן ללכת הביתה.

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (ד' - ל')

חמישים שנה שימש רבי משה יצחק הדרשן מקעלם, כמגיד מישרים. באחת השנים, הגיע המגיד לעיר דובלאן, מקום מרפא ליד ריגה, ויהודי ריגה היו באים לשם בימות הקיץ לרחוץ בים. משנכנס המגיד לבית הכנסת, ראה שרבים מבין המתפללים אינם עטופים בטליתות. עלה ר' משה יצחק על הבימה, פנה אל הקהל ואמר, רבותי, אספר מעשה שהיה, שבת אחת הייתי בריגה, נכנסתי לבקר בביתו של יהודי אחד, ואמרו לי שאינו בבית. היכן הוא? שאלתי, "נסע", אמרו לי, "לדובלאן". פתאום שמעתי קול בכי עולה מן החדר הסמוך, נכנסתי וראיתי שהחדר ריק, רק טלית היתה מונחת בפנית החדר, והטלית בוכה. טלית, שאלתי אותה, מפני מה את בוכה? איך לא אבכה? אמרה הטלית, בעל הבית נסע לדובלאן, לקח עמו את כספו וזהבו, ורק אותי הניח כאן לבדי. הרגעתי את הטלית ואמרתי לה: אל נא תבכי טלית, יבוא יום ובעל הבית שלך יצא לדרך רחוקה מזו, ואז יניח אחריו את כל כספו ואת כל זהבו, ורק אותך יקח עמו (בחוץ לארץ קוברים את המת עם הטלית).

שהנפטר הקפיד על מצוה אחת שבזכותה ניצל ממוות, וכך סיפר: לאחר השואה, קבעו ביניהם מספר יהודים יוצאי פולין, להתאסף מדי שבת אחר הצהריים ולהעלות זיכרונות. והנה אחד מן הנאספים שם לב, שאחד המשתתפים מביט בשעונו מידי פעם ולאחר מכן יוצא החוצה. אדם זה חזר על פעולתו זו פעמים רבות, כשהוא מביט בשעונו ויוצא מן החדר, הבין חבירו שמשוהו מטריד את מנוחתו, אשר יוצא מידי מספר דקות מן החדר, וכך הדבר חזר ונשנה בכל שבת בעת התאספותם. באחת ההזדמנויות, שאל החבר אותו - מה קרה? האם משהו מדאיג אותך? אתה ממתין למישהו? מדוע אתה מביט תכופות בשעוןך ויוצא מידי פעם מהחדר?

פתח אותו יהודי וסיפר לו: כשהשתתפתי במלחמת העולם השנייה, התנדבתי להילחם בגרמנים הארורים, ושרתתי על סיפונה של ספינת קרב. באחד הימים במהלך המלחמה, נפגעה הספינה בה שהייתי, והיא טבעה למצולות ים, אך אני הצלחתי להיתפס בקרש הצלה והחזקתי בו בכל כוחותיי, אל מול גלי הים הסוערים. אולם לאחר מספר שעות, חשתי כי כוחותיי אוזלים, ואף התחלתי לבלוע מים. ואז אמרתי לעצמי, הנה כלו כל הקיצים, מה אעשה? לפתע נזכרתי, כי בעודי נער, לימדוני כי תפילה ממעמקי הלב מועילה מאוד, ואמנם, על אף שאני יהודי דתי, קראתי בקול - אני פונה אליך ה', אנא רחם עלי. ומתוך ייאוש הוספתי: אני רוצה לקבל על עצמי קבלות גדולות שלא אוכל לעמוד בהם, אך אם תציל אותי ממצבי זה, אני מקבל על עצמי ומבטיח לחדול מלעשן בשבת! אך סיימתי לומר את המשפט, ולפתע אני רואה גלגל הצלה שט למולי על הגלים, מיד עליתי עליו בשארית כוחותיי, כך התחזקתי ואגרתי כוחות וזיק של תקווה התעורר בי, וכעבור זמן מה אני מבחין במטוס אשר יצא לחפש ניצולים מטיביעת הספינה, ובשל מחזירי האור שעל גלגל ההצלה בו אחזתי, הוא הבחין בי ושילשל לעברי חבל, בה העלני על סיפונה וכך ניצלתי. ולכן, כיון שהיום שבת, יוצא אני מידי פעם החוצה לבדוק האם כבר החשיך היום, ורואים שלושה כוכבים, כדי שאוכל לעשן ... לכששמע רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל את המעשה - הכריז: אלך ללוותו ולהספידו, בכדי לפרסם ברבים את סיפורו, ולהודיע לכל - מה מסוגלת לחולל קבלה טובה מעומק הלב.

"בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה" (ד' - ל')

פעם היתה שנת רעבון קשה ברוסיה, פגש רבי ישראל סלנטר יהודי אחד שהיה עני ומדוכא שסבל כל ימיו חרפת רעב, והיה מתאונן תמיד על מצבו הקשה, והנה הפעם שתק ולא התאונן, להיפך, חוט של שביעות רצון היה נראה על פניו. שאל אותו ר' ישראל: לשמחה זו מה זו עושה? האם עכשיו אתה רעב פחות? אמר לו, גם עכשיו אני רעב, אלא קודם רק אני רעבתי, ועכשיו הרי זו צרת רבים, וזו חצי נחמה. אמר לו ר' ישראל, יהודי כשר סובל יותר כאשר אחרים סובלים, ולכן כמעט בכל פרשה זו כשמדובר על חטאים, נאמרו הדברים בלשון רבים "ועבדתם שם אלהים אחרים", "וסרתם", "ועבדתם", "והשתחיתם", ורק כשהתורה מתחילה לכתוב על צרות, היא כותבת בלשון יחיד "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה", כי גם צרות רבים צריכים להיות צרות יחיד, כמו הצרות שלך.

מצרים, נהפכה בעצמה למידת הרחמים שבגללה יצאנו ממצרים. וזה פירוש הפסוק "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים", כלומר, כשהיית במצרים ראית במו עיניך "כי ה'", שמידת הרחמים "הוא" פועל יוצא של "האלקים", כי מידת הדין בעצמה הפכה את הדין לרחמים... ולאיו מסקנה עלינו להגיע מכך, ממשיתה התורה ואומרת, "אין עוד מלבדו", שגם מידת הדין וגם מידת הרחמים שייכים לא-ל אחד, ואם בכל זאת יש הבדל ביניהן, הסיבה להבדל היא במקבל, מי שמקבל את השפעת ה' כי מגיע לו, רואה בכל דבר את חסד ה', ומי שלא זכה, מרגיש את ההיפך. השמש לדוגמה, יש בה כח להועיל וגם להזיק, לפי מה נקבע מי ייזק ומי יזכה בתועלת, הכל תלוי באיכות החומר המקבל את השפעתה. כמו כן "מחלה", לכאורה היא דבר רע בפני עצמו, שמגיע ממידת הדין, אבל קורה שאפילו מחלה קשה הופכת לגילוי של מידת הרחמים, והאדם מגלה עד כמה התחסד איתו הקב"ה כשגרם לו לחלות.

"להוריש גויים גדלים ועצמים ממך מפניך" (ד' - ל"ה)

פירש החידושי הרי"מ זצ"ל (עי ליקוטי יהודה) דהיינו להסיר ולגרש ממך את הגוי הגדול והעצום שבקרבתך ממש ובתוכך. כיוצא בזה ביאר בספר "אור פני משה" לאדמו"ר פשווארסק זצ"ל, כי הכוונה להעביר ממך את ה'גוישע פנים' אשר עמית עליך, ולגלות את הצלם-אלוקים שבך, 'בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו' [שמות כ' - י']

"וידעת היום והשבות אל לבבך" (ד' - ל"ט)

אומר רבי ישראל סלנטר, בידעה לבד זה לא מספיק, הידיעה צריכה לחדור ללב פנימה, הרצון והמידות יותאמו לידיעה. זוהי עבודת האדם מישראל, כמרחק בין אי הידיעה ל"וידעת", כך המרחק מ"וידעת" ל"והשבות".

כותב רבי יהושע טרונק מקוטנא, מי שמתבונן בחיי יום יום ורואה את השגחת ה' עליו, וכמה ניסים נסתרים נעשים עם כל אחד ואחד, אז ישיב אל ליבו כי ה' הוא האלקים, וזה "וידעת היום", בעקבות היום ומאורעותיו, תבוא לידי הכרה ש"ה' הוא האלקים אין עוד".

מספרים על רבינו סעדיה גאון זצ"ל, פעם אחת מצאו אחד מתלמידיו שהוא מתגלגל בשלג בלילה, ונשאר התלמיד עומד ומשתומם על המראה אשר רואים עיניו, ויתחלחל התלמיד מאוד, ושאלו: רבי, רבי, כלום צריכים אתם ח"ו לתשובה בייסורים וסגופים גדולים כאלה, ואם הדרת כבודו שמעולם נשמר מכל חטא והרהור עבירה, מסגף עצמו כך, אנו אזובי קיר מה יהיה עמנו ??

השיב לו רבינו סעדיה גאון זצ"ל: תדע תלמידי יקירי, שמעולם לא עשיתי כזאת, כי ידעתי בנפשי שלא עברתי על עבירה כזו ח"ו - שאהיה צריך לכל זה, מה שראו עיניך. אך התחלתי בהנהגה זו משום מעשה שהיה לי, אצל בעל בית אחד שבאתי לבית מלונו, ונתאכסנתי אצלו. והוא לא הכיר אותי ולא ידע אם בן תורה אני או לא, וכיבדני בערך הכבוד שמכבדים סתם בן אדם מהמוני עם. למחרת יצא הקול בעיר שבאתי לשם, ונאספו כל בני העיר

מספר רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל בספרו "תפארת שמשון": דודי הג"ר נח ויינברג (שליט"א) זצ"ל מראשוני מחזירי התשובה שבדורנו, נשאל פעם ע"י יהודי שאלה מעניינת, בדורות קודמים מספרים שהחזרת יהודי אחד בתשובה היתה משימה של חיים, אפילו גדולי הצדיקים זכו להחזיר בתשובה לא יותר משנים או שלושה יהודים. כיצד יתכן אפוא שאתה הצלחת להחזיר מאות אנשים בתשובה !?

ענה לו על כך במשל נפלא: פעמים רואים אנו באתר בניה - קורות של בטון עם ברזלים, שכל אחת מהן שוקלת כעשרה טון. כדי להרימן ולהניחן על הקירות שכבר עומדים מסביב - מביאים מנוף ענק, ועל ידו מורמות הקורות ונישאאות אל מקומן המתאים. והנה אחר שכבר הורמה הקורה ע"י המנוף, בהיותה באוויר יכול פועל העומד למעלה על הקירות לתופסה בידיו ולכוונה למקומה המדויק. כיצד יתכן הדבר, הן משקלה רב ביותר? אלא שכאשר המנוף כבר הרים את הקורה הכבדה, ניתן אפילו בידיים לפעול בה ולהזיזה ממקומה.

כן אמר לו דודי - עניינה של התשובה בדורנו. הרמב"ם [הל' תשובה פ"ז - ה"ה] כתב: 'וכבר הבטיחה תורה, שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו, ומיד הן נגאלין'. ישנה הבטחה מיוחדת מהקב"ה שלפני ביאת המשיח כלל ישראל כולו יחזור בתשובה. קיים אפוא הבדל עצום בין דורנו לבין דורות קודמים. כאשר צדיק מדור קודם ביקש להחזיר יהודי בתשובה, היה עליו כביכול להרימו מהרצפה, ומאחר שמשקל עבירותיו היה גדול - היתה זו משימה קשה ביותר. אך בדורנו, כביכול הקב"ה נוטל כל יהודי שבא לעשות תשובה ומרימו עם מנוף, ובמצב שכזה - כל אחד שקצת מתעסק בעניינים אלו, יכול לתופסו ולהחזירו למוטב ...

"או הנסה וכו'" (ד' - ל"ה)

בפסוק זה, יש את כל אותיות הא'-ב'.

"אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו" (ד' - ל"ה)

סגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל. כותב רבי חיים וואלווינר ב"נפש החיים": ובאמת הוא ענין גדול כשהאדם קובע בלבו לאמר, הלא ה' הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם, וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית'. ומבטל בלבו ביטול גמור, ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה. כן יספיק הוא יתברך בידו, שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל.

"אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו" (ד' - ל"ה)

המתבונן יראה, שאמנם כאשר עם ישראל היו נתונים תחת עול השעבוד של מצרים, נתגלה הקב"ה במידת הדין, אבל מה שהביא בסופו של דבר לגאולת מצרים לפני הזמן, אמר ה"דברי חיים" מצאנו, זאת מידת הדין בעצמה, שהרי היו צריכים להיות במצרים ארבע מאות שנה, ובגלל קושי השעבוד נשארו רק מאתיים ועשר שנים, וא"כ, מידת הדין של שעבוד

אנשים נשים וטף לכבד אותי בדרך אנשי ישראל - שכבוד ת"ח יקר בעיניהם מאוד, והתחילו מכבדים אותי בכל מיני כבודים, ומספרים בשבחי, ומשמישים אותי. וכראות בעל המלון שכן הוא, התחיל גם הוא אח"כ לכבדני בכבוד גדול יותר לאין ערך מהכבוד שנהג בי מקודם, ועשה עימי כל מיני יקר וגדולה וכבוד.

כשרציתי לצאת משם לשים לדרך פעמי, וכל בני הקהילה עומדים ללוות אותי, נפל בעל המלון לרגלי ובכה והתחנן על נפשו, לאמור: ימחל נא כבוד תורתו לי, על אי הכבוד שנהגתי בו. וכאשר אמרתי לו: הלא עשית כל מה שהיה בידך לעשות, ומה הבכיה הזאת? השיבני: כי ענין הפיוס שלי הוא על השעה הראשונה שלא הייתי יודע עוד במעלות כבודו, ולא כיבדתי אותו בכבוד הראוי לכבודו הרמתה, רק כמו שמכבדין לגבר בגוברין. וע"ז אני מבקש סליחה ומחילה מכבודו.

דברים אלו של אותו בעל הבית, נכנסו לאזני וחדרו עמוק במעמקי לבי, ולא נותנים לי מנוח. הרי ק"ו - אם בכבוד של בשר ודם נפל בעה"ב לפני בבכי ובתחנונים שאסלח לו על העבר שלא ידע את ערכי, על אחת כמה וכמה בכבודו של הקב"ה, שידוע אני בטוב, אשר עתה נתרבה הדעת וההכרה אצלי. ביותר ויותר מאשר ידעתי מאז. ועתה גדלה אהבתי ויראתי אליו ביתר שאת. ולפי ערך ההכרה שיש לי בו יתברך, על העבר אני מתחרט ומתחנן ומסגף עצמי בסגופים, שימחל לי הקב"ה על מעוט עבודתי וקטנות יראתי ואהבתי בימים שעברו - כי מצער היא מאוד, לפי ערך העבודה שראוי היה לי לעבדו בפחד ובמורא, כאשר אני מכיר בו עתה. ולא זו בלבד, אלא עוד תוספת הדעת וההכרה של היום, מעוררני לעשות תשובה על יום האתמול - על זה שלא היה לי אז את ההכרה הזאת, וכן למחר אני שב על היום. וכן הלאה. עד כאן דברי רבינו סעדיה גאון זצ"ל לתלמידו.

ועל פי זה ביאר רבי ישראל מנחם קיהן זצ"ל בספרו "מנחת ישראל", זהו פירוש הפסוק 'וידעת היום והשבות אל לבבך' - וידעת היום מה שאתה מוסיף דעת והכרה בהשי"ת היום, מה שאתמול עוד לא ידעת מזה, וממילא לא עבדת את השי"ת כמו שאתה מכיר בו היום. על זה והשבות אל לבבך - ע"ז צריכים לעשות תשובה, ולהתחנן לפניו שימחול לנו על מעוט הכרתנו ועבודתנו של יום האתמול, מכפי שהוא היום - שהוא ביתר שאת. וכן כל יום ויום מה שידעת היום יותר מאתמול, זה צריך לעורר אותך ל'השבות אל לבבך' - על יום אתמול, שלא היתה לך הידיעה הזאת. ובזה יתברר לנו סוד טעם סידורם של אנשי כנסת הגדולה בתפילת י"ח את ברכת 'התשובה' אחרי 'חונן הדעת', לרמוז בזה שכל הוספת דעת והכרה בהשי"ת - צריכה להביא את האדם לתשובה על אי ההכרה והדעת שמלפני כן.

"וידעת היום והשבות אל לבבך וכו' אין עוד" (ד' - ל"ט)

כתוב בבראשית [ה' - כ"ב] "עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום". אומר רבי שמואל מדרילין, כל ימיו של האדם, בכל עונות השנה ובכל שעות היום והלילה, האדם חדור שאיפה בלתי פוסקת ל"עוד", לעולם אינו יודע שבעה, לעולם אינו אומר די ואינו מסתפק במה שיש לו, אבל התכלית הנעלה יותר ואושרו האמיתי של האדם הם: "וידעת היום והשבות אל לבבך וכו' אין עוד", בכך שיהיה נעצר ברדיפתו האווילית אחר המותרות, ויחדל מלדרוך יומם ולילה אחר ה"עוד".

רבי אהרן מקרלין היה אומר, "אין עוד", יותר מזה שה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ, אין לדעת, הידיעה הזאת היא יסוד ושורש הידיעות, "אין עוד".

"והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (ד' - ל"ט)

קיים ויכוח בין הגויים לעם ישראל, הגויים טוענים שיש בורא לעולם, אבל הוא כל כך גדול וענק, שלא מתאים לו להתעסק עם העולם הזה שהוא "קטן" עליו, וכך הם מפרשים את הפסוק בתהילים [ק"ג - ד' - ו'] "רם על כל גוים ה' על השמים כבודו מי כה' אלו קינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ". כלומר, "רם על כל גוים ה'", הגויים מודים שהקב"ה רם, ולכן רק "על השמים כבודו", כי הארץ קטנה עליו. ומה עונים להם ישראל? "מי כה' אלקינו המגביהי לשבת", הקב"ה הוא כל כך גדול והוא מתעסק לא רק עם השמים, אלא גם עם הארץ, שאם הארץ קטנה עליו, גם השמים קטנים עליו. אם הקב"ה מתעסק ושם לב למה שקורה בשמים, אז ודאי השגחתו פרוסה גם על פני הארץ, וכמו שכתוב "המשפילי לראות בשמים ובארץ", כלומר, שלגביו זה היינו הך. [רבי שלמה לוינשטיין [בעלון השבת "אש דת"]]

"בשמים ממעל ועל הארץ" (ד' - ל"ט)

כתב בספר "ארץ החיים" [תהלים ט"ו - ד']: "בשמים ממעל", כשמדובר בענייני שמים, ביראת שמים ובמידות טובות, עליך תמיד לשאת עיניך כלפי מי שעומדים בעניינים אלה, מעליך, על אנשים צדיקים וחכמים ממך, וכן על אלו שנותנים לצדקה יותר ממך ולהתקנא בהם. אבל "ועל הארץ מתחת", בעניינים ארציים, בדברים של פרנסה ועשירות, עליך להסתכל במי שהוא מתחת לך, שיש לו פחות ממך ומצבו קשה משלך, ממילא תהיה שמח בחלקך.

הגמרא [נדרים ג'] מספרת, שמיד לאחר חתונתם, ישנו רבי עקיבא ואשתו על תבן, מפני שלא היה להם מיטות וכרים וכסתות. וכדי לנחמם ולהראות שיש עניים גדולים מהן, בא אליהו הנביא בדמותו של עני מרוד וביקש מהם קצת תבן באמרו שאשתו ילדה ואין לו מעט תבן להציע את מיטתה. פנה רבי עקיבא לאשתו ואמר: ראי, יש אנשים שאפילו תבן אין להם.

"אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש" (ד' - מ"א)

"וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (ד' - מ"ד)

התורה אומרת "אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן", והרי אין להם "דין" עיר מקלט עד שיובדלו השלוש האחרות בארץ ישראל, והשאלה היא, מה יעזור שמשו רבנו יבדיל את שלש הערים בעבר הירדן? התשובה אומר ה"בלי יקר", משה רבנו ידע שאין שלש הערים קולטות עד שיובדלו גם השלוש שבארץ ישראל, שנאמר "שש ערי מקלט תהיינה". ואמנם, הבדיל משה אלו, מפני שאמר "הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה" כמו שאומרת הגמרא [מסכת י']. דרש רבי סימאי מאי דכתיב [קהלת ה' - ט'] אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה? אוהב כסף לא ישבע כסף דהיינו, אוהב מצוות זה מכוון למשה רבינו שהיה יודע שאין שלש הערים שבעבר

מבאר רבי לוי יצחק מברדיטשוב בספרו "קדושת לוי", הדברות 'אנכי', ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענו, ונכנס הדיבור הלז בלב כל אחד מישראל עד סוף כל הדורות, שבכוחם ליהרג על קידוש השם ברבים. וזה שאמר הכתוב 'אנכי' - הדיבור הראשון ששמענו מפיו ית"ש, 'עומד בין ה' וביניכם' - הוא שעומד ומחזיק אותנו באמונת איתן בהשי"ת - עד היום, כיתד שלא תמוט, ועל כן הוא כתוב בלשון 'הוזה' שעדיין יש לו קיום ותוקף.

עוד מפרשים, "אנכי", ה"אני", אנוכיותו של האדם, היא המחיצה החוצצת והמפרידה "בין ה' וביניכם"!

עשרת הדברות

בכל שנה בשבת שלאחר תשעה באב קוראים את 'עשרת הדברות' האמורים בפרשתנו, והטעם בזה, ביאר רבי אלימלך בידרמן, כיון שלאחר החושך והריחוק של ימי בין המצרים ותשעה באב, הקב"ה רוצה בעמו ביתר שאת, ונותן להם רוח חדשה וכוחות מחודשים לקבל את התורה ולעשות רצונו למען נשוב אליו באמת וכאלו נותן מחדש את התורה ו'עשרת הדברות'.

וכך מובא מרבי פנחס מקאריין [אמרי פנחס שפ"ה], שכמו גרעין הזרע שתחילת צמיחתו תבוא רק אחר שנרקב תחילה באדמה, כך הם בני ישראל בזו העת, כי בתשעה באב יושבים על הארץ, ואז הם נדמים לגרעין הנרקב, ולאחר מכן באה הצמיחה להתחיל מחדש 'קבלת התורה' בעשרת הדברות.

"אנכי ה' אלקיך" (ה' - ו')

בשעה שעמדנו למרגלותיו של הר סיני, שמענו את עשרת הדברות וקראנו "נעשה ונשמע", הוטבעה בנו לדורות אמונה חזקה בבורא העולם. אמונה זו היא הניצוץ היהודי שבו ער בכל אחד ואחד, גם כאשר הוא רחוק או מצהיר בכל תוקף שאינו אדם מאמין. בחוברת "מוזקנים אתבונן" מובא שרבי אהרן לייב שטיינמן אמר, כי ההוכחה הפשוטה לאמונה זו היא, שכל אדם בעולם, גם מי שרחוק מאד מהתורה והמצוות, ואפילו גוי, כאשר הוא רואה או שומע באיזה מקום מקרה רע, שארע בעולם, הוא אומר בלבו: "הלואי שאלי הדבר לא יגיע". נתבונן נא, המשיך הרב, למי הוא אומר זאת? ממי הוא מבקש? אין זאת אלא שבאותם רגעים, הוא פונה אל מי שיכול לעזור לו. נמצא, אפוא, שהוא פונה אל הקב"ה ומבקש רק ממנו! אולם מכיון והוא עצמו לא מתבונן על מחשבותיו שלו, הוא אינו מכיר בכך כלל וכלל.

"אנכי וכו' אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (ה' - ו')

יש להקשות מפני מה עשרת הדברות פותחות ביציאת מצרים ולא בבריאת העולם, היה יכול לומר אנכי ה' אלוקיך אשר בראתיך, אלא מבאר הכוזרי, משום שאת יציאת מצרים ראו ישראל בעיניהם, ואילו את בריאת העולם לא ראו.

ה"בית ישראל" תירץ, פן יאמר האדם שאין לו שייכות ח"ו לבחינת 'אנכי ה' אלקיך', לכן כתיב 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', כשם שגם אז לא היו

הירדן קולטות. עד שלא נבחרו שלש הערים שבארץ כנען; ואמר "מצוה שבאה לידי אקיימנה", ולפיכך הבדיל את ערי המקלט שבעבר הירדן, אף שעדיין לא קלטו, ואם אחד כמו משה רבנו, שלם שבשלמים, נכסף להוסיף חצי מצוות עשה, על כל מעלתו ושלמותו, משה רבנו העשיר הגדול בעולם, שכל התורה שלנו - שלו, כאשר שמע שיש חצי מצווה מיהר לעשותה, וזה חידוש נפלא בתורה על הזריזות ועל אהבה ועל השתוקקות שצריך להיות במצוות. ענין זה רמזו אצלנו, "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל", איזו תורה שם משה לפני בני ישראל? שאפילו לחצי מצוה כדאי לרוץ ולעשות ככל יכולתו של האדם, עד כדי כך צריכה להיות באדם תשוקה למצוות.

בהספד שנשא רבי מאיר שפירא זצ"ל על ה"חפץ חיים" זצ"ל אמר: זכיתי לשמוע מ"החפץ חיים" עניינים רבים, אולם הרושם החזק ביותר עשו עלי הדברים ששמעתי מפיו בהיותי אצלו בשבת קודש על הפסוק דידן. משה רבינו ע"ה קודם פטירתו אמר, דאגתי ותיקנתי עבור כולם, אולם עבור הרוצח נפש בשגגה טרם תיקנתי מאומה. ביקש משה על כך מאת ה', ונענה שיתקין עבורם ערי מקלט, ואז מיהר משה רבינו וקיים זאת בשמחה. ("אמרי דעת" ח"ב עמוד רצ"ו - "ילקוט מאיר לדעה")

"לנוס שמה רוצח אשר ירצה את רעהו בבלי דעת" (ד' - מ"ב)

שואל רבי שלמה מקארלין בספרו "שמע שלמה", למה נקט לשון עתיד - 'אשר ירצה', לכאורה היה לו לכתוב 'אשר רצה' לשון עבר? ותירץ, מרומז כאן מה שנפסק ברמב"ם [הלכות רוצח ה' - ב'] דאם לא מת הנהרג מיד אלא כעבור זמן מת, ולא פירכס ולא היה במקום שהרוח מנשבת בו, דהשתא אין לומר דהרוח גרמה לו למות, חייב הרוצח גלות. וזה דאמרה תורה 'אשר ירצה', דאפילו אם בעתיד ימות, אם זה מחמת מעשה הרוצח בלבד חייב הוא לגלות.

"וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (ד' - מ"ד)

כתב בספר "שערי רחמים" בשם רבי חיים מוואלוויץ, שהמנהג שנהגו לומר בעת הגבהת ספר תורה את הפסוק "וזאת התורה וכו' על פי ה' ביד משה", הוא מנהג לא נכון, כי אין כזה פסוק, כי החצי השני לא מופיע בפסוק שלפנינו. מקור המנהג נובע מכך שבשעת הוצאת ספר תורה, אומרים את הפסוק "ויהי בנסוע הארון", ובהכנסתו אומרים "ובנחה יאמר", ובאמצע נהגו לומר את הפסוק "על פי ה' יסעו בני ישראל וכו' על פי ה' ביד משה", ומזה נשתרבב המנהג לומר את הסיפא של הפסוק הזה, אבל זה לא נכון, כי עפ"י ההלכה צריכים לומר פסוק שלם ולא חצי, ולכן אומר הגר"ח מוואלוויץ, לומר את הפסוק מפרשת בהעלותך "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה".

"אנכי עומד בין ה' וביניכם" (ה' - ה')

לכאורה היה לו לומר 'אנכי עומדתי לשון עבר', כדכתיב 'ואנכי עומדתי בהר' [דברים י' - י'], ולא בלשון 'הוזה'?

ישראל ראויים ואף על פי כן - בחמלת ה' עליהם הוציאם ממצרים. וזה לימוד לכל עת שאף אם האדם מלוכלך בחטא מכל מקום הוא יכול להתקרב שיקרא עליו 'אנכי ה' אלקיך'.

"אנכי ה' אלקיך וכו' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (ה' - ו' - ז')

מה ענו בני ישראל כששמעו את עשרת הדברות? יש מחלוקת במכילתא בפרשת יתרו, ר' עקיבא אומר, על הן אמרו הן וגם על לאו אמרו הן. כלומר, הקב"ה אמר להם "אנכי ה' אלקיך", אמרו הן, אמר "לא יהיה לך אלהים אחרים", אמרו "הן". ר' ישמעאל אומר, אמרו על הן הן, ועל לאו אמרו לאו, כלומר על "אנכי" ענו הן, ועל "לא יהיה לך" אמרו לאו. שואל רבי אהרן מבעלז, איך בני ישראל ענו הן על "אנכי" ועל "לא יהיה לך", הלא חז"ל אומרים במכילתא, ששניהם בדיבור אחד נאמרו? בשלמא לפי רבי עקיבא, אין נפקא מינה, כי על הכל אמרו הן, אבל לפי רבי ישמעאל, איך הם ענו? ומתרץ, ברגע שהם אמרו "שמע ישראל ה' אלוהינו", הם קיימו את ה"אנכי", וכשאמרו "ה' אחד", הם קיימו את ה"לא יהיה לך אלהים אחרים".

פעם שאלו את רבי יששכר דב מבעלז, מדוע אומרים בליל הסדר "אחד מי יודע" "אחד אלוהינו", הלא ודאי שאנו יודעים זאת, הרי אמונה זאת מלווה אותנו כל השנה? ענה, אדם שהוא עשיר גדול, לעולם אינו מגלה כמה כסף יש לו, מתי הוא כן מגלה? אם הוא שותה כמה כוסות יין. אף אנחנו, כל השנה אין אנו מדברי על אוצרותינו, אבל לאחר ארבע כוסות נפתח הפה ואנו מספרים את כל האוצרות, "אחד אלוהינו" שני לוחות הברית.

"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (ה' - ו' - ז')

יש להבין, מה מוסיף המילים 'על פני', ולמה בשאר הדברות לא כתוב לא תרצה 'על פני' ולא תגנוב 'על פני' וגו'. מתרץ בספר "פרשת דרכים" (דרוש כ"ב) ע"פ המבואר בגמ' בקידושין [ל"ט:], שבעבודה זרה אף מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, והנה המחשבה רק הקב"ה יודע אבל האדם אינו יודע מחשבות של אדם אחר. וזה לא יהיה לך אלהים אחרים 'על פני', כלומר: המחשבה שזה רק על פני של הקב"ה ואין שום נברא יודע מזה - ג"כ אסור. וכן יש לפרש הפסוק 'כי א-ל קנא ה' אלקיך בקרבך', שזה מדובר בע"ז שהמחשבה היא רק בקרבך ג"כ ה' יקנא בעוון זה.

"לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר ישא את שמו לשוא" (ה' - ו' - ז')

שואל רבי מאיר מפרמישלאן, מדוע דווקא בעבירה זו לא ינקה ה', הרי ידוע שתשובה שלימה מועילה לכל העבירות? ומתרץ, כידוע, אדם העובר עבירה כגון שאכל דבר איסור, נכתב בספר הזכרונות 'פלוגי אכל דבר איסור', ואח"כ כשחזר בתשובה שלימה, מוחקים שורה זאת מהספר. אבל אם הוציא שם שמים לבטלה, אז נכתב 'פלוגי נשבע בשם ה' לשווא', ואח"כ כשעושה תשובה שלימה, צריך למחוק שורה זאת, אבל אי אפשר למחוק, כי כתוב שם שם ה', ולכן "לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא".

"שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך" (ה' - ו' - ז')

'כאשר צוך - במרה'. [רש"י]

"כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך" (ה' - ו' - ז')

אף על כיבוד אב ואם נצטוו במרה. [רש"י]

הקשו ה"כתב סופר" [ד"ה שמור וד"ה כבד את (הא)] וזה "משך חכמה" [פסוק ט"ז], למה הזכיר כאן 'כאשר ציווך' מה שלא כתב בדברות הראשונים [שמות כ'],

וגם למה דווקא על שתי מצוות אלו רש"י מסביר שהציווי היה במרה? ומתרגמים שניהם בסגנון אחד, שתי המצוות הללו יש בהן מקום לטעות, כי לגבי שבת היה מקום ליומר שהמנוחה ביום השבת היא לצורך מנוחת הגוף, שהרי אי אפשר לאדם שיעמול במלאכה תמיד מבלי לשבות יום א' בשבוע. ובמדרש כתוב, שמושה רבנו ביקש מפרעה שיניח להם לישראל יום א' בשבוע, כי אי אפשר לעבוד ברציפות כל הימים, ומושה בחר יום השבת. וזהו שאנו אומרים 'ישמח משה במתנת חלקו'.

ולפי"ז רק מי שעובד לפרנסתו במשך ימות השבוע, עבורו נאמרה שביתת שבת. אבל מי שתורתו אומנותו ואינו עובד כל ימות השבוע אלא עוסק במושכלות, שמא לא יתחייב לשבות בשבת.

והיה מקום לפרש שלכן כתוב 'וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים' שע"י שמירת שבת נזכור שהיינו עבדים והיינו שובתים ממלאכה בשבת.

אבל האמת שאין זו הכוונה של שמירת שבת, אלא הוא הכוונה שבני ישראל ינוחו מנוחת הנפש, ו'אות הוא ביני ובין בני ישראל כי ששת ימים עשה ה' וכו', והוא יסוד האמונה. והנה אז במרה כשציוה ה' אותנו על שביתת השבת, היינו במדבר והיתה כל השבוע שביתת מלאכה, והיו ישראל מתפרנסים בנס והיתה שמירת השבת לתכלית הכוונה האמיתית לאות בינינו ובין ה' ית"ש, וכן נשמרהו תמיד בלי שום תערובת כוונות אחרות.

וכעין זה מצאנו אף בפסוק 'כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך' [להלן פס' ט"ז] שפירש רש"י: במרה. וגם כאן יש לשאול - למה לנו לדעת אימתי ציווה? אלא, שבאמת כיבוד אב ואם הוא בטבע, ומן הראוי הוא שהבן יכיר טובה בזה לאבותיו על שגדלו אותם האכילוהו והשקוהו והלבישוהו, ואין זה כיבוד אב ואם, אלא מכבד את מיטיביו. אבל כאן מצווה לכבד אב ואם גם אם הם לא הטיבו עמו מקטנותו, מ"מ מצווה לכבדם כי כן ציוה ה', דהרי אז כשנצטוו ישראל על מצוות כיבוד - היו אוכלים מן ולא היו האבות מאכילים לבניהם משלהם, וגם המלבושים גדלו עמהם, כפירש"י 'שמלתך לא בלתה', ומכאן נלמד לדורות שבן יכבד אבותיו תמיד אפילו אם אינו נהנה מהם, והיינו 'כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך', כפי שבעת שצווח לכבד אותם לא היו מספקים לך מאומה ולא היתה לך הנאה הגופנית מהם, כן תקיימנה תמיד.

"שמור את יום השבת לקדשו" (ה' - ו' - ז')

הילקוט שמעוני [יתרו סימן רצ"ה] מביא בשם המכילתא, "זכור מלפניו ושמור מאחריו, מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש", היינו שמ"זכור" לומדים להוסיף מחול על הקודש בערב שבת, ומ"שמור" לומדים להוסיף במוצאי שבת. הוסיף בדרך צחות רבי יואל זיסמאן מערץ, לא בכדי נאמר "זכור" בפרשת יתרו, תקופת החורף כאשר הימים קצרים ויש לזרז שלא יאחרו חלילה את כניסת השבת, כי היום קצר והמלכה מרובה, ולא בכדי נאמר

"שמור" בפרשת ואתחנן, ימי הקיץ כאשר הימים ארוכים והשבת מסתיימת מאוחר מאוד, אזי חובה להזהיר "שמור" שלא יחטפו את ההבדלה מוקדם מידי.

הוסיף על כך רבי דניאל אלתר והנה במדבר, שכמעט שלא עשו מלאכות במשך השבוע, יותר שייכת מצות קידוש והבדלה. והוא על דרך שאמרו (שבת סט) במי שהיה מהלך במדבר 'ההוא יומא במאי מינכר ליה, בקידושא ואבדלתא'. לכן בראשונות, שהיו בתחילת דרכם במדבר, נאמר בלשון 'זכור'. אך כאן, שדברות אחרונות אלו נאמרו לקראת בואם אל ארץ ישראל, שם נחלו שדות וכרמים, ודאי ניכרת השבת ביותר בשמירה ממלאכות, ולכך שפיר כתיב ביה 'שמור'.

בזמירות לשבת, בפיוט "כל מקדש" אנו אומרים "המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא", שואלים על כך: הרי בעצם היה לו לכתוב בסדר הפוך, שהרי תחילה "ממהרים לבוא" בכניסת שבת, ורק לאחר מכן "מאחרים לצאת" במוצאי השבת? ותרין בספר "חלב ודבש", כתוב במדרש, שאע"פ שעל השבת נצטוו במרה, אבל על תוספת שבת לפנייה ולאחריה לא נצטוו אלא במתן תורה. והרי ידוע שהתורה ניתנה בשבת, מכאן, שבפעם הראשונה קיימו ישראל תוספת שבת בשבת לפני צאתה, והיו "מאחרים לצאת", רק בשבת השניה, שבעת ימים לאחר מכן, היה בידם לקיים ולהיות "ממהרים לבוא".

רבי פנחס מקורייז מסביר זאת באופן אחר. הטעם של תוספת שבת הוא משום שיש ספק לגבי שעת בין השמשות, שהיא "ספק יום ספק לילה". ובכן, כל זמן שהיו לבני ישראל במדבר עמוד הענן ועמוד האש, לא נצרכו לתוספת שבת, לא לפנייה ולא לאחריה, מכיון שכל עוד נראה עמוד הענן ידעו שהשעה היא שעת יום, וברגע שנסתלק עמוד הענן ועלה עמוד האש, התחיל הלילה. עמוד הענן היה קיים כל זמן שמושה רבנו חי, ומושה רבנו נפטר בשבת (כתב הט"ז באור"ח [רצ"ב ס"ק ב]: ואומרים צדקתך צדק, שבאותה שעה משה נפטר, ולכן אומרים צידוק הדין), ומיד הסתלק גם עמוד הענן, ממילא היה על בני ישראל לשמור בצאת השבת זו תוספת שבת, מכאן ש"מאחרים לצאת" קדם שבוע שלם ל"ממהרים לבוא".

"לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך וכו' למען ינוח עבדך ואמתך כמון" (ה' - י"ד)

המנוחה שהתורה מצווה אומר רבי זלמן סורוצקין בספרו "אוזניים לתורה" בשם חמיו רבי אליעזר גורדון מטלז, אינה דומה למנוחת אומות העולם התורה דורשת מאיתנו שבמנוחת השבת יהיה שוויון גמור בין האדון לעבד, ממש כמון - "למען ינוח עבדך ואמתך כמון", להבדיל מאומות העולם שביום המנוחה שלהם הם עוסקים בבילויים וטיולים, שתיה והוללות, ולכן נאלצים העבד והאמה לעבוד יותר מכלל השבוע, אבל דת ישראל מבטיחה מנוחה לעובדים, יום חופשי לעבד, אפילו הכנעני, ממלאכות הקשות של ששת ימי המעשה.

"ששת ימים תעבוד וכו' ויום השביעי שבת לה' אלקיך" (ה' - י"ד)
בזמירות של שבת בפיוט "כל מקדש שביעי" אומרים "ככלה בין רעותיה משובצה", שואל הרב מבריסק [הו"ד בספר "בית אב"], איך נכנסת הכלה לזמירות שבת? ומתרץ, כל הכלות נראות יפה, כולן לבושות בגדי לבן ואי אפשר להבחין בין כלה פשוטה למכובדת. איך נדע מה הרמה של הכלה? צריכים לראות מי הן החברות של הכלה, איך הן מתלבשות, איך הן מדברות, איך הן מתנהגות ואז נדע אם היא מהפשוטות או מהחשובות. גם בשבת כל ישראל לבושים מלבושי שבת וכן השבת נסוך עליהם, איך נוכל לדעת מהי דרגת השבת של כל אחד ואחד מהם? רק אם נתבונן בימי החול לפני השבת ואחריה, איך הוא מתנהג בימי החול, האם הוא הולך לשיעורים, האם ראשו ורובו בתורה או במקום אחר, לפי זה נוכל לדון בדרגת השבת שלו. כך היא שבת כלה, מעלתה היא ככלה בין רעותיה משובצה.

"ויום השביעי שבת לה' אלקיך" (ה' - י"ד)

באה אשה לפני ה"רועי'ובר" להתייעץ, היות והיא מניקה, כל השבוע בנה מוכן לינוק, מגיע השבת והוא לא מוכן בשום ואופן לינוק, וכל מה שמנסים לעשות לא עוזר, וגם לאחר בדיקות רופאים אינו מוכן לינוק. יעץ לה הגאון, שבשבת, בכל פעם שהולכת להניק, תחליף את בגדי השבת בבגדי יום חול. הניסיון הצליח, ומאז בכל פעם שרצתה להניק בשבת, החליפה את בגדיה. רבים השתוממו על "חכמתו" של ה"רועי'ובר". אמר להם, אין כאן כל חכמה, אלא זה תוספות מפורש במסכת בבא קמא [ל"א] וז"ל "הריהו מועד לשבתות, לפי שראה אותם במלבושים נאים אחרים ואינם מכיר". [מוריה סיון תמוז תשל"ב]

"וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת" (ה' - ט"ו)

לכאורה, האם אמנם מצות השבת באה בגלל היותנו עבדים במצרים ומכיון שהוציאנו ה' ממצרים? על דרך הפשט יש לומר, כי "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים" בא כנתינת טעם לנאמר בפסוק הקודם, שגם העבדים מצווים על שמירת השבת.

בספר "בן פורת יוסף" מפרש על פי המובא בבעל הטורים [שמות א' - א']: "את יעקב איש", סופי תיבות "שבת", לומר לך, שבשביל שבת ומילה ששמרו במצרים, נגאלו. זה הפירוש על הפסוק כאן "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם", בזכות השבת ששמרו ישראל במצרים, "על כן", מיד לאחר יציאת מצרים, אף קודם מתן תורה, "צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת".

"כבד את אביך ואת אמך" (ה' - ט"ז)

כותב רבי זלמן סורוצקין בספרו "אוזניים לתורה": מצאנו כי במצוה זו של כיבוד אב ואם, מחזיקים גם אומות העולם ולפעמים יותר מישראל, כמו שאומר המדרש רבה [בראשית ס"ה] על רבן שמעון בן גמליאל "כל ימי הייתי משמש את אבא, ולא שימשתי אותו אחד ממאה ששימש עשיו את אביו, עשיו בשעה שהיה משמש את אביו לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות.

וכן כששאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם, הביא להם את מעשהו של דמא בן נתניה [קידושין ל"א]. וההסבר, מי שעיקר חייו הוא העולם הזה, חש חובה מוסרית להכיר חובה למי שהביאו לעולם הזה, לכן דווקא ריחוקו מזה "שותף השלישי" מביאו להכיר טובה יתרה ל"שני השותפים".

"כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך" (ה' - ט')

אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה. [רש"י]

לכאורה מאי נפקא מינה היכן נצטוו על כיבוד אב ואם? מבאר ה"משך חכמה", בהקדם מה שיש להוסיף ולשאול, מה ההדגשה "כאשר צוך ה' אלקיך", וכי רק זאת ציווה ה', והלא כל מצוות התורה הן ציווי השי"ת? אלא, אמרו רבותינו בירושלמי [קידושין], שמצוות כיבוד אב ואם היא מצוה קלה, כיון שהבן חש בה מעין פריעת חוב כלפי הוריו שטרחה ויגעו למענו, והוא מרגיש בזה כחובה אנושית טבעית, כהבעת תודה והוקרה על שדאגו לו ימים רבים, האכילוהו, הלבישוהו ולימדוהו, והבנים חייבים איפוא לגמול להם על כל הטובה שהשפיעו עליהם. אבל לאמיתו של דבר, טעם חובת קיום המצוה אינו תלוי בכך, שהרי מצווה התורה כי גם אם אביו ואמו עזבוהו ולא גדלוהו חייב הבן לכבדם, לכן הדגישה התורה "כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך", מתי היה הציווי? במדבר - במרה, שם החל סיפוק צרכיהם בדרך נס - "ויורה ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים", ומיד לאחר מכן "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" וה"שלי" ו"שמלתך לא בלתה מעליך", הבנים לא היו תלויים כלל בהוריהם, שלא היו צריכים לעמוד לפרנסת בניהם, בזמן שההורים לא היו צריכים לטרוח בגידול ילדיהם, כי מן היה יורד מן השמים, מים מהבאר, בשר מהשלי והענן היה יורד ומגהץ את בגדיהם, ועם כל זאת ציוה הקב"ה לכבד את ההורים.

זו גם הסיבה שגם במצוות שבת נאמר: "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", שהירושלמי [שבת ט"ז:] אומר, "לא ניתנה שבתות אלא לעסוק בהן בדברי תורה", היינו, מי שבששת ימי המעשה עוסק בענייני חולין, זקוק ליום השבת כדי להחיות את נפשו, אך מי שכל ימיו דבוק ליוצרו ועוסק בעניינים רוחניים, יכול הוא לחשוב שמצוות השבת לא נאמרה אליו, לכן הדגישה התורה "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", והיכן ציוה? במדבר, בעת שהיה עוסק בתורה תמיד ודבק בבוראו, ועם כל זאת הזכירה התורה וציוותה על שמירת השבת, כך תעשה גם לדורות.

בספר "מעשה איש" מסופר: הרב רונשטיין, מנהל ת"ת רזי לי, הגיע עם תלמידים לביקור אצל ה"חזון איש". ביקש אחד הילדים רשות לשאול דבר מה את החזון איש. כשניתנה הרשות, הוא שאל איך הרב נהיה ה"חזון איש". החזון איש האדים כולו, וענה, "בזכות כבוד אב ואם".

בספר "יגדיל תורה" מסופר על אחד מחכמי זקני ירושלים, שקפצה עליו מחלה קשה, והרופאים אמרו לו שמחלה זו יכולה להזיק לו בעניין אורח חיייו... היהודי לא מצא מנוחה לנפשו, והחליט לנסוע ל"חזון איש". עברו כמה ימים עד שהצליח לגייס את הסכום בשביל שיוכל לנסוע לבני ברק, ואחרי זמן הגיע ל"חזון איש". ה"חזון איש" שמע את דבריו, ולאחר שגמר לומר את אשר עם לבו, שאלו ה"חזון איש", יש לך הורים? כן! כמה עלתה

לך הנסיעה לבוא אלי מירושלים? הלה נקב סכום מדויק שכנראה לא היה מבוטל בימים ההם. אמר לו החזון"א, אולי הנך יכול להסביר לעצמך הרי כתוב בתורה "כבד את אביך ואת אמך וכו' למען יאריכון ימיך", מתי הוצאת על הורך חמישית ממה שהוצאת עבור נסיעתך לכאן? במקום לתת את הכסף למטרה מובטחת זו, ירדת לבני ברק ונסעת למקום שפעמים סגור ופעמים פתוח, ואף כשפתוח אין זה מובטח שיתקיים האמור... סע א"כ בחזרה לירושלים והתחל להדר במצוות כיבוד אב ואם ובוודאי תיוושע, הרי יש לך הבטחה מן התורה לאריכות ימים! סיפר אותו יהודי, הישרות שבה נאמרו הדברים והפשטות, זעזעוני, ומאותו יום ואילך שמתי מצוה זו בראש מעייני ב"ה הנני חי עד היום לאורך ימים ושנים טובות!...

"כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך" (ה' - ט')

בהגדה של פסח "באהלי צדיקים" של הרב ולך כתב, פעם הגיע שאלה בהלכות עגונה, והובאה לפני ה"דברי יחזקאל משינאווא", והוא רצה להתיעץ עם אביו, ה"דברי חיים מצאנז". נקבעה לו שעה לדיון. ה"דברי יחזקאל" רצה להכין את עצמו לדיון כדבעי, וביקש מהגבאי שיביא לו שו"ע יור"ד. שאל הגבאי, הרי הלכות עגונות נמצאות ב"אבן העזר". ענה לו ה"דברי יחזקאל", ביקשתי חלק יור"ד משום שעלי לחזור ולשנן הלכות כיבוד אב כשאני בא לדון עם אבי בדבר הלכה.

"כבד את אביך ואת אמך וכו' למען יאריכון ימיך" (ה' - ט')

תן כבוד להוריק, שכן "למען יאריכון ימיך", אף אתה ירבו שנותיך, תזדקן, ואף אתה תצטרך לבניך שיהיו מכבדים אותך.

"כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך למען יאריכון ימיך ולמען ייטב

לך" (ה' - ט')

שואל רבי חיים קניבסקי, מדוע בדברות הראשונות בפרשת יתרו, לא כתוב "למען ייטב לך", ורק בדברות אחרונות מוזכר למען ייטב לך? [ועיי' בפירוש חזקוני שדיבר בזה, וכן בשפתי כהן והעמק דבר עיי"ש] ומתרץ, ע"פ דברי התרגום יהונתן בפרשת "כי תצא", שמסביר ש"ייטב לך" מדבר על העולם הזה, ו"יאריכון ימיך" על העולם הבא.

הגמ' במסכת עבודה זרה [ה:]: אומרת, לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן, שנאמר "למען ייטב להם". מבואר, שאלמלא חטאו בעגל, היתה הבטחה שיהיה לנו טוב. וא"כ, בדברות ראשונות שזה היה לפני מעשה העגל, לא שייך להגיד "למען ייטב לך", כיון שממילא הובטחו שיהיה טוב, ולכן נאמר רק "למען יאריכון ימיך", אבל בדברות האחרונות שהיו אחרי מעשה העגל, הוצרך להוסיף בהם "למען ייטב לך", שבזכות כיבוד אב ואם יהיה לך הבטחה טובה.

"לא תרצח" (ה' - ט')

שמעתי מפי גדול אחד שאמר: אמרה תורה "לא תרצח" ולא נאמר "לא תרצח באבן" או "באגרופ" או ב"חרב", מכאן משמע, לא תרצח אפילו על ידי רדיפות וביזיונות, ואפילו ע"י מופתים.

יש נוהגים לקרוא את עשרת הדיברות בטעם העליון, האות צ' נקראת בטעם העליון ב"קמץ", ואילו בטעם התחתון הצ' נקראת ב"פתח". אומרים בשם הגר"א מוילנא, דבר זה רומז למה שאמרו חז"ל במסכת סוטה על הפסוק במשלי [ז' - כ"ז] "כי רבים חללים הפילה", זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה, ומורה, "ועצומים כל הרוגים", זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. את שניהם קראו חז"ל רוצחי נפשות, הראשון בפתחת פיו בעוד שאינו ראוי לכך, והשני בקמיצת פיו אפילו שהגיע להוראה. לזה נרמז ה"קמץ" וה"פתח" בתיבת "לא תרצח", כנגד הרוצח בקמיצה והרוצח בפתחה.

מחותנו של הגאון מוילנא, רבי נח מינדס, בספרו "נפלאות חדשות" הסביר באופן אחר: המשנה באבות [ג' - י"ז] אומרת: "המלכין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים" - "אזיל סומקא ואתי חיוורא", כלומר, מה שמקמץ ומקבץ הדם בתוך הגוף, נחשב לשפיכת דם, ועל זה כתוב "לא תרצח" בקמץ, כנגד המלכין חבריו שמקמץ דמו בתוך הגוף, ו"לא תרצח" בפתח, כנגד הרוצח בשפיכת הדם ממש שפותח ומוציא הדם לחוץ ואינו רק מקמץ הדם ו"כאילו" שופכו.

"ולא תענה ברעך עד שוא" (ה' - י"ז)

לכאורה היה לו לכתוב 'עד שקר' כלשון שבפרשת יתרו (ה' - י"ז) ומדוע שינה הכתוב וכתב כאן עד שוא. ועוד, הלא אמרו בגמרא שההבדל בין 'שוא' ל'שקר' - 'שוא' - נשבע על האמת - אבל נקרא 'שבועת שוא' שפירושו חינוך, כי כיון שהכל יודעים שהוא כך - הרי שבועתו 'שבועת שוא' אם כן למה נאמר כאן "לא תענה ברעך עד שוא" דהיינו 'בחינם' - אע"פ שהאמת כן, הלא אמרה תורה "אם לא יגיד ונשא עונו", שאם יודע אדם עדות לחברו שהאמת איתו - מחויב להגיד?

מבאר רבי יצחק מוולאז'ין זצ"ל בספרו "פה קדוש", הכתוב בא לחדש, שאף אם יש לאדם דין תורה, ולו עדים רבים אשר בוודאי יצא זכאי בדינו, ובא ואמר לחבירו - הלא אתה יודע שיש לי עדים רבים גם בלא עדותך, על כן אף שלא היית עד למעשה - בוא והעד למעני, אסור לו להעיד. וזהו שאמר הכתוב "לא תענה ברעך עד שוא", פירוש - אפילו שעדותך היא בחינם, שכן גם בלא עדותך - יצא זכאי, על פי העדים שיש לו, ואיך מפסיד לבעל דינו, אעפ"כ לא תעיד עליו, שכיון שאתה עצמך לא יודע מאומה להעידו - אתה נקרא עד 'שקר'.

"לא תחמוד" (ה' - י"ח)

שואל ה"בית הלוי", איך אפשר להישמר מלאו זה, איך אפשר לאסור על האדם הרהור הלב, ומה יעשה אם ליבו חומד בכל זאת? מסביר ה"בית הלוי", אדם המתאוה לתאוה הגדולה ביותר, והוא כבר כמעט והשיג ויצרו בו ער באש, בכל זאת, אם פתאום יבהל ממשוהו, תתבטל ממנו מיד התאוה כאילו לא היתה, ובו ברגע תכבה אש התבערה, כי זה טבע שטבע הקב"ה בבריאה, שפחד קל מבטל כל החמדות והתאוות. א"כ, אחרי שהזהירה התורה "לא תחמוד", הרי מכח היראה והפחד מהאיסור, לא יעלה בדעתו לחמוד. וזהו מה שהתורה אמרה [שמות כ' - ט"ז] "ולבעבור תהיה יראתו על

פניכם לבלתי תחטאו", כי מכח היראה יואילו להתגבר על היצר עד שלא יחטאו בכלל.

מעשה באברך שבנו עמד להגיע למצוות, חשב לבקש משכניו הצעירים שיסעו להורים לשבת, ויארז בדירתם את אורחיו. שאל את הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שהורה: להציע להם, מותר. אך אם יסרבו ויבקשם בשנית, עלול לעבור בכך על: "לא תתאוה" ו"לא תחמוד".

"קול גדול ולא יסף" (ה' - י"ט)

מהו אותו קול גדול ולא יסף, מבאר רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזניים לתורה" בשם רבי אהרן וואלקין, כשאומרים מילה אחת, יכולים לשמוע את ההד החוזר, אבל כשאומרים שתי מילים ביחד, שומעים את ההד רק מהמילה האחרונה, וא"כ, הבת קול שהיתה בהר סיני שאמרה "לא תרצח" היו שומעים מהבת קול רק תיבת "תרצח", והיו אומרים שתי רשויות הן, האחת אומרת "לא תרצח" והשניה אומרת "תרצח". לכן דיבר הקב"ה בקול גדול, ולא יסף קול, ללא הד ובת קול.

"היום הזה ראינו כי ידבר אלוקים את האדם וחי ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלוהינו עוד ומתנו?" (ה' - כ"א - כ"ב)

הקשו המפרשים [תולדות יצחק, אלשיך י"ז ועוד], מהי טענתם. אדרבה, הואיל וראו היום כי ידבר אלוקים את האדם וחי, למה הם חוששים להמשיך ולשמוע את קול ה'.

מבאר ה"שם משמואל" [תר"ע, ד"ה א"ל בפשיטות], אמרו חז"ל [תו"כ אמור ט' - ה'] 'כל המוסר עצמו על מנת לעשות לו נס, אין עושים לו נס. ושלא לעשות לו נס, עושין לו נס'. לכן טענו בני ישראל: הפעם הראשונה היתה על מנת שלא ייעשה לנו נס, ולכן נשארנו בחיים. אבל ברגע שראינו כי ידבר אלוקים את האדם וחי, לכן כעת מסירות הנפש שלנו תהיה מתוך ידיעה כי ודאי יכול ה' לעשות נס שנישאר בחיים, והרי זה מסוכן. שכן המוסר עצמו על מנת לעשות לו נס, אין עושים לו נס.

"שובו לכם לאהליכם" (ה' - כ"ז)

שואל רבי זלמן סורוצקין בספרו "אזניים לתורה", מדוע לפני מתן תורה, כשהקב"ה אסר עליהם חיי אישות, כתב במפורש "אל תגשו אל אשה", ואילו כשהתיר להם כתוב רק ברמז "שובו לכם לאהליכם"? וההסבר, להיתר, יש לאדם אוזן קשבת ולב מבין אפילו ברמז, ואילו לאיסור לא כולם מבינים את הרמז, ולוואי שיהיה האיסור נשמע כשהוא נאמר בשפה ברורה.

"למען תירא את ה' אלקיך לשמור את כל חקותיו ומצוותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חיך" (ו' - ב')

ידועים דברי חז"ל "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" [ברכות כ"ט], ובירושלמי [שבת פרק ראשון ה"ג] מסופר על ההוא חסידא שאמר "עד זקנותך", וסופו בא לידי מכשול בימי זקנותו. הרי, שכל עוד רוח חיים באפיו, על האדם להישמר ולהזהר שלא יבוא לידי מכשול, ואל יאמין בעצמו שהוא מחוסן ומוגן מפני היצר האורב לו.

עשרים ושש, אחד שלוש ועשרה). וזה בדיוק כמו הגימטריא של כל האצבעות: בוהן - שישים ושלוש + אצבע - מאה שישים ושלוש + אמה - ארבעים ושש + קמיצה - מאתיים ארבעים וחמש + זרת - שש מאות ושבע, סך הכל אלף מאה עשרים וארבע.

רבי מרדכי מזאסלאב זצ"ל שהיה מתלמידי מרן ה"מגיד ממעזריטש", לפרנסתו שימש כחזן. באותם הימים היה נהוג שהחזן הולך עם הילדים לבית היולדת בלילה שקודם חברית לקרוא קריאת שמע סביב עריסתו של התינוק. פעם שאלו הרה"ק **רבי פנחס מקאריץ זצ"ל**: מה טעם יש למנהג זה? והשיבו רבי מרדכי: חשבתי שהטעם הוא על פי מאמר הגמ' (ברכות י"ד): 'למה קדמה 'שמע' ל'והיה אם שמע'? כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים ואח"כ יקבל עליו עול מצוות'. כיון שהתינוק צריך לקבל על עצמו מחר עול מצוות מילה, הוא צריך לקבל על עצמו קודם עול מלכות שמים, ומשום שאין לו שכל לקבל על עצמו עול מלכות שמים, אנו הולכים לקרות באזניו קריאת שמע ולהמשיך עליו עול זה'. התפעל **רבי פנחס מקאריץ** מהדברים הנפלאים, ואמר: 'דבר זה הוא כפתור ופרח'.

"ה' אלקינו ה' אחד" (י' - ד')

ה"חפץ חיים" היה אומר בשם **רבי ישראל סלנטר**: כשאנו אומרים "ה' אחד", אנו מקפידים להמליך את הקב"ה על השבע רקיעים וגם על ארבע רוחות השמים, רק עלינו עצמינו אנו שוכחים לקבל את עול מלכותו.

"ואהבת את ה' אלקיך" (י' - ה')

כותב האלשיך, כידוע ה' זו מידת הרחמים, אלקים זו מידת הדין. פירוש, בין שיתנהג איתך ברחמים, ובין שיתנהג איתך במידת הדין, תמיד "ואהבת את ה' אלקיך".

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" (י' - ה')

שלא יהיה לבך חלוק על המקום. [רש"י]

בדרך צחות אומר **רבי שלמה מקרלין**, יש כאן רמז, שיהודי צריך לדעת שבכל מקום שהוא נמצא ובכל מקום שהוא גר, הוא יכול לעבוד את ה', ובוודאי לכתחילה צריך להשתדל לגור במקום טוב, בין אנשים כשרים ובין צדיקים, אבל אם סובבו לו מהשמים לגור במקום אחר, בוודאי גם שם צריך לעבוד את השי"ת, ולא יהיה לבך חלוק על המקום... וכבר אמר האדמו"ר **רבי יצחק מאיר מוורקא**, "עם הארץ" הוא זה שהוא קשור למקום מסוים ולא רץ מסוימת.

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" (י' - ה')

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", אמר בעל ה"חידושי הרי"ם", אפילו שנוטל את לבבך ואין לך לב התפלל, זה הזמן להתפלל.

רבי ישראל סלנטר אומר: לפעמים אדם חושב שהמצב הנוכחי אינו זמן מתאים לתפילה: כשאצא מהמצב שאני נמצא בו, אז אתפלל. כתוב "ואתחנן אל ה' בעת ההוא", "בעת ההוא" זה הזמן להתפלל, ואל תחפש

אומר ה"משך חכמה", לכן הזהירה התורה "למען תירא וכו'" לשמור את כל חוקותיו ומצוותיו, על האדם להיות ביראה ופחד שלא ייכשל בחטא, ולשם כך עליו לעשות סייגים וגדרים. "אתה ובנך ובן בנך", גם אם יש לו כבר בנים ובני בנים והגיע לימי הזקנה, מ"מ "אל תאמין בעצמך עד יום מותך", עדיין מצווה הוא לירא ולהיות חרד שמא ייכשל בחטא.

"ושמרתם לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבונו מאוד כאשר דבר ה' אלקיך לך ארץ זבת חלב ודבש" (י' - ג')

שואל **רבי חיים קניבסקי**, מה הקשר בין "ארץ זבת חלב ודבש" לנאמר קודם לכן בפסוק? ומתוך, לכאורה צריך להבין, מדוע הזכירה כאן התורה רק "ארץ זבת חלב ודבש", הלא ישנם שבעה מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל? על כרחך צריך לומר, שאין הכוונה כאן לחלב ולדבש ממש, אלא החלב הוא סמל לריבוי, והדבש סמל למתיקות. וזה מה שכתוב כאן, "אשר ייטב לך", שיהיה לך טוב, כלומר מתוק, "ואשר תרבונו מאוד" לשון רבוי, וממשיך הכתוב ומביא לזה משל, "ארץ זבת חלב ודבש".

"אשר ייטב לך ואשר תרבונו מאוד כאשר דבר ה' אלקיך לך ארץ זבת חלב ודבש" (י' - ג')

שואל ה"משך חכמה", לפי דקדוק הלשון, צריכה התורה לכתוב בארץ זבת חלב ודבש? ומתוך, רמזה התורה שברכתה של ארץ ישראל תלויה בהנהגת בניה, אם שומעים הם בקול ה' והולכים בדרכיו, אז זוכים לברכת הארץ, כמו שאמרו בגמ' בכתובות [ק"א:], אבל אם לא הולכים בדרך ה', אין הארץ זבת חלב ודבש. וזה פירוש הפסוק, "ושמעת ישראל ושמרת לעשות", רק אז תזכו להבטחה "כאשר דיבר ה' אלקי אבותיך לך", היינו "ארץ זבת חלב ודבש".

"שמע ישראל" (י' - ד')

מובא בשם הגר"א **מוילנא**, יש לכוון בתיבת "שמע" ו"אחד" שבקריאת שמע, לשישה שקידשו את השם ומסרו נפשם לשמו יתברך, והם: שמריה (בדורו של שמד), מישאל, עזריה, אברהם, חנניה, דניאל.

"שמע ישראל" (י' - ד')

הגמ' בברכות [י"ג.] אומרת, שמע, בכל לשון שאתה שומע. כותב ה"שפת אמת", בכל השמועות שתקלוט אזנך, תשמע בהם "ה' אלוהינו ה' אחד", בכל דבר תראה גדלותו ואחדותו, הכל מועיד עליו. וזה "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא", הסוף והתכלית של כל פרטי להיות נשמע ממנו "את האלקים ירא".

"שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" (י' - ד')

מנהג ישראל להניח את כף היד על העיניים בשעת אמירת פסוק ראשון של קריאת שמע, ובטעם הדבר שמעתי דבר מדהים: הגימטריא של פסוק שמע ישראל הוא אלף מאה עשרים וארבע (שמע - ארבע מאות ועשר, ישראל - חמש מאות ארבעים ואחד, ה' עשרים ושש, אלוהינו - מאה ושמונה, ה' -

לעצמך זמנים אחרים, הקב"ה לא מחפש אצל האדם דברים שהוא לא מסוגל לבצע, אם כרגע "אין לך ראש" לכוונה מלאה, אז תתפלל ברמה בה אתה נמצא,

בספר "שירת הלב", מסופר שבאחד הימים פגש אחד מילדיו של רבי שמואל תפילנסקי מרבני ישיבת "עין חיים" את אביו, שפסע באותה שעה אל הישיבה, וסיפר לו שהוא התבקש להביא בראש חודש את התשלום "שכר לימוד" לחדר. סכום זה לא היה ברשותו של ר' שמואל, אולם הוא שמר על שתיקה ולא אמר לבנו כלום. לרגע אחד הסתובב אל לוח המודעות שעל קיר החדר, ועמד שם כאילו קורא את המודעות התלויות בו. לאחר מכן, ניתק עצמו משם והמשיך ללכת. הוא הספיק לעמוד מספר צעדים, כשלתעו הופיע מולו אחד ממכריו והושיט לו סכום כסף כלשהו, ככל הנראה, פרע אותו אדם חוב ישן שהיה לו. רבי שמואל נטל את הכסף, ניגש אל בנו בפנים קורנות, והושיט לו את שכר הלימוד המבוקש. רק אז סיפר את סודו, "יודע אתה, כשעמדתי מול המודעות, עמדתי והתפללתי שהקב"ה יזמין לי את סכום הכסף שדרוש לי, וברוך ה' זכיתי שתפילתי תתקבל..."

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" (ו' - ה)

נשאלת השאלה, איך ניתן לצוות על אהבת ה', הרי "אהבה" היא דבר המסור ללב ותלויה בטבעו של האדם, אם הוא אוהב, אין צורך לצוותו, ואם אינו אוהב, מה מועיל הציווי?

בספר "חוט המשולש" מביא בשם רבי עקיבא איגר שמתרץ, אנו חותמים בברכה לפני קריאת שמע "הבוחר בעמו ישראל באהבה", ולפי"ז אם הקב"ה אוהב אותנו, בהכרח עלינו לאהוב אותו, שהרי "כמים הפנים לפנים כן לב האדם" ו"אני לדודי ודודי לי".

ה"שפת אמת" מתרץ, "הקושיא עצמה היא התירוץ", התורה מלמדת אותנו שטבעו של כל יהודי לאהוב את הקב"ה, וכמו שהבן אוהב מטבעו את אביו, אלא שלפעמים אהבה זו לא גלויה כלפי חוץ ואהבה זו טמונה בעומק הלב ויש צורך להוציאה מהכח אל הפועל, ואיך? על ידי הרצון והתשוקה. לכן, יחד עם הכנה מתאימה והתבוננות האדם במעשי הבורא יתברך ובנפלאותיו, אז מתגלית האהבה הטמונה בעומקי הנפש. וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות גירושין [פ"ב - ה"ב] בביאור ההלכה ש"כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", שמשמעותה היא שכל יהודי "רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות", ואין בכפייה אלא הוצאה וגילוי הרצון מהכח אל הפועל. וכך נאמר בספרי "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך", אינני יודע כיצד לאהוב את הקב"ה, תלמוד לומר "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך", תן הדברים האלה על ליבך, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומתדבק בדרכיו. היינו, על ידי שהאדם מפנה את ליבו תמיד אל בוראו ומשתוקק לאהבתו, מגלה הוא את רוח הקדושה אשר בקרבו, ומגיע ליד אהבת ה', ועל זה נאמר "וחיי עולם נטע בתוכנו".

רבי ישראל מטשורטקוב מתרץ, שהתשובה לשאלה זו היא המשכו של הפסוק, "בכל לבבך ובכל נפשך בכל מאדך", כלומר, שלושת התחומים הללו, הלב, הנפש והמוח, הם מאפשרים לנו להגיע למצב של אהבת ה', ואיך? נתבונן בלב שברא הקב"ה, בלב כל אחד ואחד בעולם, על המכונה שעובדת ללא הרף, שלעולם אינה נחה או מחלידה, ובכל פעימה שהיא פועמת היא מאפשרת את חיי האדם, ואלמלא כן האדם היה צונח ומת.

פעולתו התמידית של הלב. כתב ה"בן איש חי", רמוז במילוי של המילה "לב", כלומר, אם ניקח את האותיות המוסתרות המרכיבות את המילה לב - למ"ד ב"ת, נגלה שהאותיות הנסתרות מצטרפות למילה "תמיד" הרומזת על פעולה תמידית של ה"לב" בלי הפסק. "בכל לבבך" הוא התנאי הראשון שמאפשר לנו להגיע לאהבת ה', כשאנו רואים את המכונה המשוכללת והמתוחכמת שפועמת בנו ללא הפסקה כלל, ומועיקה לנו חיים בכל רגע ורגע, איך לא נאהב את מי שברא אותה ונתנה לנו.

עוד יש מתרצים, לפני קריאת שמע אומרים "הבוחר בעמו ישראל באהבה". אם הקב"ה אוהב אותנו, מובן מאליו שאף בליבנו מתעוררת אהבה אליו.

הרב שך הגיע פעם לבית חולים לערוך ביקור חולים, היתה התרגשות גדולה בקרב כל מי ששהה באותה מחלקה, חולים ואנשי צוות ניגשו ללחוץ יד, חלקם ניצלו את ההזדמנות והצטלמו למוזכרת. גם ראש המחלקה הגיע וביקש להצטלם עם הרב. אחרי הצילום שאל אותו הרב שך, יש לך מכונית? ודאי שיש לי, לאן הרב צריך להגיע? לא תודה. איזה מודל המכונית שלך? המודל האחרון, הכי חדיש. מתי קנית אותה? השנה. וכי עד עכשיו לא היתה לך מכונית? ודאי שהיתה, החלפתי אותה. מדוע החלפתה, האם המכונית הקודמת יצאה מכלל שימוש? לא, היא היתה במצב טוב מאוד, אבל היא היתה דגם משנה שעברה, אני מחליף כל שנה מכונית למודל האחרון. למה? הטכנולוגיה מתקדמת, יש אבזור יותר נח, יותר חסכונית בדלק, כל דגם מתקדם יותר לעומת קודמו. כלומר, המכונית היתה טובה, אלא שעכשיו יש מכונית טובה יותר. יש לי עוד שאלה, אתה רופא לב, אם היו נותנים לך אפשרות להכניס שיפורים בלב, מה היית עושה? לא הייתי מכניס שום שיפור... לא הייתי עושה שום שינוי! הלב בא כמערכת מושלמת, וכל שינוי רק היה מקלקל. אמר לו הרב שך, ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר, את המכונית אתה מחליף כל שנה, כי מודל משנה שעברה נחשב מיושן לעומת המודל החדש, מכונית מלפני עשרים ושלושים שנה, כבר אינה ראויה לשרת את האדם, ואילו ליבו של האדם נותר כמות שהוא, ללא שום שינוי מאז בריאת העולם. במשך אלפי שנים הלב הוא אותו לב, ואתה עצמך מודה שאסור לשנות בו מאומה, כי כל שינוי רק יקלקל. אתה עצמך אומר, שהלב כמות שהוא הוא היצירה המושלמת והחכמה ביותר, נו, אם כן אמור לי פרופסור נכבד, איך רואה את בורא העולם?

לא זו בלבד, "בכל נפשך", כשאנו מתבוננים בנס העצום שמתרחש בכל רגע מחיינו בכך שהקב"ה משמר בקרבנו נשמה, על אף שגופנו הוא כסיר מלא חורים, חור קטנטן בכלון גורם לבריחת כל האוויר שבו, ואילו אנו עשויים "נקבים נקבים" "חלולים חלולים", ולמרות זאת נשמתנו אינה פורחת

מאיתנו, מתעוררת בנו אהבה עצומה כלפי בורא העולם "אשר יצר את האדם בחכמה". ומלבד זאת "ובכל מאדך", הקב"ה מעניק לנו כסף המאפשר לנו לרכוש את האוכל לקיומנו, ועם כל הרדיפות על עולם התורה, המשפחות ממשיכות לחיות ולהתחזק בכל התחומים.

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" (י' - ה')

הגמ' בברכות [פ"א:] אומרת, ר' אליעזר אומר: יש לך אדם שגופו חביב עליו ממנו, ולכן נאמר "ובכל נפשך", ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכן נאמר "ובכל מאדך". שואל הגר"א מוילנא, יש אדם שממונו חביב עליו מגופו, שמעדיף למות ולא לבזבז את כספו? הרי אם הוא ימות, מה יש לו מכל כספו ורכושו? מתרץ הגאון, אין הכוונה למסירות נפש כפשוטה, אלא הגמרא מדברת על שני סוגים שונים, ענין קיום המצוות יש אדם המוכן לקיים מצוות בשמחה, ואף מוכן לטרוח בגופו, אבל לא מוכן לבזבז על זה כסף. לעומתו, יש אדם המוכן להוציא כסף רב, אבל שאחרים יעשו את המלאכה. לכן אמרה התורה "ואהבת את ה' אלקיך", איך תאהב אותו? "ובכל נפשך ובכל מאדך", גם זה שאוהב את כספו יותר מאשר את גופו צריך לדעת שלשם מצוה יש לבזבז מממונו, וזה שאוהב את גופו יותר מאשר את כספו, עליו לדעת שצריך להטריח גם את הגוף לשם קיום מצוות.

"ובכל נפשך" (י' - ה')

אפילו הוא נוטל את נפשך. [רש"י]

אם "בכל נפשך" הפירוש הוא אפילו נוטל את נפשך, א"כ גם "בכל לבבך" הפירוש הוא אפילו נוטל את לבבך, מה הכוונה נוטל את נפשך, כותב ה"חידושי הרי"ם", היינו כשאין ליבך שלם איתך, אלא הספקות אוכלים בו ואתה כאוב ודווי בלבטי הפקפוקים, גם אז "ואהבת".

"ובכל נפשך" (י' - ה')

הגמ' בברכות [פ"א:] מספרת, בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו, רבנו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, "בכל נפשך" - אפילו הוא נוטל את נפשך", אמרתי מתי יבוא פסוק זה לידי ואקיימו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימו? היה מאריך ב"אחד" עד שיצאה נשמתו ב"אחד". שואל רבי יהושע מקוטנא, מה היתה שאלת התלמידים עד כאן, וכי לא ידעו את הדרשה "בכל נפשך" - אפילו הוא נוטל את נפשך", ואיך עלה על דעתם שר"ע יכפור חלילה בתורה מפני פיקוח נפש, וכי לא לימד אותם ר"ע בשעת גזירת המלכות הדין הזה? ומתרגן, מצינו במהרי"ל, שמי שמוסר את נפשו על קדושת השם לאהבת השי"ת, אינו מרגיש כל כך ייסורים מרוב דביקות בהשי"ת, ולכן רבי עקיבא מרוב דביקותו בשעת מסירת נפשו על קידוש השם לא הרגיש בייסורים, ועל ידי זה נתאחזה מיתתו ונמשכו עינויו. תלמידיו שראו את מסכת הייסורים שעובר רבם, אמרו לו, עד כאן, מספיק, שיניח מדבקותו הגדולה ואז ירגיש את ייסוריו ויקרב קיצו. על זה ענה להם מצווה גדולה כזו

של דביקות בקב"ה, על זה לוותר? ואפילו שייסוריו מתגברים, וזה היה חידוש לתלמידיו.

"ובכל נפשך" (י' - ה')

רבי זלמלע מוילנא בספר "תולדות אדם" מספר על אשה אחת מספרד, שערלי לב וערלי בשר שחטו את שני בניה לעיניה, כיון שסירבו להמיר דתם. היא באומץ לבה אמרה: ה' אלקי, מעודי עד עתה אהבתי אותך, אמנם, כל זמן שצאצאי הנאהבים והנעימים חיו על פני האדמה, אולי לא אהבתי אותך אהבה שלמה בכל לבבי, כי גם לאהבת בניי נתתי מקום בלבבי, אבל כעת כאשר בניי אינם, פניתי את כל לבבי להיות משכן לאהבתך, ועתה אקיים את המקרא: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך". מסופר על ה"חפץ חיים", שכשנפטר בנו, לאחר ההלוויה אמר בקול, "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך וכו'", וסיפר את הסיפור על אותה אשה, ואמר, רבון כל העולמים, האהבה שהרגשתי עד עכשיו לבני, הריני מקדיש אותה אליך.

"ובכל מאדך" (י' - ה')

רק ליחיד נאמר "ובכל מאדך", אבל בפרשת "והיה אם שמוע" שהמדובר לרבים, לא נאמר "ובכל מאדכם". אומר הרבי מקוצק, כי אצל רבים, ענין הפרנסה זה סכנת נפשות, וממילא זה נכלל ב"ובכל נפשכם".

"ובכל מאדך" (י' - ה')

בכל ממוןך. [רש"י]

שואל בעל ההפלאה, על "בכל נפשך" נדרש אפילו הוא נוטל את נפשך, מדוע לא נדרש כך גם על "ובכל מאדך", אפילו הוא נוטל את כל ממוןך? ומתרגן, כשלוקחים מהאדם את כל כספו, אין בזה חידוש שהוא נשאר חרד לדבר ה', להיפך, על פי רוב, שומרים מצוות ה' דווקא בשעת מצוקה, בזמן של עוני ודלות. חידוש גדול הוא כשעובדים את ה' מעושר ומרווחה. ובשם הגר"א מוילנא אומרים, תעבוד את ה' אפילו בכל ממוןך, אפילו שיש לך ממון רב.

"ובכל מאדך" (י' - ה')

בכל ממוןך. [רש"י]

הקשה ה"אמרי אמת" (ואתחנן תרצ"ב): מי שהוא עני ואין לו כסף - האיד הוא מקיים מצווה זו? אולם שמעתי מחסיד ישיש שאמר בשם החידושי הרי"ם ז"ל, שאמר לאחד עצה בעבודת ה', כתוב במשנה באבות (פ"ב - מ"א) 'והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה', היינו שכל אחד צריך לעשות חשבון שאפילו שאין לו כסף - הרי יש לו תשוקה לכסף, הרי חושב שכסף זה דבר טוב, ורוצה שיהיה לו מיליונים שיוכל לעשות מצות ומעש"ט. ואם יתנו לו מיליון כדי שלא יניח תפילין או שלא ישמור שבת או שאר מצוות - בודאי לא יסכים לזה, וע"י החשבון הזה צריך שתהיה לו שמחה מעשיית המצוה כאילו הרויח המיליון. חשבון זה יכול גם עני לעשות, ונמצא שכל יהודי יכול לקיים 'בכל מאדך'.

"ואהבת את ה' אלקיך וכו' ובכל מאדך" (י - ה)

"בכל מאדך" - כל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר ובכל מאדך. דבר אחר ובכל מאדך בכל מדה ומדה שמוודד לך בין במדה טובה בין במדת פרענות. [רש"י]

מניין למד רש"י שכוונת המילה מאוד היא ממונך? מבאר סבו של החיד"א, תאוות הממון שונה היא מכל שאר תאוות האדם. בכל שאר התאוות קיים מצב של "שובע", לכל הפחות לזמן קצר שאותו אדם מרגיש כאשר הוא מילא את תאוותו. אבל לתאוות הממון אין גבול ואין שובע, שהרי "יש לו מנה רוצה מאתיים", ומיד כאשר ממלא האדם את תאוותו משיג לעצמו מנה אחד, מתעוררת בו תאוה חדשה למאתיים, לכן ראוי תאוה זו להיות רמוזה במילה "מאוד".

רבי יהושע אייזיק שפירא [ר' אייזל חריף] זצ"ל היה מסתובב בין בתי העשירים, ומציע להם לקנות את ספריו, כדי שיוכל להתפרנס מכך בלא להזדקק לצדקה. כשהוציא לאור את ספרו 'מרבה תבונה' שהוא מעט חכמות ורב האיכות, פנה עמו לבתי נדיבי עם שיאותו לרכוש את ספרו. עלה לביתו של עשיר אחד והציע לו לקנותו תמורת רובל אחד. הביט הגביר בספר ובבעליו חליפות, ותמה, על ספר קטן כל כך מבקש אתה רובל שלם? ! נענה רבי אייזל ואמר: רואה אני כי סבור אתה כמו הדבר אחר. נבהל העשיר ולא הבין פשר אמירתו החריפה של הרב. הסביר **רבי אייזל** את כוונתו: שאלתך תואמת להפליא את הדבר אחר שברש"י, 'בכל מדה ומדה שמוודד לך'. כך אתה עומד ומוודד את הספרים, ורוצה לשלם לפי גודלם ומשקלם. אולם אני איני סובר כמו הדבר אחר, אלא כשיטת המאן דאמר הראשון ברש"י: 'בכל ממונך'. התשלום אינו לפי עובי הספר, אלא לפי כמות ממונך, שהוא די והותר כדי לרכוש את הספר ... (ר' אייזל חריף פט"ו)

גביר גדול היה ר' דוניש ז"ל, גם המהפכה הגדולה ברוסיה שבה הפסידו הכל את כספם, לא פגעה בו, והוא נותר עתיר נכסים. בכל פעם שפנה אליו **הסבא מנובהרדוק** זצ"ל בבקשת תרומה למען החזקת הישיבה, פרנסת תלמידי חכמים או כל עזרה לעניים, היה ר' דוניש נענה בחפץ לב ומוזיל מהונו בשמחה וביד רחבה. פעם פנה אליו תלמיד חכם מפורסם בבקשת תרומה למען מטרה נעלה, ואף נקב בסכום הדרוש לו, תוך ציפייה שר' דוניש יתן לו כהרגלו ביד רחבה, אולם ר' דוניש נתן לו הרבה פחות משתכנן. פנה הרב המאוכזב אל ר' דוניש בתמיחה: מדוע לסבא מנובהרדוק אתה נותן ככל שיחפץ וכל אימת שביקש, ולי אתה מקמץ בנתינתך? כלום מטרותי נעלות פחות ממטרותיו? השיבו ר' דוניש: כאשר נכנסת לביתי ראיתי שאתה לבוש בהידור, נראה היה שלפני שבאת הנה החלפת מחלצותיך, צחצחת נעליך, והתארגנת כראוי כדי לכבד עשיר כמוני. כאשר באת לכאן, פנית אלי בנימוס וחנופה, רק משום שלי יש כסף. אם כה אתה מכבד ומיקר את כספי, אם גם אתה סבור שיקר ונכבד הוא - הרי שגם אני מכבד אותו ושומר אותו לעצמי ... לעומתך, **הסבא מנובהרדוק** אינו מתהדר טרם בואו הנה, ובאבק הדרכים שבמנעליו הוא דורך על השטיחים הפרוסים כאן מקיר לקיר. הוא נכנס ומתיישב על הכורסה מולי ומתחיל לעורר אותי במנגינה נוגעת ללב: 'אוי

אוי, ר' דוניש, מה יהא עליך? מה תעשה בכסף בעולם האמת?' הוא מוכיח ומייסר אותי שעה ארוכה, עד שהכסף מאבד את כל ערכו בעיני. לפיכך אני מאפשר לו לקחת את ה'כלום' הזה, שמכונה בפי ההמון 'כסף', ולעשות בו ככל אשר יחפוץ ...

"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" (י - ו)

הרבי מקוצק הסביר פסוק זה: הדברים צריכים להיות מונחים על הלב כאבן, וכאשר ייפתח הלב ברגע המיוחד, יכנסו הדברים לתוכו. פירוש הדברים, הלב על פי רוב סגור הוא, ואין הדברים נכנסים בתוכו, אבל אין להתפעל מזה, אין להרפות בעבודת ה', והיו הדברים מונחים כאבן על הלב מבחוץ, וברגע של התעוררות, כאשר ייפתח הלב, יכנסו הדברים לתוכו פנימה.

רבי יהודה צדקה אמר פעם באסיפה שנועדה לשכנע הורים שישלחו את בניהם לבתי ספר תורניים מן המובהרים: כתוב שמי שקורא ק"ש ללא תפילין וציצית, מעיד עדות שקר בעצמו, שהרי כתוב "וקשרתם לאות על ירך", והיכן התפילין שלך? זאת עדות שקר. ולא זו אף זו, אם אחד קורא קריאת שמע אך ילדיו לומדים בבית ספר מפוקפק, גם הוא מעיד עדות שקר בעצמו, שהרי כתוב "ושננתם לבניך", ואיפה הבן שלך לומד?

"ושננתם לבניך" (י - ו)

כותב ה"ילקוט גרשוני" [אותיות חלק א' עמוד מ"א], הבנים משולים לעץ, העץ כל זמן שהוא קטן, הוא רך ואפשר להטותו לכל צד, אבל כאשר יגדל, כבר קשה הוא ואי אפשר להזיזו. ועל פי זה מבארים את הפסוק [תהילים קכ"ז - ד'] "כחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים". כלומר, כמו החיצים, כל זמן שהם ביד הגיבור, יכול הגיבור להשליכם אל המטרה ויכול להטותם לאן שירצה, "כן בני הנעורים", כל זמן שהם בידך ותחת רשותך, תוכל לגדלם ולנהלם בדרך הטוב והישר כמו שתראה.

ל"חידושי הרי"ם" היו שלוש עשרה ילדים שנפטרו בחייו. בכל האסונות לא הוריד דמעה, ורק אמר "ה' נתן וה' לקח", אבל כשמת ילדו האחרון, לא יכל להתאפק ובכה בכי מר. שאל אותו אחד החסידים, מדוע עד עכשיו הבלגת על רגשותיך, והפעם לא? אמר: על זה אני בוכה, שלא אוכל לקיים עוד מצוה של "ושננתם".

"ושננתם לבניך" (י - ו)

"אלו התלמידים" [רש"י בשם הספרי]

שואל **רבי יחזקאל סרנא**, א"כ, מדוע לא כתוב "ושננתם לתלמידך"? אלא מכאן, שאם לא מתייחסים לתלמידים כאל בנים, גם תלמידים אינם.

"ושננתם לבניך ודברת בם" (י - ו)

מדוע לא נאמר "ודברו בם" כהמשך ישיר לתחילת הפסוק, העוסק בחינוך הבנים? אלא, "ודברת בם" הינו ציווי המופנה אל האב המחנך, כי אם אדם רוצה להטמיע בבניו את לימוד התורה ואת החינוך הטהור לקיום התורה

ויאמר ה' על עזבם את תורת, ופי' חז"ל שלא ברכו בתורה תחלה. והר"ן בנדרים הסביר שהתורה לא היתה חשובה עליהם עד כדי כך שיברכו על זה. פירוש הדברים, השאלה היתה לא על דור החורבן, שהרי כל אחד היה יכול לענות על זה שהרי עברו על ג' עבירות חמורות, השאלה היתה, מה גרם לכל ההדרדרות הזאת. והתשובה היא - שבעיני האבות לא היתה התורה כל כך חשובה למעשה, כלפי חוץ אי אפשר היה להרגיש שום חסרון, למדו, התמידו וקיימו "לא ימושו מפיד" אבל אם רוצים למסור את התורה לדור השני, הרי הדור השני לא מקבל את התורה אם בלב פנימה של האב אין התורה חשובה כל כך וממילא מתגלגלים ויורדים הדורות עד שמגיעים למה שהגיעו בימי חורבן בית ראשון.

"ושננתם לבניך ודברת בם" (י - יז)

בספר "כרם חמד" שואל, היה לה לתורה להקדים "ודברתם בם" ורק אח"כ "ושננתם לבניך", שהרי איך אפשר לשנן לבנים בלי "ודברת בם"? ומתיר, בפסוק זה מרומזים דברי הגמ' [קידושין כ"ט:] "הוא ללמוד ובנו ללמוד מי קודם למי"? הוא קודם. אבל אם בנו זריו וממולח, בנו קודם לו. מדוע? כי כל אחד צריך להביא את התועלת הכי גדולה בתחום שלו, אם זבולון עושה עסקים טובים ויששכר מצליח בתלמודו, זו התועלת הגדולה לשניהם, ואין להם להחליף את התפקיד ביניהם. עוד אומרת הגמ' [שם] "ושננתם לבניך" שיהיו דברי תורה מחודדים בפיד, ולכן הקדימה התורה "ושננתם לבניך", כי מדובר בבן שהוא מחודד, ובמקרה כזה בנו קודם לו, לכן רק אח"כ "ודברת בם".

בשם האדמו"ר מטשורטקוב אומרים שתירץ, רק כאשר מקיים אדם מצוות "ושננתם לבניך", אז הוא יכול לקיים את המשך הפסוק "ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", כיון שיש לו במה לשוחח עם בנו, אך אם אינו משנן לבנו תורה, אין הוא יכול לקיים מצוות "ודברת בם" כשהולך עם בנו.

בספר "משמר הלוי" לרבי משה מרדכי שולזינגר מביא מעשה שהיה הממחיש כמה השקעה צריכה להיות ב"ושננתם לבניך" ודברת בם. לילה אחד, פגש רבי עזרא ברזל זצ"ל מגיד שיעור בשיבה פלונית כשהוא רץ... שאל אותו ר' עזרא: לאן אתה רץ?... והוא השיב: אני רץ לחתונה... אומר לו ר' עזרא: מותר לך ללכת לחתונה?... אתה הולך לחתונה, ומחר בשיעור כשישאלו אותך פשט בגמרא, או שישאלו אותך פשט בתוס', תגיד "הייתי בחתונה"?... "לא הספקתי להתכונן"?! אתה "מגיד שיעור" וכי הנך חושב שיש לך בזה תואר של "מגיד שיעור", ודי בזה? תדע לך שאתה עבד... אתה משועבד... ואתה צריך לבוא ולהגיד שיעור, ומה זה לבוא ולהגיד שיעור בלי להכין?... ולסמוך ע"ז שהבעלי בתים שומעי השיעור, יירדמו באמצע... אדרבה, אתה צריך להכין את השיעור בצורה כזו שהשיעור שתגיד יעיר אותם ויקין אותם... אתה צריך להתכונן לומר שיעור שאפילו אנשים עייפים, מהמתיקות ומהשמחה של תורה שבשיעור, זה יקין אותם וילהיב אותם... זה המגיד שיעורים צריכים לדעת, שאין דבר כזה לומר שיעור בלי להכין...

והמצוות, צריך בראש ובראשונה לעשות זאת בעצמו, ולהיות להם לדוגמא חיה. וכפי שמסופר, פעם מיישהו הגיע לרבי מקוצק, וביקש ברכה לבנו שילמד היטב. אמר לו הרבי, העובדה שאתה בא לבקש ברכה שבנך ילמד, היא סגולה נפלאה שתגרום לכך שגם הוא בבוא היום יגיע לבקש ברכה שבנו ילמד, אבל אם אתה רוצה שהוא עצמו אכן ישב וילמד, עליך להתחיל ללמוד בעצמך.

לפי"ז מובן הפסוק כהמשך ל"ואהבת את ה' וכו' והיו הדברים וכו' ושננתם לבניך" [י - ה' - יז], פתח בציווי על אהבת ה' ועל מסירות נפש לה', והמשיך בציווי על לימוד התורה.

מספרים, משכיל אחד נזדמן לחצירו רבי גרשון העניך מראדזין זצ"ל, וראה את הרבי פוסע בחדרו הנה והנה כשהוא מהמהם בנעימה קצובה: 'בם, בם, בם'. וישאל את הרבי: מה פשר 'בם, בם' זה? השיבו הרבי: מקרא מפורש הוא 'ודברת בם'. התחיל גם הלה לפזם בדרך היתול - 'בם, בם, בם'. אמר לו הרבי: על זה נאמר 'צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם'.

"ובכל נפשך" (י - ה) "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך" (י - יז) "ושננתם לבניך ודברת בם" (י - יז)

מדוע נסמכו זה לזה, הלא לימוד התורה וקיום המצוות הוא דבר יום יומי, ומסירות נפש אינה דבר שבכל יום? אומר ה"חפץ חיים", כל יהודי מצהיר שהוא מוכן למסור את נפשו וכל ממונו על קידוש ה', אבל איך הוא יוכל לבחון את עצמו אם כנים דבריו? הרי ב"ה אנו מקווים שאף אחד לא יצטרך לעמוד בניסיון קשה שכזה, ובכל זאת, איך ניתן לבדוק זאת? באה התורה ואומר לנו, מהו המבחן, האם קיימת "ושננתם לבניך ודברת בם", אם דבר כזה שהוא מעשים שבכל יום ובר השגה, ובכל זאת אינך מקיים אותו כראוי, אז גם ודאי ש"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" לא תקיים.

מספר הרב ישר, פעם בא יהודי אל ה"חפץ חיים", וביקש ממנו ברכה להצלחה בחינוך הבנים. ענה לו ה"חפץ חיים", לא בברכה מחנכים את הילדים, אלא במכירת הכר שמתחת למראשותיך לתשלום שכר לימוד.

"ושננתם לבניך" (י - יז)

הגר"א מוילנא אמר, שבפרשה קטנה של קריאת שמע נרמזים כל העשרת הדברות "אנכי" - ד' אלוקינו ד' אחד, "לא יהיה" וכו'. והלאו של "לא תרצח", מרומז בפסוק שלפנינו "ושננתם לבניך" עפ"י האמור בספרי [עקב מ"י] כי כל מי שאינו מלמד את בנו תורה כאילו רצחו. ואף שאדם שלא מלמד את בנו תורה לא מרגיש כך, אבל כך כתוב בספרי.

הגמ' בנדרים [פ"א]. מביאה את דברי הנביא ירמיהו [ירמיה ט' - י"א] "מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי יהוה אליו ויגדה על מה אבדה הארץ", ופסוק זה נאמר על חורבן בית ראשון שעברו בו עבירות חמורות כעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ובכל זאת אומרת הגמ' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב [שם י"ב]

תורה לעצמו, הוא קודם למצות תפילין, אבל בפרשה השניה שכתוב בה "ולמדתם אותם את בניכם", היינו ללמוד אחרים, מצות תפילין קודמת. וכן אמרו חז"ל בברכות [י"ד:], מדוע קדמה פרשת "שמע" ל"והיה אם שמוע", שזה ללמוד וזה ללמד, לכן מובן שבפרשה ראשונה הוקדמה מצות תלמוד תורה לתפילין, ובפרשה שניה הוקדמה מצות תפילין.

"ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך"
(י' - ד')

בישיבות ליטא היה נהוג ללמוד בעמידה, לכל בחור היה סטנדר עליו היה נסמך בעת לימודו. פעם ראה צורבא מרבנן את הגאון רבי יוסף רוזין זצ"ל – הרוּגוּצ'ובר שהיה אז צעיר לימים, כשהוא לומד בישיבה, ותמה ושאלו: מדוע הגך משנה מן המקובל, ויושב? השיבו רבי יוסף על אתר: דברי חז"ל במסכת מגילה [כ"א] הם: 'כתוב אחד אומר ואשב בהר ארבעים יום', וכתוב אחר אומר ואנכי עמדתי בהר', אמר רב, עומד ולומד יושב ושונה, מכאן אנו למדים שבלימוד ראשון יש לעמוד, אך השונה תלמודו רשאי לשבת. והיות שכבר עברתי ב"ה על כל הש"ס וספרי הפוסקים, איני אלא חוזר על תלמודי, ורשאי אני לשבת'.

כששמע הצעיר את התשובה השנונה, הגיב ברוגז: לכל דבר יש לכם מאמר חז"ל מן המוכן!

חיך רבי יוסף ואמר: 'אם תרצה, יש לי גם פסוק מפורש מן התורה, שנאמר: 'ושננתם לבניך' - בשעה שאתה משנן את תלמודך, אז 'ודברתם בם בשבתך', רשאי אתה לעשות זאת בישיבה' ...

ה"חת"ם סופר" זצ"ל הגיע פעם לוויען והתאכסן ימים אחדים יחד עם עשיר בר אוריין מעיר פרעשבורג. העשיר היה טרוד מאד בעסקיו וכל אותם הימים לא למד מאומה, הדבר לא מצא חן בעיני ה"חתם סופר" והוכיח אותו על כך, אך העשיר הצטדק בפניו כי עסקיו הרבים אינם מותירים לו זמן פנוי ללמוד. ענה לו ה"חתם סופר": בוא ואראך עצת ה' בתורתו הקדושה, 'ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, כך פירשו - 'ודברת בם' - בדברי תורה בכל יום תמיד, זאת תוכל לעשות 'בשבתך בביתך' - בהיותך פנוי מעסקך, אך 'ובלכתך בדרך' - מה תעשה?! העצה היעוצה 'ובשכבך ובקומך' - כלומר בלילה בזמן שכיבה קודם השינה, ובבוקר בזמן קימה מיד אחרי ברכת התורה - חטוף איזה ספר להגות בו, מעט אמנם כי הנך טרוד ביותר, אבל אי אתה בן חורין להיבטל ממנו לגמרי.

"וקשרתם לאות על ירך וכו' וכתבתם על מזוזות ביתך" (י' - ח' - ט')

יש להבין, מדוע מזכירה התורה כתיבה, רק במזוזה ולא בתפילין, אף שבודאי גם תפילין יש לכותבן כמו מזוזה. ותירץ בספר "מגילת ספר" עפ"י מה שכתוב בגמ' במנחות [ל"ב] ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה או משום דמזוזה צריך שרטוט, אבל תפילין אפשר לעשות מס"ת שבלה. וא"כ י"ל, שלתפילין לא צריך כתיבה, שהרי יכול לקחתו מס"ת, משא"כ מזוזה שאין לקחתה לא מס"ת ולא מתפילין וא"כ צריך כתיבה בפני עצמה, ולכן דווקא במזוזה כתבה התורה את עניין הכתיבה.

מוסיף רבי משה מרדכי, באזני שמעתי פעמים רבות איך שרבי עזרא אומר למגידי שיעורים: "להגיד שיעור זה מושחזק?... מי גדול לנו מהרבי שלנו, שר התורה, הרב אברמסקי זצוק"ל, שהיה אומר שלפני שיעור שהוא אומר בישיבה, הוא לומד את הדף גמרא שמונה פעמים... ולפני שהוא אומר שיעור ל"בעלי בתים" הוא צריך להכין את דף הגמרא ארבע עשרה פעמים... וכשהיה אחד שואל את הרב שאלה באמצע השיעור, היה אומר: "סליחה, ארבע עשרה פעמים הכנתי את הדף גמרא הזה עד שנעמדתי כאן ללמוד אותו, כמה פעמים אתה ראת את הדף הזה לפני שאתה שואל את השאלה "הגדולה" שלך?... והיה אומר, שיש נס שהוא לא נבדק אצל רופא לב לפני שהוא אומר שיעור! לא יאומן כי יסופר... ואנן, מה נענה אבתריה...

"ודברת בם" (י' - ז')

הגמ' ביומא [י"ט:] דורשת "ולא בדברים אחרים". רבי ישראל סלנטר היה ממשיך זאת לאדם שניתק את פסי הרכבת בקטע קצר של כמה מטרים, לכאורה אותו יכול להיתמם ויאמר, וכי מה חשיבות יש לכמה מטרים לעומת אלפי קילומטרים של מסילת הברזל. אבל כל בן דעת מבין, כי במעשה זה הוא ממיט אסון גדול על נוסעי הרכבת. כך גם עם ישראל, הגם שאלפי שנים עוסקים יהודים ועמלים בתורה, מ"מ כל הפסקה בלימוד שלא לצורך, ולו גם לשעה קלה, נזקה גדול וסכנתה מרובה עד למאוד.

"ודברת בם" (י' - ז')

התורה שבכתב מתחילה באות ב' - "בראשית", והתורה שבע"פ מתחילה [ברכות ב.] באות מ' - "מאמית", אומר הגר"א מוילנא [מובא ב"קול אליהו"], זהו שאמרו חז"ל "בם" יש לך רשות לדבר, היינו בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, הרמוזות במילה בם, וזה מה שכתוב בתהילים [ס"ה - י"ח] "ה' בם סיני בקודש", ששתי התורות ניתנו למשה רבנו ע"ה בהר סיני.

כתב החיד"א, רבי יוסף שמואל רב בפרנקפורט בעל "מסורת הש"ס" ו"נר מצוה ותורה אור" למד במשך עשרים וחמש שנה בעמידה, ועבר על כל הש"ס ארבעים ושנים פעם, וקיים בעצמו את הפסוק "ודברת בם".

משכיל אחד נזדמן לחצירו של רבי גרשון העניך מראדזין זצ"ל, וראה את הרבי פוסע בחדרו הנה והנה כשהוא מהמהם בנעימה קצובה: 'בם, בם, בם'. וישאל את הרבי: מה פשר 'בם, בם' זה? השיבו הרבי: מקרא מפורש הוא ודברת בם'. התחיל גם הלה לפזם בדרך היתול - 'בם, בם, בם'. אמר לו הרבי: על זה נאמר 'צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם'.

"ודברת בם" (י' - ז')

שואל רבי חיים קניבסקי, מדוע בפרשה ראשונה של שמע הקדימה התורה מצוות תלמוד תורה למצוות תפילין, ואילו בפרשה השניה הוקדמה מצות תפילין למצוות תלמוד תורה? ומתיר, התוס' בסוף פרק ראשון של ב"ק נ"ה והאמר מ"ר] כותב, שלעצמו קודם תלמוד תורה לתפילין, ולאחרים מצות תפילין קודמת. לכן, בפרשה ראשונה שנאמר "ודברת בם" היינו חיוב לימוד

"והיו לטוטפות בין עיניך" (י' - ה')

אסורות, ואפילו קדלי חזיר, וזה בזמן שאין להם מאכלות מותרות (רמב"ם). ולכן הזהירה מיד התורה השמר לך פן תשכח את ה' אלוך, שכן מאכלות אסורות טבעם לטמטם את הלב, ולטמא את נפשו של היהודי. ואפילו אם יאכלו את המאכלות האסורות בהיתר כאשר הותר להם לאכול קדלי חזיר לפי שעה, בכל זאת נשקפת להם סכנה לשכוח את ה', וזקוקים הם לשמירה מעולה יותר. ולכן גם מצינו בחוליה מסוכן שהרופא אומר שהוא צריך בשבת לחתיכת בשר, הדין הוא שעדיף לשחוט לו כשירה, ולא ליתן לו בשר נבילה, שאם צריך מחמת פיקוח נפש לבשר, מותר לחלל עבורו את השבת ולשחוט, אבל אין ליתן לו בשר נבילה שעשויה היא לטמטם את הלב.

"ואכלת ושבעת" (י' - י"א)

מורן ה"חפץ חיים" זצ"ל היה נוהג ללמוד מכל דבר שאירע בחייו, את הנהגת השם יתברך. כך היה גם כאשר ה'חפץ חיים' ניסה להאכיל את ילדו, והילד לא רצה לפתוח את הפה. בספר 'מסילות חיים בחינוך' מסופר מפי רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, גאב"ד דפוניבז, כאשר ביקר פעם הגרי"ש את ה"חפץ חיים" בביתו, עסק הכהן הגדול בהאכלת ילדו הקטן, והנה הילד הקטן סוגר את פיו ולא רוצה לאכול מאומה. פנה ה"חפץ חיים" אל הרב מפוניבז ואמר לו: הכל יודעים שהיצר הרע נכנס לאדם מרגע צאתו לאוויר העולם, ותמיד היה לי קשה - על איזה דברים יכול היצר הרע להסית ילד בן יומיו? האם יש באפשרותו להסיתו שלא ילמד תורה, או לגרום לו שלא לקיים מצווה זו או אחרת? הרי הוא אינו חייב כלל במצוות. אבל כאשר רואה אני את הילד הקטן שהוריו רוצים להאכילו והוא סוגר את פיו, הרי לנו דוגמא של יצר הרע הנכנס בליבו של פעוט שכזה, שהמצווה היחידה העומדת לפניו בימים אלו היא - לאכול כדי לחזק את גופו וכדי שיוכל ללמוד תורה בעתיד, ואז בא אליו היצר הרע ומסית אותו שלא לאכול, והוא שומע לו ...

"את ה' אלקיך תירא" (י' - י"ג)

הגמ' בבבא קמא [מ"א:] אומרת, שמעון העמסוני היה דורש כל "אתיך" שבתורה (כל מקום שמוזכרת המילה "את" - היה דורש ולומד משם משהו). כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא", פירש, לא ידע מה לרבות, עד שבא רבי עקיבא ולימד "את" לרבות תלמידי חכמים.

שואל רבי מרדכי דרוק, שמעון העמסוני מסר את כל נפשו לדרישת ה"אתים" שבתורה, הוא הקים מפעל חיים שהקיף את כל מקצוע דרישת ה"אתים" שבתורה, ולמרות זאת, הוא הגיע לבסוף למקום בו לא יכל להתקדם, חומה ענקית בדמות "את ה' אלקיך תירא" ניצבה מולו, והוא לא מצא כל דרך להבקיע אותו. לעומתו, מגיע רבי עקיבא, וכ"משחיל בנייתא מחלבא" (כמו להוציא שורה מתוך החלב) דורש "לרבות תלמידי חכמים" מדוע שמעון העמסוני לא דרש זאת? התשובה מונחת בשמעון העמסוני עצמו, ר' עקיבא התבונן וראה איך אדם לוקח מפעל חיים בו השקיע את דם התמצית שלו, ומשליך אותו בין רגע לגניזה, מה קרה? "את ה' אלקיך תירא"! אם אינך מוצא מה לדרוש ראייה שכל ההכרח לדרשות אינו נכון, אבל להיכן נעלמו הנגיעות? הלוא חיים שלמים הקדשת לדרישת האתים שבתורה, האם נכון יהיה להשליך הכל? אולי עדיף להשאיר את הענין על

הרב מבריסק נהג לנפוש מידי שנה במרחצאות המרפא של קריניץ. באחד הבקרים, כשחזר לאכסניה בה התגורר, גילה שם, לצד ארוחת בוקר, כרך ב' של שו"ת "דברי חיים" עם סימניה שמפנה לאחד הסימנים. הסימניה היתה מונחת בחלק או"ח סימן ו', שם כותב ה"דברי חיים", ששימוש במראה כדי לבדוק אם התפילין מונחות כסדרן, הוא מנהג בורות, ויש בהסתכלות זו חשש של "לא ילבש". ובאותו בוקר, הלוא הסתכל מורן הגרי"ז במראה אם התפילין בראשו מונח במקומו. בעל האכסניה התבייש להעיר בפירוש, ולכן שיגר תוכחה מרומזת באמצעות הנחת הספר על שולחנו, ובלבד "להציל" את מורן הרב מבריסק מלהיכשל באיסור דאורייתא. מורן הגרי"ז קלט מיד את כוונת המארח, ואמר: הנה, חסיד אתה, ולכן אסביר את עצמי לפניך כלשון החסידים. פעם ירדו גשמים חזקים בחג הסוכות, ומורן ה"דברי חיים" נשאר לשבת בסוכה. שאלו אותו: הלא הגמ' אומרת שמי שנשאר בסוכה נקרא שוטה? ענה: אהיה הדיוט, והעיקר שבסוכה אשאר. אף אני אומר, אהיה בור כלשון התשובה, ובלבד שאניח תפילין כהלכה.

"והיו לטוטפות בין עיניך" (י' - ה')

'טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים' [רש"י ע"פ סנהדרין ד:].

מספר מחנכים נכנסו אל מורן ה"חזון אי"ש" זצ"ל ושאלו - הכיצד באה שפה זרה לתורתנו הקדושה - 'טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים' והשיבם: הקב"ה ברא את העולם בלשון הקודש, ובכל שפה מעורב כמה מילים מלשון הקודש המקורית, וממילא 'טט' ופת' זה לשון הקודש - רק שאצלינו לא משתמשים עם תיבות אלו, אבל במקומות ההם משתמשים בהם ובאמת מלשון הקודש הם.

"והיה כי יביאך ה' אלקיך וכו' ובתים מלאים כל טוב וכו' השמר לך פן תשכח

את ה'" (י' - י"ב)

בספר "תכלת מרדכי" על הרמב"ן [עמוד קנ"ב] שואל, למה שישכחו את הקב"ה בכניסתם לארץ עד שהיה צורך להזהירם על כך? ומתרץ, ה"שולחן ערוך" [זורה דעה סימן פ"א סעיף ז'] פוסק, תינוק מותר לינק מאשה גויה, אבל יניקה זו מטמטמת את הלב. וכך גם הדין באשה מינקת, שגם אם הותר לה לאכול מאכלות אסורות, בגלל פיקוח נפש, בכל זאת לא תניק, כי יש בזה היזק לתינוק. הגמ' בחולין [י"ז:] אומרת, בשבע שנים הראשונות שבני ישראל נכנסו לארץ ישראל, התירו להם לאכול בשר חזיר, הרמב"ן כותב שהיתר זה הוא גזירת הכתוב, ואילו הרמב"ם כתב שזה משום סכנת נפשות, ובכל זאת אין זה אלא היתר על פי הדין, אבל הפסוק רומז לנו שאף אם הותר הדבר מצד הדין, הרי בפועל עדיין מאכלים אלו מטמטמים את הלב. וזו כוונת הפסוק: אחר שתבואו לארץ ותמצא בתים מלאים כל טוב, ובהם מאכלות אסורות, אפילו שמותר לך אז לאוכלם, בכל זאת "השמר לך פן תשכח את ה'", כי מאכלים אלו מטמטמים את הלב.

ה"משך חכמה" מתרץ, מהפסוק ובתים מלאים כל טוב למדו חכמים שבשעת מלחמת מצווה של כיבוש ארץ ישראל, התירו לישראל מאכלות

מכוננו ורק לציין בהערת שוליים "צריך עיון"? היכן בעולם כולו תמצא אדם שמסוגל להודות ולוותר על מפעל חיים שלם? את זה תמצא רק אצל תלמיד חכם. מיד עמד ר' עקיבא ודרש: "את ה' אלקיך תירא - לרבות תלמידי חכמים".

המגיד מדובנא ביאר על פי משל מדוע רבי עקיבא דרש את לרבות תלמידי חכמים. משל לעיוור שהיה מחזר על הפתחים, ובעירו כולם עניים, לכן עלה בדעתו לנסוע למדינה אחרת לקבץ שם נדבות ברווח. כיוון שהיה עיוור, לקח לו בן לווייה שיוליכו ממקום למקום וסידר לעצמו "רישיון מעבר" למדינה אחרת. כשיצא מעירו לעבור למדינה אחרת, עצרו אותו שומרי הגבולות, וביקשו ממנו את הרישיון. הוציא להם את האישור, והראה להם. אמרו לו, אכן הדרך פתוחה לפניך עבורך, אבל היכן הרישיון למלווה שלך. ענה להם העיוור, האישור כתוב ברישיון שלי, שהרי כתוב בו שפלוגי יכול לעבור ממדינה למדינה, והרי עיוור אינו יכול לנוע לבדו, א"כ, בוודאי הרישיון הוא גם על המלווה. והנמשל, כיון שהתורה אומרת "את ה' אלקיך תירא", הרי האדם הפשוט נחשב כעיוור שאינו יודע ואינו מסוגל לראות את הדרך הטובה שיוכל לרכוש את היראה, ע"כ שעלינו לירא אף מתלמידי חכמים המלמדים את האדם בינה ודרכי יראה, שאם לא כך, איך נשיג יראה ה'.

"את ה' אלקיך תירא" (י' - י"א)

אמרו חז"ל [בבא קמא מ"א:]: שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתני בשבתורה, כיוון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא", פירש וכו' עד שבא רבי עקיבא ולימוד: "את ה' אלקיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים [פסחים כ"ב: ב"ק מ"א. קידושין נ"ז]. וכתב בעל הטורים: "תירא" בגימטריה "'תלמידי חכמים".

וביאר כ"ק האדמו"ר מקלויזנבורג וצ"ל בספרו "שפע חיים" - [ויקהל], שרבי עקיבא דרש כאן שמי שחפץ לזכות ליראת שמים אמיתית, עליו לירא קודם כל מתלמידי חכמים, שכן מי שאינו ירא מתלמידי חכמים, וממילא מזלזל בדבריהם ואינו מכבדם כראוי, סופו יהיה שימרוד גם בהשי"ת ויהיה כופר בעיקר.

נלמד זאת מדברי חז"ל בגמרא [שבת קי"ט:]: "לא חרבה ירושלים אלא בעוון שביזו בה תלמידי חכמים". אף שהיו לקויים בעבירות חמורות, גילו לנו חז"ל שהמקור והשורש שביזו נפלו בני ישראל לכזו שפלות, הוא משום שביזו תלמידי חכמים. שכן כל זמן שפשוטי העם כיבדו תלמידי חכמים כראוי ונרתעו מהם, זכו להארה ממרום ולסייעתא דשמיא שיוכלו ללכת בדרכי ה'. ואולם כשביזו תלמידי חכמים, הסתלקה מהם ההשגחה העליונה, וממילא נכשלו בכל העבירות החמורות, וזה שגרם חורבן עיר הקודש, כמו כן אנו רואים זאת במה שאמרו חז"ל [סנהדרין צ"ט:]: מיהו אפיקורס? זה המבזה תלמיד חכם. והמבזה תלמיד חכם הריהו מבזה את דבר ה' ואין לו חלק לעולם הבא.

וכן אמרו חז"ל בגמ' [ברכות ל"ז:]: רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. המכנה המשותף לכל אלו שהם חוסר כבוד לרבו, ורואים בגמ' שהמזלזל ברבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

רואים אנו ממאמרי חז"ל אלו כמה תלויים אמונת וכבוד תלמידי חכמים ואמונה בהקב"ה זה בזה, ומי שאינו מכבד תלמידי חכמים כראוי סופו שימרוד גם בהקב"ה ויהיה כופר בעיקר.

"ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה" (י' - כ"ד)

רבי יוסף סוסו הכהן, סגן ראש הרבנים בטונים, מספר: דרשן אחד הגיע יום אחד לעיירה, ושאל יהודי מקומי על איזה נושא כדאי לדרוש. טען לו אותו יהודי שאצלם הכל בסדר, אמנם לא עושים הרבה מצוות, אך מקפידים מאוד להתרחק מעבירות. שלח הדרשן את עוזרו להביא בד שחור גדול, לקח נבילה של חמור, כיסה אותה בבד והזמין את כל אנשי העיירה להשתתף בהלוויה של מות מצוה ולשמוע את ההספד עליו. כל אנשי העיירה הגיעו להלוויה, והדרשן החל בהספדו: אוי, הנפטר המוטל לפנינו, איזה צדיק היה, אף פעם לא עשה עבירה, כל חייו אכל רק קש, הלך בחום השמש, התגלגל בחורף בשלג ומעולם לא התלונן, אוי, צדיק גדול נפטר מהעולם. כל הקהל געה בבכי. הסיר הרב את הבד השחור, ולנגד עיני כולם נתגלתה נבלת החמור. שאלו את הרב לפשר מעשיו, אמר הרב, לא שיקרתי במילה אחת! חמור זה לא עשה בחייו עבירה אחת, היה אוכל קש, סובל מחום השמש, מתגלגל בשלג, אבל מה לעשות חמור נשאר חמור. דהיינו, חוץ מאשר "סור מרע", חייב להיות "עשה טוב", וזה מה שאומר הפסוק "לעשות את כל החוקים האלה".

"וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' וכו' כאשר ציונו" (י' - כ"ה)

רבי אליהו חיים מייזל, אב"ד לודז', היה אומר, יש אנשים הפוטרם עצמם מכל מצוות התורה, בנדבת ליבם, בצדקה שמפזרים ביד רחבה, ועליהם אפשר לומר "וצדקה תהיה לנו", רק אז נחשב הצדקה לשלנו, "כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת", אבל בלי קיום התורה והמצוות, גם הצדקה היא פגומה.

"ולא תחנם" (י' - ב')

מפסוק זה לומדים שאסור לתת לעכו"ם מתנת חנם. סיפר האדמו"ר רבי **אהרן מבעלז'**: סבי, האדמו"ר ה"שר שלום", מסר תמיד מנעליו לתקן לסנדלר גוי שהתגורר בשכונתו. פעם עבר בעירו סנדלר יהודי, מיהר סבי לקראתו בשמחה גדולה ומסר לו שיתקן מנעליו. שאלו אותו: שמחה זו מה טיבה? השיב: כשאני מוסר תמיד מנעלי לסנדלר הגוי נוקפני ליבי, שמא דורש הוא מחיר מופרז בשכרו ונמצאתי עובר ב"לא תחנם", עכשיו שאינה ה' לידי סנדלר יהודי שלא אכפת לי אם אוסיף לו על שכרו - ולא אשמח?

"ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך" (י' - ג')

"כי עם קדוש אתה לה' אלקיך" (י' - ו')

שיהיה ראוי לכך, ואילו אתם תהיו חלילה בכלל "ומשלם לשנאיו להאבדו".
לכן, אם ברצונכם לזכות לקיום ההבטחה, אז "ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים", ואז מובטחים אתם כי "והיה עקב תשמעון וכו' ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך", לך ישמרנה ולא ימתין לאלף דור.

"שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו" (י' - ט')

ה"כתיב" הוא מצוֹתו, והמשמעות היא מצוה אחת, כי האות ו' היתה מנוקדת בקמץ והאות ת' היתה מנוקדת בחולם, אבל קוראים כאילו נכתב מצותיו, שהוא לשון רבים, ואמר ה"משך חכמה", הענין יובן על פי מאמר חז"ל בירושלמי סוף פ"ק בקידושין על דברי המשנה "כל העושה מצוה אחת מיטיבין לו וזוכה ונוחל הארץ", זה מי שמייחד מצוה אחת ולא עבר עליה מימיו. וכך גם כתוב במסכת שבת [ק"ה:], אמר רב ששת, ישולם שכרי על שקיימתי מצות תפילין, שאני לא הולך ארבע אמות בלי תפילין. ואמר רב נחמן, ישולם שכרי על שקיימתי מצות ציצית, שאני לא הולך ארבע אמות בלי ציצית. ביאור הדבר, רבותינו הדגישו, כי על מצוות אלו לא עברו מימיהם, לכן אמרה התורה "שומר הברית והחסד וכו' ולשמרי מצותו" בלשון יחיד, ללמדנו, שאפילו אם שמר מצוה אחת בשלימות כל ימי חייו, זוכה הוא לברכת ה'.

"ומשלם לשנאיו אל פניו להאבדו" (י' - י')

בהגדה של פסח "מעשה רב" מביא, ששאלו פעם את רבי נתן אדלר, הלא אתה נלחם בכל התוקף ברבנים המשכילים, הלא עינינו רואות שמשכורתם היא עשרת מונים יותר ממשכורת הרבנים היראים, הכיצד? ענה להם, ההיפך - תרנגול חי עולה כמה פרוטות, ואילו ציור של תרנגול עולה הון עתק, מדוע? תרנגול טבעי זה דבר נורמלי, אבל ציור... אותו הדבר, רבנים אמיתיים הם דבר רגיל ונורמלי, אך הרבנים המתחדשים זה רק ציור, ולכן זה עולה הון רב.

ה"שבת סופר" סיפר זאת לתלמידיו, והוסיף נופך משלו. ידוע שמי שנוסע בקו שרות ציבורי, עולה לו הנסיעה פחות מהנוסע נסיעה פרטית. ההבדל זה לא מרחק הנסיעה או הוצאות הדלק, כי הם זהים, אלא ההבדל, כשבין כך נוסעים, זה לא עולה הרבה, אבל אם נוסעים באופן מיוחד, זה יקר יותר. כך גם הרבנים ה"ישינים", הם "ממילא" לומדים תורה ומקיימים מצוות, לכן נותנים להם מעט כסף כדי שיכהנו ברבנות, אבל הרבנים ה"חדשים", אין הם לומדים ממילא, וכל עיסוקם בתורה אינו אלא לצורך משכורתם, לכן ודאי שמגיע להם יותר כסף על כך, זה "ספיישל".

"ומשלם לשנאיו אל פניו להאבדו" (י' - י')

בחיינו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבדו מן העולם הבא. [רש"י]
בשו"ת "בית יצחק" שואל, מדוע באמת משלמים לרשע שכרו בעולם הזה ולצדיק בעולם הבא? ההסבר הוא, כשהרשע עושה מצוה, על פי רוב רק למראית עין הוא עושה אותה, לא בלב שלם, ובשקר יסודה, לכן משלם לו הקב"ה שכרו בעולם השקר. אבל את העבירה הוא עושה בכל חוס ליבו בהתאמה לרשעות ליבו, ולכן משלם לו את העונש בעולם האמת. והיפוכו

כתב בספר "אור התורה", לכן הוזהרו ישראל באופן כל כך חמור "לא תכרות להם ברית ולא תחנם ולא תתחתן בם", "כי עם קדוש אתה", וככל שהקדושה יותר גדולה, אתה עלול לקבל טומאה, כי קודש נטמא אפילו ברביעי לטומאה.

"לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים" (י' - ו')

ומדרשו, לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה, לפיכך חשקתי בכם. אלא 'כי אתם המעט', הממעטין עצמכם, כגון אברהם שאמר 'אנכי עפר ואפר' [בראשית י"ח - כ"ז], וכגון משה ואהרן שאמרו 'ונחנו מה' [שמות ט"ז - י"ז]. לא כנבוכדנצר שאמר 'אדמה לעליון' [ישעיה י"ד - י"ז], וסנחריב שאמר 'מי בכל אלוהי הארצות' [שם ל"ו - כ'], וחירם שאמר 'אני מושב אלוקים ישבתי' [יחזקאל כ"ח - ב']. [רש"י]

כתב ה"בלי יקר" [שמות י"ג - י"ד]: בזכות ההכנעה נגאלו אבותינו ממצרים, כמו שכתוב 'לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט' - בזכות שאתם ממעטים אתכם לפני. ובכל המידות צריך האדם ללכת בדרך הממוצעת, חוץ מן גסות הרוח שעל זה אמרו רז"ל [סוטה ה:]: לא מינה ולא מקצתה - הרי שאסרו אפילו במשהו. וכן אמרו רבותינו ז"ל [אבות פ"ד - מ"ד]: מאוד מאוד הוי שפל רוח, להפלת הענין ולהרחקתו מכל וכל.

האדמו"ר רבי בונם מפשיסחא היה אומר כי לכך נקראים ישראל על שם האות יו"ד מאלף בית, [ליהודי קוראים ביידיש א. ייד], כי את כל האותיות יכולים להגדיל לאורך או לרוחב והאות תישאר אותה האות. לא כך האות יו"ד, אותה חייבים לכתוב קטנה, כי אם מגדילים אותה לאורך, תשתנה לאות ו' או נ', ואם יגדילו אותה לרוחב, תשתנה לאות ר' או ד'. כן בני ישראל 'כי אתם המעט מכל העמים' - ממעטים עצמכם בענווה, ואם תצאו מקטנותכם תצאו מכלל יהודים, כביכול, כמו האות יו"ד. (שמחת ישראל, תורת שמחה אות כ')

ב"ספר החיים" לרבי חיים ב"ר בצלאל, אחי המהר"ל כתב, בכל התורה כולה לא תמצא את האותיות גימ'ל סמ"ך שהם אותיות 'גס' בזה אחר זה, לרמוז לנו שהגסות שנואה לפני הקב"ה. (ספר נאולה וישועה עמוד צ"ח, ענה - ילקוט מאיש לרעהו)

"וידעת כי ה' אלקיך וכו' שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו לאלף דור ומשלם לשנאיו אל פניו להאבדו" (י' - ט' - י')

כותב הרשב"ם, לאחר שהבטיח הקב"ה לאבות להוציא את כלל ישראל מארץ מצרים ולהביאם לארץ ישראל, והחל לקיים הבטחתו [פסוק ח'] "ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים", עלולים ישראל לתהות חלילה לשם מה עליהם לקיים מצוות, והרי הבטחת הקב"ה שרירה וקיימת, ועל כרחו, כביכול, מחויב הוא להביאם לארץ גם אם לא ישמרו מצוותיו וחוקותיו. לכן הוזהרה התורה ואמרה "וידעת כי ה' אלקיך" הוא אכן "שומר הברית והחסד", נאמן הוא לקיים הבטחותיו, אך יכול הוא לעשות זאת "לאהביו ולשמרי מצוותיו לאלף דור", היינו להמתין בקיום ההבטחה עד לאותו דור

מצווה, מן היושר שעל הקב"ה לתת לו את שכרו בעולם הבא, ולא לגרום לו להפסד שכרו באמצעות נתינת השכר בעולם הזה ולהאבדו מן העולם הבא? השיבו רבי אברהם בנימין זילברברג זצ"ל, הלכה היא שהשוכר פועל עליו לשלם לו בסוף היום, וזאת משום שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף. כל זאת במידה שהשלים הפועל את עבודתו, אך במידה שהפועל אמר באמצע היום שאינו מוכן להמשיך את עבודתו, הלכה פסוקה היא שידו על התחתונה ועל השוכר לשלם לו באמצע היום את שכר עבודתו עד כה. ע"פ הלכה זו ענה הרב על קושיית העשיר: אדם זה בחר לסיים את תפקידו ושליחותו מיוזמתו, באמצע חייו, והפסיק לקיים את רצון בוראו. ולכן על השוכר - הקב"ה - לשלם לו באמצע חייו, ולא להמתין לו עד שיחזיר את נשמתו לבוראו.

"ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם" (ו' - י"א)

"היום לעשותם" ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם. [רש"י]
כותב המגיד מדובנא, עיקר שכרו של האדם על קיום מצוות השי"ת הוא בעולם הבא, אם כן, כיצד זה מוצאים אנו בתורה הבטחה לברכת שמים גם בעולם הזה? אין זאת אלא כדי לאפשר לנו לקיים מצוותיו כדי שנוכל בכוח לחיי העולם הבא. משל למה הדבר דומה, לאדם ששכר עגלון להסיעו ממקום למקום, ותנאי התנה איתו, שאת שכרו ישלם רק כאשר יגיעו אל מחוז חפצם. אבל העגלון היה עני, ולכן התחייב השוכר שאת דמי המספוא לסוסים ישלם לאלתר, כי ללא האוכל לא יגיעו למחוז חפצם. כך גם שכרו של עובד ה' הוא לאחר שהגיע למחוז חפצו, בעולם הבא, אבל "היום" הוא משועבד "לעשותם", לעמול ולדקדק במצוות השי"ת, אך כדי שיתאפשר לו "לעשותם", שיוסרו ממנו כל המכשולים והמפריעים להגיע אל התכלית הסופית, זקוק הוא לברכה וחיים כאן בעולם הזה.

אצל הצדיק, את המצוה הוא עושה בלב שלם ובאמונת אומן, ולכן משלם לו שכרו בעולם האמת, אבל העבירה הוא עושה מתוך אונס, יצרו תקף עליו ואין פעולתו מזדהית עם אמונת ויושר ליבו, ולכן הוא בא על עונשו בעולם השקר.

"לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו" (י' - י"א)

כותב ה"אבן עזרא", אין הקב"ה מאחר ודוחה לעולם הבא את שכרו של הרשע על מעשה טוב שעשה, אלא משלם לו בעולם הזה, "על פניו ישלם לו".

מעשה שאירע עם רבי אברהם בנימין זילברברג זצ"ל אבד"ק פיטסבורג זצ"ל, (טרם עלותו לכהן כרב בפיטסבורג), כשכיהן כרב גם בעיר טולישקוב אשר בפולין, עיירה שהיתה סמוכה לוורשא, והזדמן ענין של צדקה חשוב מאוד בעיר, ולא היה מי שיתנדב לכתת את רגליו למשימה, בלית ברירה הלך הרב בעצמו מבית לבית עד אשר הגיע לביתו של אחד מגדולי העשירים בעיר.

העיר העשיר לרב שעליו להיות בביתו בשעה זו, משום שאולי כעת מחפש את הרב מאן דהו ושאלה בפיו, ואין לו מי שיענה לו על שאלתו. השיב לו הרב: היות שישנו ענין של צדקה דחוף ולא מצאתי אחר שמוכן לפעול בעניין במקומי, יצאתי אני בעצמי. בשמוע העשיר את תשובת הרב, ביקש להתנות עמו: בהיות שיש לי קושיה שאני מתחבט בה כל חיי, ואיני מוצא לה תשובה, אם ישיב לי הרב תשובה שתניח את דעתי, אתן לרב את מלוא הסכום הנדרש לענין צדקה זה. התרצה הרב לתנאו והחל העשיר להרצות את קושייתו: התורה אומרת בפרשת 'ואתחנן' - ומשלם לשונאיו אל פניו להאבדו, מפרש רש"י: בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבדו מן העולם הבא, והקשה העשיר: הרי התורה היא תורת אמת, ואף שאדם רשע קיים

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני יש לשלוח

בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com